D. CYPRIANI SOARES SOCIETATIS IESU DE ARTE RHETORICA LIBRI...

Cipriano Suarez

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
2 A
4

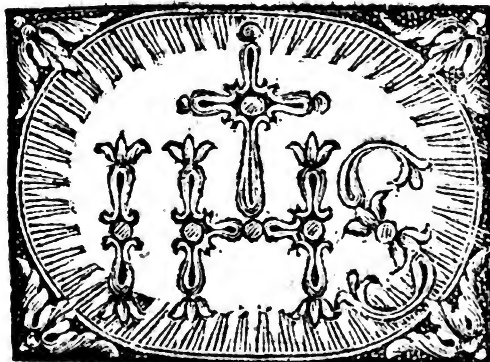
Joaõ de Matta.

D. CYPRIANI
SOARES SOCIETATIS
I E S U

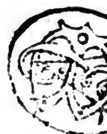

De Arte Rhetorica libri tres ex Aristotele, Cicerone, & Quintiliano præcipuè deprompti;

Ab eodem authore recogniti, & multis in locis locupletati.

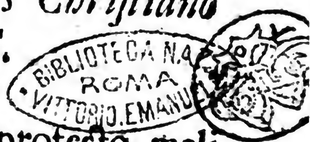

CONIMBRICÆ *Sup. Grat.*
Ex Typographia In Collegio Artiũ
SOCIET. JESV Anno Dñi 1710.

D. Cyprianus Soares Christiano Lectori S.

Onge profecto melius, atque prudentius ſtudijs ſuis couſulũt, qui optimos authores in omni diſciplinarũ genere legendos ſibi, atque imitandos proponunt, quàm, qui, his neglectis, delectu omni, ac diſcrimine remoto, quoſvis cupidiſſime ſequuntur. Quòd, ſiquis vetera paulò altius repetere voluerit, quocunque ſe animo, & cogitatione convertet, hoc ita eſſe comperiet. Ut enim alios omittam, qui in bonarum artium ſtudijs liberaliſſimis ſunt, doctriniſq; verſati, ſatis conſtat Platonem ingenio, doctrina, & copia dicẽdi longè omnibus ſuperioribus præſtitiſſe. Ergo ex ejus diſciplina quot viri, quanta ſcientia, quãtaq; in ſuis ſtudijs varietate, & copia, quã admirabiles extiterunt? Atq; vt alios ſileã, quorum ſcripta temporum injuria perie-

runt,illi & Aristotelem summum philosophum,& Demosthenem omnium oratorum facile principem proculdubio debemus. Siquidem Aristoteles totos viginti annos Platonē audivit: Demosthenes vero eūdem non solum audivit,sed etiā lectitavit. Quid Ciceronem ad tantum in philosophia,& eloquētia decus evexit? An non Platonis , Aristotelis & Demosthenis imitatio ? Finis non sit , si velim eos numerare,qui ex Aristotelis disciplina in omni doctrinæ,& ingenij laude præstantes prodierunt. Tantì refert,quem imiteris,quem legas,quem admireris. Hoc intelligentes nostræ Societatis præceptores, ex eo tempore,quo juventutem, virtute, & litteris informant, eos authores discipulis exponunt,qui præter cæteros in suo genere floruerunt. Qua de causa molestius etiam ferebant nullum esse librum veterū scriptorum, qui adolescentibus discendi cupidis primum aditum ad eloquentiam aperiret. Non,quod doctrina dicendi parum Latinis literis sit illustrata , nam & Quintilianus de ea diligentissimè simul,& doctissime scripsit , & in libris Ciceronis tan-

tantum est curæ, tantum suavitatis, elegãtiæ, atque doctrinæ, ut ne apud Græcos quidem, aut pluribus, aut melioribus præceptis orationis facultas sit exornata: sed quod ad primam tyronum institutionem eorum scripta minus sint accommodata. Quid enim discipulis ad hæc studia ingredientibus explicarent? Quintiliani libros? Sunt illi quidem, ut dixi, summa diligentia, singulari judicio, summa etiam eruditione conscripti; at ita sunt longi, sic nonnunquam obscuri, ut maius otium, & acrius judiciũ desiderent. Partitiones oratorias? At ita sunt breves, & concisæ, ut multas, & magnificas eloquentiæ opes constructas, & reconditas nimis anguste coarctent. Libros de oratore ad Quintum Fratrem? At in dialogo sunt scripti. Præcipuas autem in illis partes habent L. Crassus, & M. Antonius homines ut dignitate, sic eloquentia in Romana Repub. maximi, qui minora illa, sed discentibus inprimis necessaria celeriter transigunt, quæ vero sunt à vulgari intelligẽtia magis remota, ea, non facile dixerim, ornatiusne, an copiosius prosequantur. Huc

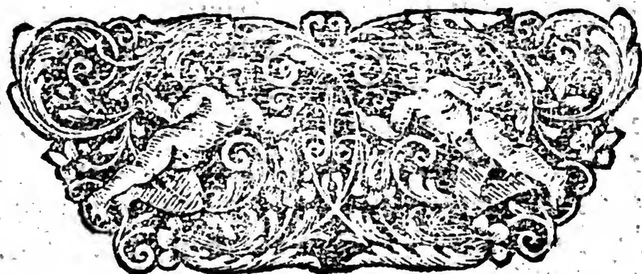
accedit,quòd dum Crassus perfectum, Antonius cōmunē informat oratorē,magnis altercationibus, qui dialogorum est mos, in contrarias partes disseritur, quod mediocriter quidem eruditis,qui judicij jam aliquid habent,non solum magnam,& ingenuam delectationem,sed mirabilis etiā utilitatis fructū affert; tyronibus non itē, qui disputationis vim, atque incitationē aspiciunt,vestigia,ingressumque vix intuentur.Duos de Inventione libros puero sibi inchoatos, & rudes Cicero excidisse affirmat;propterea-quòd nec orationis expoliendæ,& conformandæ rationem docent,nec inveniendi fontes ab Aristotele demonstratos aperiunt.Itaq; multa in eis præcepta sunt, quæ editis postea libris idem Cicero improbavit. Libri verò ad Herennium, à quocunque illi sint scripti, similem inveniendi viam demonstrant, & quædam de statu, multa de verborum, & sententiarum continent ornamentis diversa ab his,quæ Cicero,& Quintilianus eisdem de rebus tradiderunt. Topicorum liber tantummodò declarat viam ab Aristotele inventam ad reperiendum in omni

ratio-

ratione argumẽtum:& quoniam ad Trebatium juriſconſultum ſcriptus eſt, exempla habet ex intima juris ſcientia deſumpta, quæ uſque eo ſunt difficilia, ut ſua obſcuritate multos ab ejus libri lectione rejiciant. In oratore vero ad Brutum, quæ ſit optima ſpecies, & quaſi figura dicendi, Cicero diſertiſſime exponit. Sed, cum ad Brutum ſcriberet, vulgaria præcepta permulta, quæ diſcendi ſtudioſis vehementer conducunt, breviter percurrit, vel penè prætērit. Quæ vero de orationis numero mirabiliter præcipit, ut adeuntibus ad eloquentiam utilia ſint, ordinem alium, & exemplorum lumen deſiderant. His de cauſis cupiebant noſtri præceptores, ut omnes eloquentiæ partes explicatæ definitionibus, exemplis illuſtratæ ex Ariſtotelis ſententia, Ciceronis vero, & Quintiliani non ſententia ſolum, ſed plerumq; etiã verbis aliquo libro, via, & ordine comprehenderentur. Futurum enim exiſtimabant, id ſi fieret, ut diſcipuli ſimul cum vulgaribus Rhetoricæ præceptis illa magis recondita de argumentorũ locis, de amplificatione, de orationis for-

ma, & numero perciperet. Quam ego provinciam cum eorum voluntate suscepisse, quibus libenter vitæ meæ rationes commisi, his tribus libris dicendi præcepta, quantum exiguæ ingenij mei vires efficere, & consequi potuerunt, cõplexus sum, ut juvarem adolescentes ad legendos Aristotelis, Ciceronis, & Quintiliani doctissimos libros, quibus eloquentiæ fontes cõtinentur. Neque verò ignoro multa horum, quæ à veteribus sunt tradita, ab his, à quibus defendi æquius erat, editis etiam libris oppugnari. Sed cum à multis, qui singulari doctrina sunt præditi, eadem defensa sint, mihi consilium fuit, de his, quæ tot doctissimorum sæculorum approbavit cõsensus, nihil sine ratione mutare. Imo vero te, Christiane lector, vehementer oro, atq; obsecro, ut hanc libidinem temere contradicendi veteribus scriptoribus de animo tuo penitus evellas, ne ad ejus perniciem longius deinde serpat. Nam simul atq; cupiditas hæc ad ingeniũ, tanquam fax ad materiam adhæsit, incredibile dictu est, quæ continuò excitet incendia. Illud etiam tibi persuadeas velim, nos

nos nihil magis cupere, quàm vt virtute, & literis maximè ſis ornatus, ut Chriſto Jesv, qui eſt parens, & ſalutis, & vitæ noſtræ, gratus ſis, & jucundus.

IN LIBROS DE ARTE *Rhetorica Authoris Proœmium.*

Ationis, & orationis tanta eſt ſimilitudo, ut Græci, qui non intelligendi ſolum, ſed loquendi etiam principatum tenuerunt, uno vtramque vocabulo, Latini Græcorum prudentiæ æmuli eodem pene nominarint. Eſt enim oratio quaſi rationis imago quædam. Rationem in mente, cui regnum totius animi tributum eſt, Deus Opt. Max. poſuit: orationis ſedē idem ſummus opifex in celſiſſima, ac nobiliſſima corporis parte collocavit: ratio eſt, ſicuti lux quædam, lumenq; vitæ: oratio eſt rationis decus, & ornamentum: ratio regit, ac moderatur proprium animum: oratio flectit etiam alienos: rationis eſt ſpecies admirabilis, eam tamen intus latentem orationis pulchritudo declarat. Ita quod lumen eſt Soli principi, ac moderatori luminum reliquorum, id eſt oratio rationi dominæ, ac reginæ rerum omniū.

Hinc

Hinc nimirum fit, vt summi illius Rectoris mundi hujus bonitatem, sapientiam, vim, & potestatem suspiciendam, admirādamque hominum generi, ut rationis, sic orationis vis, & natura cogat confiteri. Quid enim admirabilius esse potest, quàm cogitationes tam multas, tam excellentes, tam varias, atque multiplices orationi cōmendari? Orationem vero exceptam aëre, quasi vehiculo, incredibili celeritate brevissimo temporis spatio ad quamplurimos pervenire, ac prostremo per tenuissimos aurium meatus singulari opere, artificioque perfectos in alienos animos introire, atque in eis tam perfecte, tam insigniter imprimere speciem suam, ut mœrentes consoletur, torpentes excitet, afflictos erigat, inani lætitia elatos cohibeat, & in quemvis denique motum auditorem impellat? Quod si orationis tanta præstantia est, nō potest nō maxima esse dignitas Rhetoricæ, qua ornādæ orationis doctrina cōtinetur. Eadem enim hominis ratio, quæ cæteras artes invenit, dicendi quoque artificium illustravit. Nam primo terram pervagata, non modo ejus formam, situm,

fœcun-

fœcunditatem, ſed eorum etiam, quæ in ea gignuntur, varietatem, uſum, naturamque cognovit. Tum mare ingreſſa profundum, & immenſum, quot genera, quamque diſparia degentium in eo belluarum inveſtigavit? Exin ſiderum ornatum, & pulchritudinem admirans, cognito prius aere, & his, quæ ex eo generantur, in cælum uſque penetravit. In quibus rebus tam multis, tam variis, tam diſjunctis, tam abditis, atque obſcuris inveſtigandis, ſi tanta fuit rationis ſagacitas, & ſolertia in expolienda oratione, quæ ejus comes, & interpres eſt, non minori profecto fuit cura. Hic eſt eloquentiæ ortus, hæc nobilitas, hæc cum ratione conjunctio. Qua de cauſa vehementer vigilandum eſt ijs, qui ſapientiæ flagrant ſtudio, enitendumque omni cura, ac diligentia, ut Rhetoricæ, Dialecticæque præceptis optime cognitis, ad reliquarum artium faſtigium contendant. Quam viam jucundam, facilem, brevem, & quaſi compendiariam, non modo non aſperam, atque arduam, aut longam eſſe comperient. Quod ut facilius conſequantur,

hi

hi tres libri artificium dicendi à veteribus traditum breviter explicabunt. Et in primo quidem libro, qui de Inventione est, sexdecim argumentorum loci sunt explicati simul cum his, quæ ad permovendos animos ex ijsdem locis eruuntur. Præcepta etiam quædam sunt exposita ad exornationem, & deliberationem accommodata. In secundo vero, qui dispositionis præcepta continet, de orationis partibus, de statu, judicatione, & ea cõtroversia, quæ ex interpretatione scripti existit, præterea de ratione, enthimemate, inductione, & exẽplo agitur. Et quoniam frequens mentio facta est ab antiquis autoribus Epicherematis., Soritis, & Dilemmatis, eorum vis explanatur. Tertius denique liber docet orationis ornatum, qui est in verbis, vel simplicibus, vel conjunctis. Itaque de verbis novis, de inusitatis, de tropis, de luminibus verborum, & sententiarum, de origine, causa, natura, & usu orationis aptæ, ac numerosæ, tum ad extremum de memoria, & pronunciatione in eo differitur. Sed quo major utilitas ex eloquentia

per-

percipi poſſit, Chriſtianis præceptis diligenter ea purganda eſt. Vt enim bonus agricola vitem, quæ ſylveſcit, & in omnes partes nimia funditur, ferro coercens, tum fructu lætiorem, tum aſpectu pulchriorem reddit: ſic eloquentia, ſi amputetur errorum inanitas, in quos delapſa eſt vitio hominum Divinas leges ignorantium, ſuam admirabilem ſpeciem recuperabit. Excidatur igitur mentiendi licentia, quam ſeverè divinis præceptis interdictam oratori Quintilianus, & antiqui Rhetores concedunt: amputetur procacitas, & vitium illud teterrimum lacerandi alios probris, contumelijs, maledictis, cui utinam ne Demoſthenes, & Cicero tantopere indulſiſſent: reſecetur arrogantia & inanis laudis appetitus, qui aciem animi perſtringit: intelligatur iniquum eſſe tenebras auditoribus offundere, ne verum perſpiciant, & ſuffragium, atque ſententiam dicendo corrumpere, quod à Græcis, & Romanis oratoribus eſt factitatum. His tot, tantiſque deletis maculis, continuo exiſtet illa divina, & cœle-

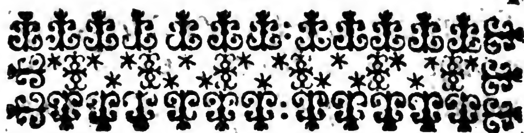
cœleſtis Chriſtianæ eloquētiæ pulchritudo, quæ tanto erit præclara magis, & eximia, quanto diligentius ad omnium hominum utilitatem conferetur, & ad laudes celebrandas Dei Opt. Max; qui ſermonem homini dedit ad ſocietatem, & conjunctionem cum hominibus tuendam. Hæc eſt illa Chriſtiana eloquentia, qua Gregorius, & Baſilius nobiliſſimum par amicitiæ, doctrinæ, ſanctitatis plurimum præſtiterunt, & Juliani amentiſſimi, & profligatiſſimi hoſtis religionis impetus omnes fregerunt: hac excelluit Athanaſius vir ſanctiſſimus, quem nec ſæviſſima periculorum tempeſtas, nec humanorum commodorum aura potuit unquam de ſuo curſu dimovere, quin Arij impium, & conſceleratum comprimeret furorem: hac floruerunt Chriſoſtomi, Ambroſij, Auguſtini, Hieronymi, Cypriani, qui Chriſtianæ Reip. fuerunt lumen longe clariſſimum. Ut alios quam plurimos omittam, quorum eſt copia digna Chriſtiani nominis gloria. Hos tales, ac tantos viros qui volet imitari,

colat

colat Chriſtianam eloquentiam; quæ ex divinarum rerum cura, & contemplatione, ex Chriſti Jeſu amore, ex maximarum denique artium ſtudijs effloreſcit.

De Arte

DE ARTE RHETORICA
LIBER I.
Quid ſit Rhetorica, quod ejus officium, & finis?
Caput. I.

Hetorica eſt, vel ars, vel doctrina dicendi. Ars eſt, quæ dat rationes certas, & præcepta faciendi aliquid, quæ habent ordinem, & quaſdam errare in faciendo non patientes vias. Eſſe autem eloquentiæ artem perſpicuū eſt: cum enim rerum minimarum ſine arte nulla ſit, hominum eſt parum conſiderate judicantium credere, maximarū rerum nullam eſſe artem.

Ariſt. lib. 1. Rhet. c. 1. De clar. or. Quint. lib. 2. cap. 18.

Offic. 2.

B *Di-*

Aristot. 1. lib. Rhet. cap. 8. De invent. 1. Cic. li. 5 de Rep. est autẽ is locus lib. 8. epist. ad Att.

Dicere, est ornate, graviter, & copiose loqui. Rhetoricæ officium est, dicere apposite ad persuasionẽ: finis, persuadere dictione. Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria, ut moderatori Reipublicæ beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copijs locuples, gloria ampla, virtute honesta sit, sic oratori nihil aliud propositum est, nisi, ut dicendo persuadeat.

De utilitate, dignitateque Rhetoricæ.

Caput. 2.

Arist. li. 1. Rhet. c. 1. De orat. 1. Quint. li. 2. cap. 17.

D*Ignitas eloquentiæ vel ex eo intelligi potest, quod in omni libero populo, maximeq; in pacatis, tranquillisque civitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim, aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quam sapien-*

entibus sententijs, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolita: aut tam potens, tamque magnificũ, quàm hominum animos unius oratione cõverti? Quid admirabilius, quã res splendore illustrata verborum? Oratoris est in dando consilio de maximis rebus cum dignitate explicata sententia, ejusdem & languentis populi incitatio, & effrænati moderatio. Eadem facultate fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis á vitijs acrius revocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem levare mitius consolando? Ac, ne plura, quæ sunt pene innumerabilia, dicantur, brevi statuendum est perfecti oratoris moderatione, & sapientia non solum ipsius dignitatem, sed & privatorum plurimorum, & universæ Reip. salu-

De orat 3. *tem maximè contineri. Quo maior igitur est eloquentiæ vis, hoc est magis probitate jungenda, summaq; prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiā tradiderimus, non eos quidem oratores fecerimus, sed furentibus quædam arma dederimus.*

De materia Rhetoricæ.

Cap. 3.

De invent. 1. Quint. lib. 2. c. 22. *ARtis materia est, in qua omnis ars, & ea facultas, quæ conficitur ex arte, versatur: ut si medicinæ materiam dicamus morbos, ac vulnera, quòd in his omnis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars, & facultas oratoria, eas res materiam* De orato. 1. *artis Rhetoricæ nominamus. Sed hoc interest inter alias artes, & eloquētiam, nam cæteræ ferè artes se ipsæ per se tuentur singulæ: bene dicere autem, quod est scienter, & peritè,*

& ornatè dicere, non habet definitā aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur. Omnia quæcunque in hominum disceptationem cadere possunt, bene sunt ei dicenda, qui hoc se posse profiteatur, aut eloquentiæ nomen relinquendum est: Quam opinionem non solum Romanæ eloquentiæ parens Cicero, sed philosophorum etiam facile principes Plato, & Aristoteles multo ante secuti sunt, materia enim oratori ad dicendum subjecta, quæstio est. In Phædro.

De Quæstione.

Cap. 4.

Q*Uæstionum duo sunt genera, alterum infinitum, quod Græci Thesin, Cicero Propositum vocat: alterum certum & definitum, quod hypothesin illi, Latini vel causam, vel controversiam solent appellare. Propositum est, in quo aliquid generatim quæritur hoc modo: ex-* Topic. De orato. 2.

Topic. *petendane ſit eloquentia? Cauſa eſt, quæ certis perſonis, locis, temporibus, actionibus, negotijſque cernitur, hoc modo: An Socrates jure*

Cic. in *fuerit ab Athenienſibus damnatus?*
Topic. *Propoſiti duo ſunt genera: cognitio-*
in part. *nis alterum, cujus ſcientia eſt finis,*
Qunt. l. *ut, an ſolis magnitudine multis par-*
3. cap. 5. *tibus terra ſuperetur? alterum actionis, quod refertur ad efficiendum quid, ut ſi quæratur, quibus officijs amicitia colenda ſit? Cauſarum tria ſunt genera, judicij, deliberationis, exornationis, quæ quia in laudatione maximè confertur, proprium habet ex eo nomen laudationis.*

De Exornatione, Deliberatione, & Judicio.

Cap. 5.

De invent. 1. Ariſt. Lib. 1.

IN *exornatione duæ ſunt partes, laus, & vituperatio. Tempus tũ præſens, tum præteritum. Spe-*

ctat autem orator honestatem præcipuè, cum laudat, turpitudinem, cum vituperat, movetque auditores ad delectationem. Deliberatio continet in se suasionem, & dissuasionem, tempus verò futurum. Finis, quem sibi proponit orator in suadēdo, est dignitas, movetque deliberantem ad spem maxime: in dissuadendo contra indignitatem spectat, & in reformidationem pertrahit. Judicium, in quo præteritum tempus maxime valet, habet in se accusationem, & defensionem: ejus finis justorii, & injustorii quæstione continetur, & ad sævitiam, aut clementiam judex est incitandus.

Rhet. c. 4. In part. De invent. 1. Ar. 1. Rhet. cap. 3. Cic. de or. 2. In part. De invent. 1. De invent. 1. Quint. li. 7. c. 3.

Quomodo hypothesis ad thesin revocanda sit.

Cap. 6.

CUm consultatio sit quasi pars causæ quædam, & controversiæ, inest enim infinitum indefinito,

In part. in Top. Quinti. li. 3. c. 5.

debet orator causam ad infiniti generis quæstionem transferre, quod ut exemplo pateat: finita est, An Aristotelis philosophia sit perdiscenda? ejus quasi pars quædam est illa infinita, An philosophia sit perdiscenda? ad quam orator finitam transferet. Sunt enim ornatissimæ orationes eæ, quæ latissimè vagantur, & à privata, ac singulari controversia se ad universi generis vim explicandam conferũt, & convertunt, ut ij, qui audiunt, natura, & genere, & universa re cognita, de singulis rebus statuere possint. Quod ut facere possit orator excellens, à proprijs personis, & temporibus semper, si potest, avocat controversiam, & ad universi generis orationem traducit. Sic Cic. cùm de Archiæ poetæ facultate, summaq; doctrina dicere instituisset, de humanioribus literis, & poeticæ laudibus, quæ universi generis oratio est, ornatissime disputavit.

Cic. de orato. 3.

In orat.

Pro Archia.

De

De partibus Rhetoricæ.

Cap. 7.

Quinque ſunt partes, & quaſi membra eloquentiæ: inventio, diſpoſitio, elocutio, memoria, pronunciatio. Oportet enim primum invenire, quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis: poſt memoriæ mandare, tum ad extremum agere. Inventio eſt excogitatio rerum verarum, aut veriſimilium, quæ quæſtionem probabilem reddant. Diſpoſitio eſt rerum inventárum in ordinē diſtributio. Elocutio eſt idoneorum verborum, & ſententiarum ad invētionem accommodatio. Memoria eſt firma orationis perceptio. Pronunciatio eſt ex rerum, & verborum dignitate corporis, & vocis moderatio. Nec audiendi quidam, qui judicium ſextam eſſe partem voluerunt, adeò enim tribus primis partibus eſt permiſtum (nam inventio ſine eo, nec

De orato. 2. Quint. li.3. c.3.

De invent. 1.

Quint. 3.c.3.

dispositio, neque elocutio fuerit) ut pronunciatio quoque, vel plurimum ab eo mutuetur. Nec invenisse credendus est, qui non judicavit. Quod similiter in alijs partibus, quibus judicium permistum est, existimare debemus. Hinc apparet, quàm præclara res, quàm etiam difficilis eloquentia sit, quæ ex quinque rebus constat, quarum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantàmque difficultatem habeat existimari potest. Sunt igitur quinque Rhetoricæ partes omnino. At invenire, disponere, eloqui, memoria complecti, pronunciare opera sunt oratoris.

De clar. orat.

Quint. li.3.c.3.

Quibus eloquentia comparetur, ac primum de Natura.

Cap. 8.

E*Loquentia, quæ quinque supradictis constat partibus, natura, arte, & exercitatione comparatur.*

De invet. li.1.

Imi-

Imitationem enim vel arti, vel exercitationi subjicere possis. De quibus singulis, quoniam maximi sunt momenti & ponderis, aliquid dicendum est. Natura igitur primum, atque ingenium ad dicendum vim affert maximam. Nam & animi, & ingenij celebres quidam motus esse debent. Qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum, ornandumque sint uberes, & ad memoriam firmi, ac diuturni. Quæ accendi, ac commoveri arte possunt, inseri quidem, & donari ab arte non possunt omnia: sunt enim dona naturæ. Illa etiam naturæ sunt, quæ cum ipso homine nascuntur, linguæ solutio, vocis sonus, latera, vires, conformatio quædam, & figura totius oris, & corporis. Quæ tamen ab arte limari possunt, & quæ bona sunt, fieri meliora possunt doctrina, & quæ non optima, aliquo modo acui, & corrigi possunt. Neque homines adolescentes, siquid naturale for-

Ad Heren. l. 1. Quint. li. 3. c. 5. De orato. 1.

fortè non habent, dicendi studium relinquant, magni enim facere debent illam ipsam, quamcumque habuerint, mediocritatem in dicendo.

De Arte.

Cap. 9.

De orato.2. Quint. li.2.c. 20.

CUm naturâ, quæ optima est, ars jungi debet, quæ à natura profecta est. Notatio enim naturæ, atque animadversio peperit artem. Habet igitur ars hanc vim, non ut aliquid, cujus in ingenijs nostris pars nulla sit, pariat, & procreet, verùm ut ea, quæ sunt orta jam in nobis & procreata, educet atque confirmet. Qua de causa studiosè colenda est, ut quæ viam, & rationem dicendi doceat; etsi enim magnis ingenijs præditi quidam dicendi sine arte copiam sunt consecuti, ars tamen certior est dux, quàm natura.*

De Exercitatione.

Caput. 10.

IN præſtanti natura, quam ars expolivit, exercitatio abſolutionem, perfectionemque dicendi conſumat. Cum enim ad naturam eximiam, & illuſtrem acceſſerit ratio quædam, confirmatioque doctrinæ, tum illud neſcio quid præclarum, ac ſingulare ſolet exiſtere. Quocirca intereſt permagni, ſtudium, & ardorem quendam amoris aſſumere, ſine quo, cum nihil quicquam egregium, tum certe eloquentiam nemo unquã aſſequetur. Ex hoc ardore naſcitur diligentia, quæ ut in omnibus rebus, ſic in dicendi facultate plurimum valet. Hæc præcipuè colenda eſt nobis: hæc ſemper adhibenda: hæc, nihil eſt, quod non aſſequatur. Quoniam de Rhetoricæ definitione, dignitate, fine, officio, & materia dictum eſt, quotque ſint ejus partes explicavimus,

De orato. li. 1. Quint. l. 2. c. 18 Cic. pro Archia.

De orato. 1.

mus, & naturam, artem, exercitationem eloquentiæ consequendæ necessarias ostendimus, sequitur, ut de singulis ejus partibus disseramus.

De Inventione.

Cap. II.

In part. QUoniam igitur primum oratoris munus est invenire, dabit operam, ut inveniat, quemadmodum fidem faciat eis, quibus volet persuadere, & quemadmodum motum eorum animis afferat. Fidem facit orator argumentis, movet incitando aut ad voluptatem, aut ad molestiã, aut ad metum, aut ad cupiditatem: tot enim sunt motus genera, partes plures generum singulorũ. Cum enim omnis animi commotio ex opinione boni alicujus, aut mali nascatur, lætitia, & cupiditas ex opinione boni nascuntur; ægritudo, & metus in malorum opinione versantur. Est igitur ægritudo, sive molestia, opinio recens præ-

Cic. Tuſ.4.

præsentis mali, in quo demitti, contrahique animo rectum esse videatur. Voluptas, opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum videatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile videatur. Cupiditas, opinio venturi boni, quod sit ex usu jam præsens esse, atque adesse. Opinio autem, quæ in omnes superiores definitiones includitur, est imbecilla assensio. In proposito fidem solùm facit orator, in causa vero fidem, & motum, de quo mox dicemus.

Quid Inventio, quid Argumentum, & Argumentatio?

Cap. 12.

INventio, *est excogitatio argumenti. Argumentum, est probabile inventum ad faciendam fidem:* In part. *vel aliter, est ratio rei dubiæ faciens fidem.* In Top. *Fides vero, est firma opinio, ut si velis fidem facere, eloquentiam esse expetendam, excogites* In part.

tesque illud argumentum, nimirum esse artem bene dicendi: possis hoc modo argumentationem concludere. Ars benedicendi est expetenda; ea est eloquentia: est igitur eloquentia expetenda. Est autem argumentatio argumenti explicatio, qua dialectici pressius, & religiosius; oratores ornatius, & liberius utuntur. Locus autem est sedes argumenti: Aristoteles enim proposuit quosdam locos, ex quibus omnis argumentatio ad omnem disputationem inveniretur. Qui nihil aliud esse videntur, quam notæ quædam, quibus admonemur, quid in ipsis pervestigare debeamus.

In part.

Topicis

De orat

Quotuplicia sint argumenta? Cap. 13.

In Top.
In part.

A*Rgumenta partim in eo ipso, de quo agitur, hærent, quocirca insita dicuntur, partim extrinsecus assumuntur, quæ remota vocan-*

vocantur: quoniam absunt, longeque ab eo, de quo agitur, disjuncta sunt, ut si dicas eloquentiam esse expetendam, quòd bene dicendi sit ars, ratio est insita, in eo, de quo agitur; eloquentia enim est ars bene dicendi. Sin expetendam dicas, quòd Aristoteli, vel Ciceroni, vel Platoni ita visum sit, ratio erit remota, authoritas enim illorum virorum non est in ipsa eloquentia, quæ suapte natura esset expetenda sine illorum commendatione.

De numero Locorum.

Cap. 14.

L*Oci, unde argumenta insita eruuntur, numero sunt sedecim: alia enim ducuntur à definitione, alia á partium enumeratione, alia à notatione, alia conjugata appellantur, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrario,*

In Topicis. In par.

alia ex adjunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut

Lib. 5. cap. 1. *minorum. Argumenta extrinsecus assumpta Quintiliano sunt sex: præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, jusjurandum, testes.*

De Definitione.

Cap. 15.

In Topic. Quint. lib. 5. cap. 10. DEfinitio est oratio, quæ id quod definitur, explicat quid sit: ut; Virtus est recta animi affectio; Rhetorica est doctrina dicẽdi. *Definitionum multa sunt & genera, & præcepta, sed ad hujus libri institutum ea nihil pertinent, tantum est dicendum, qui sit definitionis modus. Sic igitur veteres præcipiunt. Cum sumpseris ea, quæ sunt ei rei, quam definire velis, cũ alijs communia, eousque persequi,*

dum

dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit; ut hoc, Rhetorica est ars; commune adhuc, multa enim genera sunt artium, ut grammatica, dialectica: unum adde verbum, Dicendi; jam à communitate res disjuncta videbitur; ut sit explicata definitio, Rhetorica est ars dicendi. Hæc facultas definiendi debet esse in eloquente, ut definire rem possit. Est enim explicanda sæpe verbis mens nostra de quaque re, atque involutæ rei notitia definiendo aperienda est. Definitio enim quasi involutum evolvit id, de quo quæritur, sed id non faciet tam pressè & angustè, quàm in illis eruditissimis disputationibus fieri solet: sed cum explanatius, tum etiam uberius, & ad commune judicium, popularemque intelligentiam accommodatius. Sic Cicero, qui sint optimates definit, cum ait: Sed genus universum (ut tollatur error) brevi circumscribi, & In orat. Pro Sestio.

definiri potest: Omnes optimates sunt, qui neque nocentes, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Argumenti à definitione talis est formula: Jus civile est æquitas constituta ijs, qui ejusdem sunt civitatis, ad res suas obtinendas; ejus autem æquitatis utilis est cognitio: utilis est ergo juris civilis cognitio. Sæpe etiam definiunt & oratores, & poetæ per translationem verbi ex similitudine cum quadam suavitate, quos licet imitari, si adolescentiam, florem ætatis, senectutem, occasum vitæ velis definire.

In Topic.

De partium Distributione.

Cap. 16.

In Topic. Quint. lib.5.c. 10.

ARgumento à partium distributione sic est utendum, nullā ut partem relinquamus. Ut si velis probare calliditatem non esse virtutem, à virtutis partibus, quæ

qua-

quatuor sunt, Prudentia, Justitia, Fortitudo, Temperantia, sic probare possis. Omne, quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliquâ, aut enim in perspicientia veri, solertiaque versatur; aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum unicuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excelsi, invictique magnitudine, ac robore; aut in omnium, quæ fiunt, quæque dicuntur, ordine, & modo, in quo inest modestia, & temperantia; calliditas ex nulla illarum partium oritur: non est igitur virtus. In offi. 1.

De Notatione.

Cap. 17.

ETymologia, *quæ verborum originem inquirit, à Cicerone dicta est Notatio. Ea sæpè utuntur Oratores, & Poetæ, ut Ovidius:* In To. Quint. 1. c. 10. In To. Met. li. 1.

Est via sublimis cælo manifesta sereno,

 Lactea

Lactea nomen habet candore notabilis ipso.

Et alibi:

Fast. li. 5. A senibus nomen mite senatus habet. *Et:*

Fast. li. 4. Nam quia ver aperit tũc omnia, densaque cedit
Frigoris asperitas, fœtaq; terra patet,
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Vis hujus exẽpli est in Orat. in Pisonem. *A notatione sumitur argumentum, cum ex vi nominis elicitur, hoc modo: Si consul est, qui consulit patriæ, non igitur Piso consul, qui eam evertit.*

De Conjugatis.

Cap. 18.

In Top. Q. li. 5. c. 10. *Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sũt, quæ orta ab uno variè commutantur, ut sapiens, sapienter, sapientia.*

tia. Ex hac verborum conjugatione hujuscemodi argumento usus est Ovidius:

Aurea nunc verè sunt sæcula plurimus auro
Venit honos.

Et Juvenalis.

Summum crede nefas animum præferre pudorem, Saty. 8.
Et propter vitam vivendi perdere causas.

Cicero etiam: Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, & senatoria, auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus. In Pisonem. *Est & illud elegans in primis: Homo sum, humani nihil à me alienum puto.* Terēt. in heaut. *Cicero lib. de oratore secundo hoc utitur exemplo: Si pietati summa tribuenda laus est, debetis moveri, cum Q. Metellum tam piè lugere videatis.*

De Genere, & Forma.

Cap. 19.

In Top. De orato. 1. Quint. li. 5. c.

GEnus est, quod duas, aut plures partes sui ipsius communione similes amplectitur. Partes, quas genus amplectitur formæ dicuntur. Virtus est genus, plures enim formas, quatuor scilicet complectitur, Prudentiam, Justitiã, Fortitudinem, & Temperantiam, quæ sunt similes virtutis communione: ut prudentia enim, sic justitia, sic fortitudo, sic temperantia virtus est. Hinc perspicuum fit, quid sit forma, est enim pars generi subjecta. Argumentum à genere sic tractatur: Virtutis laus omnis in actione consistit: prudentiæ igitur laus omnis in actione consistit. Ex forma autem: Quod justitia est, utique virtus est.

De orato. 1. Offic. 1. Quint. lib. 5. c. 10.

De

De Similitudine, & Dissimilitudine.

Cap. 20.

S*Imilitudo est, quae traducit ad rem quampiam aliquid ex re dispari simile: ex ea sumit argumentum hoc modo Cicero: Sed nimirum, ut quidam morbo, & sensûs stupore suavitatem cibi non sẽtiunt, sic libidinosi, avari, facinorosi veræ laudis gustum non habẽt. Ovidius:* In Topic. Autor. ad He. lib. 4. Phil. 2.

Scilicet, ut fulvum spectatur in ignibus aurum, Trist. li. 1. ele. 4.
Tempore sic duro est inspiciẽda fides.

Ex dissimilitudine, sive differentia ducitur hoc modo argumentũ:

Si barbarorum est in diem vivere, nostra consilia sempiternum tempus spectare debent. Eodem pertinet illud ejusdem Cicer: Dies enim affert, & hora potius, nisi provisum est, 2. de orat. Phil. 3.

 mag-

magnas sæpe clades. Certus autem dies non ut sacrificij, sic consilij expectari solet. Quasi diceret: dissimilia sunt sacrificium, & consilium: non igitur sicuti sacrificij, sic certi, & stati dies debent esse consilij.

De Contrarijs.

Cap. 21.

Arist. in c. de oppos. Cic. in Topic.

C*Ontrariorum genera sunt quatuor, adversa, privantia, quæ inter se conferuntur, & contradicentia. Adversa sunt, quæ in eodem genere plurimum differunt, ut virtus, vitium, quæ cum animi habitus sint, plurimum tamen inter se differunt: & bellum, pax, sapiẽtia, stultitia, ex quibus argumenta talia existunt. Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur, & bonitatem, si malitiam; Hinc illud Drancis apud Virgilium:*

Topic.

Lib. 11. Æn.

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Per-

Perinde enim est, atque hoc: Bellum est nobis perniciosum, pax igitur expetenda est. Cicero: *Quid cum fatentur satis magnam vim esse in vitijs ad miseram vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? Contraria enim contrariorum sunt consequentia. Privantia sunt habitus, & ejus privatio, ut lux tenebræ, vita mors, scientia inscitia, humanitas inhumanitas: præpositio enim* In *privat verbum ea vi, quam haberet, si* In *præpositum non fuisset. Ex his ductū est illud Cice. in Miloniana: Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis? Tertio loco sunt ea, quæ inter se conferuntur, ut duplū, simplum, datum, acceptum, miles, & imperator, docere, & discere. Ex hoc loco est illud Cicer. Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Et item hoc: Non igi-*

In Topic.

Pro Milo.

Pro Marcello.

in orat.

igitur periculum est, ne quis putet, in magna arte, & honesta, turpe esse docere alios id, quod ipsis fuerit honestissimum discere. Huc pertinet Virgilianum illud:

Æn. li. 8. Arma rogo genitrix nato.

Topic. *Ultimo loco sunt negantia valde contraria aientibus: ut si hoc est, illud non est, ex quibus necesse est; alterum verum esse, alterum falsum.*

De Adjunctis.

Cap. 22.

In Top. Quint. li. 5. c. 10. *ADjuncta sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta, ut locus, ut tẽpus, ut ea, quæ rem circunstant; ut vestitus, & comitatus hominem circunstant, & apparatus, colloquia, pedum crepitus, strepitus hominum, rubor, pallor, cæteraque, quæ suspicionem possunt movere. Latissimè itaque patent adjuncta, nam, & quæ in hominis sunt sive animo, sive corpore, ut virtus, ut vitia, ut oris vel*

vel pulchritudo, vel deformitas, aliaque innumera comprehendunt. Ab his sumit argumentum Cicero pro Milone, cum ait: Videamus nunc id, quod caput est; locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior, & multa deinceps: & paulo post: Videte nunc illum egredientem, primùm egredientem è villa subitò, cur vesperi? quid necesse est tardè? qui convenit, præsertim id temporis? Et pro Cornelio: Hunc quisquam incredibili quadam, atque inaudita gravitate, virtute, constantia præditum, fœdera scientem, neglexisse, violasse, rupisse dicere audebit? Loquitur autē de Pompeio.

Cic. pro Mil.

Cicer. pro Cor. Bal.

De Antecedentib. & Consequēt. Cap. 23.

A*Ntecedentia sunt ea, quæ sic antecedunt consequentia, ut cum ipsis necessariò cohæreant, qua ratione*

Arist. 2. Topic. cap. 2.

In Top. Cic. *ratione ab adjunctis distinguuntur. Conjuncta enim nunquam necessariò cohærent cum his, quibus adjuncta sunt. Argumenti ab anteceden-*

Ar. 1. Topic. cap. 2. Cic. in Top. *tibus talis est formula: Ortus est sol, igitur dies est. Consequentia verò sunt, quæ rem necessariò consequuntur: ab eis ducitur argumentum, cum ratio rei dubiæ faciens fidem sumitur à consequentibus hoc modo: Dies est, igitur ortus est Sol. Ex hoc loco est illud Ciceronis in*

Phil. 7. *Antonium: Luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix: probat enim, quoniam cicatrix magna esset, vulnus quoque fuisse magnum.*

De Repugnantibus.

Cap. 24.

In Top. Quint. li. 5. c. 10. REpugnantia *neque certa lege, neque numero inter se dissidet: qua ratione à contrarijs, atque dissimilibus discernuntur: Exempli gra-*

gratia, amare, & odio habere, cōtraria sunt: amare verò, & nocere, & lædere, & convitijs insectari, repugnantia sunt. Argumenti à repugnantibus talis est formula: Amat illum, igitur non insectatur illum convitijs. Hortensius non erat adversarius Ciceronis aut obtrectator, semper enim est alter ab altero adjutus, & communicando, & monendo, & favendo.

De claris orat.

De Caussis.

Cap. 25.

In Topic. Cicer. de fato. Quint. li.2.cap. 10. Arist. lib.2. physs.c. 3. De finib.2.

C*Ausa est, quæ sua vi efficit id, cujus est causa: ut vulnus mortis, cruditas morbi, ignis ardoris. Ejus quatuor sunt genera, finis, efficiens, forma, materia. Finis est, cujus gratia fit aliquid, ut domus finis est usus, belli pax, hominis beata vita. Ab eo ducit argumentum hoc modo Cic. contra Epicureos: Hi non viderunt, ut ad*

cur-

cursum equum, ad arandum bovem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum: contraque, ut tardam aliquam, & languidam pecudem ad pastum, & procreandi voluptatem, hoc divinum animal ortum esse voluerunt; quo nihil mihi videtur absurdius. Hujus enim loci hæc vis est: Homo natus est ad intelligendum, & agendum, nõ igitur ad pastum &, voluptatem est ortus. Efficiens causa est, à qua aliquid est, ut: Sol diem efficit, toto cœlo luce diffusa. Ab ea est illud Ciceronis contra senectutis vituperatores. Caret epulis, aiunt, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentia, cruditate, & insomnijs. Cujus loci vis in eo est; quòd ubi causa deest, effecta, quæ ex illa oriuntur, nullo esse modo possint. Et Nisus, ut Eurialum servet, se authorem cædis profitetur:

In lib. de senect.

Me

Me me adſum, qui feci, in me cõvertite ferrum, Æn. li. 9.
O Rutuli, mea fraus omnis, nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit.

Forma eſt ratio rei, & nota, per quã res eſt id, quod eſt, & à rebus alijs diſtinguitur, ut animus eſt hominis forma, hic enim cauſa eſt, ut homo ſit, eumque à rebus alijs diſtinguit. Sic domûs, ſic navis, ſic ignis, ſic terræ, cæterarumque rerum ſua forma eſt, vel artificioſa, vel naturalis. Ab ea ducitur argumentum hoc modo: Animi hominum immortales ſunt, homines igitur ad æternitatem, immortalitatemque beatæ vitæ aſpirare debent. Ariſt. 2. Phyſi. cap. 3.

Materia eſt, ex qua, & in qua res ſunt, ut ſtatuæ æs, argentum pateræ, corpus hominis. Ex materia ſic ſumitur argumentum: Corpus hominis mortale eſt, ab ejus igitur ſocietate, & contagione immortalis animus ſevocandus eſt. Ex hoc Cic. de natur. Deo. li. 1.

loco

Lib. 2. Meta. Lib.8. Actio. 7. in Ver.

loco Regia solis apud Ovidium, Arma Æneæ apud Virgilium, multa signa sublata à Verre à Cic. describuntur. Ex his causarum generibus tanquam ex fonte, non modo in causis, sed in omni scribendi genere magna argumentorum suppetit copia. Licebit igitur diligenter, eo cognito, non modo oratoribus, & philosophis, quorum est proprius, sed historicis etiam, & poetis multa, & varia, & copiosa, ex eo facile depromere.

De Effectibus.

Cap. 26.

In Top. Quint. li.5.c. 10. Arist.2. post c. 17. Cic. in Top.

E*Ffecta sunt ea, quæ sunt orta de causis. Eorum, ut causarum, quatuor sunt genera, est enim suus effectus, & finis, & efficientis causæ, itemque formæ, ac materiæ. Quæ autem sint singularum causarum effecta, cognitis causis, intelligitur: ut enim, quod effectum est,*

quæ

quæ fuerit causa demonstrat; sic causa effectum indicat. Nam, si finis belli pax est, bellum ejus pacis, quæ bello quæritur, effectus est. Eodemque modo dies solis effectus est, & homo corporis, ac animi, quorum illud materia ejus est, hic forma. Ab effectu sumitur hoc modo argumentum: Ex virtute laus, at ex voluptate nascitur infamia, sequenda est igitur virtus, & voluptas refutanda. Eodem illud pertinet: Si ærarij copijs, & ad belli adjumenta, & ad ornamenta pacis utitur, vectigalibus serviamus. De orato. li.2.

De Comparatione.

Caput. 27.

LOcus à comparatione simplex quidem est, sed tripliciter tractatur: à comparatione nimirum maiorum, vel minorum, vel parium. A comparatione maiorum ducitur argumentum cum contendimus, ut In Topic. Quint. l.5.c.10 In Top.

 id,

id, quod in re maiori valet, valeat in minori. Virgilius:

Ænei. O passi graviora, dabit Deus his quoque finem.

In orat. pro Arch. *Ab hoc loco ducitur illud Cic: Est ridiculum ad ea, quæ habemus, nihil dicere, quærere, quæ habere non possumus, & de hominum memoria tacere, literarum memoriam flagitare; & cùm habeas amplissimi viri religionem, integerrimi municipij jusjurandum, fidemque, ea, quæ depravari nullo modo possunt, repudiare: tabulas, quas idem dicis solere corrumpi, desiderare. Perinde enim est, atque hoc: Certiora testimonia in causa habemus, non sunt igitur a nobis tabulæ postulandæ.*

In orato. pro Arch. *Idem pro eodem: Saxa, & solitudines voce respondent, bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur, atque consistũt; nos instituti rebus optimis non poetarum voce moveamur?*

In Top. *A minoribus ad maiora ducitur argumentum, ut id, quod in minori re valet, valeat in*

in maiori. Cic. in eadem oratione: Ergo ille corporis motu (loquitur autem de Roscio) tantum sibi amorem conciliarat á nobis omnibus: nos animorum incredibiles motus, celeritatemque ingeniorum negligemus? Idem enim est, ac si diceret: omnes Roscium Comædum, cujus levius erat artificium magnifaciebant, nos Archiam summum poetam negligemus? Idem in Anton: L. Brutus regem superbum non tulit: D. Brutus sceleratum, atque impium regnare patietur Antonium? Ovidius: Phil. 3.

Ut corpus redimas ferrum patieris, & ignes,
Arida nec sitiens ora lavabis aqua.
Ut valeas animo, quicquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Et Horatius: In epist. ad Lolliũ.

Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones,

Ut te ipsum serves, non exp gisceris?

In Top. *Parium autem comparatio nec elationem habet, nec submissionem, est enim æqualis. Multa autem sunt, quæ æqualitate ipsa comparantur, quæ ita ferè concluduntur: Si consilio juvare cives, & auxilio æqua in laude ponendum est, pari gloria debent esse ij, qui consulunt, & ij qui defendunt. At quod primum, & quod sequitur, igitur. Huc pertinet illud ejusdem Cic. in Verrem: Si finem e-*
Act. 3. *dicto prætoris afferunt cal. Jan; cur non initium quoque edicti nascitur à cal. Jan. & in alia oratione: Cur ea-*
De pro- *dem resp: quæ me in amicos inflam-*
vin. *mare potuit, inimicis placare non*
cons. *possit?*

De Argumentis remotis.

Cap. 28.

In part. A *Rgumenta, sive remota, sive as-*
In To- *sumpta non eo dicuntur sine*
pic. Q. l. *arte, quòd ita sunt, sed quòd ea non*
5. c. 1 *parit*

parit oratoris ars, sed foris ad se delata tamen arte tractat. Ea Cicero in Topicis testimonij nomine cōplectitur. Testimonium enim in eo loco dicit omne id, quod ab aliqua re externa sumitur ad faciendam fidem. Sed ad intelligendum erit facilius, si cum Quintiliano in præjudicia, rumorem, & famam, tormenta, tabulas, jusjurandum, & testes ea dividamus; quæ ut ipsa per se carent arte, ita summis eloquentiæ viribus, & allevanda sunt plerumque, & refellenda. Quare genus harum rerum, quæ ad oratorem deferebantur meditatum in perpetuum ad usum similium rerum veteres oratores habebant. Nunc translatis ab oratoribus ad jurisconsultos judicijs, ut veterum oratorum scripta intelligamus, cognoscenda sunt.

In Top.

Lib. 5. cap. 1. usque ad 7.

De Præjudicijs, & Testibus.

Cap. 29.

In part. Quint. li.5.c.2. & 7.

CÆteris quatuor omissis, quæ facilè intelliguntur, de præjudicijs, & testibus dicamus. Præjudiciorum vis omnis tribus in generibus versatur. Rebus, quæ aliquando ex paribus causis sunt judicatæ, quæ exempla rectius dicuntur. Judicijs ad ipsam causam pertinentibus, unde etiam nomen ductum est, qualia in Milonem à senatu facta dicuntur: Aut cum de eadem causa est pronunciatum. Veteres oratores, & pro testibus, & contra testes magno labore dicebant, ut è pluribus Ciceronis orationibus, maximèque oratione pro Flacco apparet. Nunc judiciorum mutata ratio facit, ne is labor sit necessarius, & ut de rumore, fama, tormentis, & jurejurando pluribus agendum non sit.

Cic. pro Milo.

De

De Usu, & Utilitate Locorũ.

Cap. 30.

HOs locos multa commentatione, atque meditatione, paratos, atque expeditos, qui volet in dicendo excellens esse, habere debet. Atque, ut quæque res ad dicendum erit suscepta, tum denique scrutari locos, ex quibus argumenta eruat. Quæ quidem ei, qui mediocriter ea modò considerarit, studio adhibito, & usu, pertractata esse possunt. Est enim utilissimum nosse regiones, intra quas venere, & pervestiges, quod quæras. Ubi eum locum omnẽ cogitatione sepseris, si modo usum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurret, atque incidet. Ut enim, si aurum cui, quod esset multifariam defossum commonstrare aliquis vellet, satis esse deberet, si signa & notas ostenderet locorum, quibus cognitis

De orato. 2. In Top. Quint. li. 5. c. 10.

ille ipse sibi foderet, & id, quod vellet, parvo labore, nullo errore inveniret: sic has argumentorum notas indicare satis est, quæ illa quærenti demonstrant, ubi sint. Reliqua cura, & cogitatione eruuntur.

Qui Modus in Argumentis adhibendus?

Cap. 31

In orat. In part. NEc verò imprudenter quisquã utetur hac copia, sed omnia expendet, & seliget. Non enim semper, nec in omnibus causis, ex ijsdẽ argumentorum momenta sunt. Judicium ergo adhibebit, nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim feracius ingenijs, his præsertim, quæ disciplinis exculta sunt: sed, ut segetes fœcundæ, & uberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus, sic interdum ex illis locis, aut levia quædam, aut causis

causis aliena, aut non utilia gignũtur. Quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur. Illud autem intelligendum est ex his locis, & ad faciendam fidem, & ad afferendum motum auditorum animis materiam peti. Sed quia difficile est, etiam si locorum naturam cognoveris, ex illis ea, quæ ad movendos animos valent, eruere, de affectibus movendis separatim dicamus, illud iterum monentes, nihil planè esse sive ad docendum, sive ad movendum accommodatum, quod ex his supradictis fontibus non fluat.

De Affectibus.

Cap. 32

M*Axima vis existit oratoris in hominum mentibus permovendis, quod amplificatione fit. Est enim amplificatio gravior quædam argumentatio, quæ motu animorum* In orat. Quint. li.6.c.3. In part.

con-

conſiliet in dicendo fidem. Ea & verborum genere conficitur, & rerum. Quæ verba in amplificatione ponenda ſint, tunc dicemus, cum ad elocutionis præcepta venerimus. Rerum amplificatio ſumitur ex eiſdem locis omnibus, quibus illa, quæ dicta ſunt ad fidem: maximèque definitiones valent conglobatæ, & conſequentium frequentatio, & contrariarum, & diſſimilium, & inter ſe pugnantium rerum conflictio, & cauſæ, & ea, quæ ſunt orta de cauſis, maximeque ſimilitudines, & exēpla: fictæ etiam perſonæ, muta denique loquantur.

De Amplificatione à definitionibus conglobatis.

Cap. 33.

De or. 2.

A *Definitionibus conglobatis eſt illa Ciceronis amplificatio: Hiſtoria verò, teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ*

vitæ, nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi oratoris immortalitati commendatur. Est & illud ex eodem loco in primis illustre exemplum ejusdem pro Sestio: Ignari quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret, quæ in tempestate sævâ quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria, splendetque per se semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit. Ubi sunt quinque quasi definitiones, tum historiæ, tum virtutis conglobatæ: raro enim adhibetur ab oratore definitio ad amplificandum, quæ genere declaretur, & proprietate.

De Amplificatione à consequentium, frequentatione.

Cap. 34.

A *Consequentium frequentatione est illa in Verrem amplificatio: Constitue nihil opis esse in hac* Act.7.

voce,

voce, Civis Romanus sum, jam omnes provincias, jam omnia regna, jam omnes liberas civitates, jam omnem orbem terrarum, qui semper nostris hominibus maximè patuit, Civibus Romanis ista defensione præcluseris.

De Amplificatione à contrariarũ rerum conflictione.

Cap. 35.

A *Rerum contrariarũ conflictione est illa amplificatio Ciceronis in Antonium: Tam autem eras* Phil. 2. *excors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares, ut non modo non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta, atque contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita, quod proprium meum est; laudasti: quod totius senatus est, reprehendisti: Nam, cum comprehensio sontium mea, ani-*

animadversio senatus fuerit: homo disertus non intelligit eum, cui contradicit, laudari à se, eos, apud quos dicit, vituperari. Et in eisdē orationibus. O spectaculum illud Phil. 10
non modo hominibus, sed undis ipsis, & litoribus luctuosum, cedere patria servatorem ejus; manere in patria proditores! Et in Catalinam: Orat. 2.
Hoc verò quis ferre possit inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? Ex hoc loco etiam est illud ejusdem in Pisonem, & Gabinium: Qui la- In Pis.
trones igitur, siquidem vos Consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas Consulis, non capiunt angustiæ pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam

perso-

personam, tam gravem, tam severam.

De Amplificatione à dissimilium, & inter se pugnantium rerum conflictione.

Cap. 36.

Pro Rosc. Com.

A *Dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictione sumpta est eleganter amplificatio Ciceronis: Qua in re mihi ridicule est visus esse inconstans, qui eundem & læderes, & laudares, & virum optimum, & hominem improbissimum esse diceres: eundem tu & honoris causa appellabas, & virum primarium esse dicebas, & socium fraudasse arguebas.*

De Amplificatione à causis conglobatis, & his, quæ sunt orta de causis.

Cap. 37

C *Ausæ etiam, & ea, quæ sunt de causis orta, multum valent ad*

ad amplificandum, si conglobentur: Cicero multas, & varias causas, propter quas multi essent ab eo alieniores, junxit hoc modo: Cum alij me suspicione periculi sui non defenderent, alij vetere odio bonorum incitarentur, alij inviderent, alij obstare sibi me arbitrarentur, alij ulcisci dolorem suum aliquem vellent, alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, otiumque odissent, & ob hasce causas tot, tamque varias me unum deposcerent. Orta verò de causis ad amplificandum adhibuit contra M. Antonium: Doletis tres exercitus P. R. interfectos. Interfecit Antonius: Desideratis clarissimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Authoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius: Omnia denique quæ postea vidimus mala (quid autem mali non vidimus?) si rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ex hoc loco Me-

In Ora. pro Sestio.

Phil. 2.

zentij immanem crudelitatem auget

Lib. 8. *Evander apud Virgilium:*

Quid memorē infandas cœdes? quid facta tyranni

Effera? Dij capiti ipsius, generique reservent.

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,

Componens manibusque manus, atque oribus ora,

Tormenti genus, & sanie, taboque fluentes

Complexu in misero, longa sic morte necabat.

De Amplificatione à Similitudine, atque Exemplo.

Cap. 38.

In Ver. act.7. *CIcero Verris avaritiam, qua multorum bona devoraverat, exemplis exageravit his verbis: Non enim Charybdim tam infestā, neque Scyllam nautis, quàm istum in eodem freto fuisse arbitror. Virgilius*

gilius etiam ex hoc loco pulchritudinem Æneæ pulcherrimis carminibus amplificavit:

Restitit Æneas, claraque in luce refulsit, Ænei. 1.
Os, humerosque deo similis: nãque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum, Pariusve lapis circũdatur auro.

Idem mirificè expressit vim, qua Æneas in Turnum hastam conjecit:

Cunctanti telum Æneas fatale coruscat, Æn. 12.
Sortitus fortunam oculis, & corpore toto
Eminus intorquet: murali cõcita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti

Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar,
Exitium dirum hasta ferens.

Ab exemplis verò est illa Ciceronis amplificatio pro Milone: Quamobrem uteretur eadem confessione Titus Annius, qua Hala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi. Et in Catilinam: Orat. 1. *An verò vir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Tiberium Gracchũ mediocriter labefactantem statum Reip. privatus interfecit: Catilinam verò orbem terræ cæde, atque incendijs vastare cupientem nos Consules perferemus? Nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Servilius Hala Sp. Melium novis rebus studentem manu sua occidit.*

De fictis personis, & mutis rebus.

Cap. 39

C*Icero in oratione pro Cœlio, Appio Cæco vita olim functo sermonem attribuit. Illa etiam ora-*

tio ad promovendos animos magna vim habet, cum mutis personis sermonem damus, ut Cicero fecit contra Catilinam: Etenim, si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est charior, si cuncta Italia, si omnis Respub. loqueretur; M. Tulli, quid agis? & ea, quæ sequuntur. Eandem etiam in eadem oratione cum Catilina loquentem facit eleganti oratione, cujus initium est: Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te; nullum flagitium sine te. Fecit & Lucanus eandem cum Julio Cæsare loquentem, priusquam ille Rubiconem fluvium, qui dirimit Galliam ab Italia, transiret: Orat. I.

Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas, Lib. 2.
Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obscuram vultu mæstissima noctem:
Turrigero canos effundens vertice crines

Cæſarie lacera, nudiſque ah lacertis,
Et gemitu permixta loqui. Quò tenditis ultra;
Quò fertis mea ſigna, viri? ſi jure venitis,
Si cives: huc uſque licet.

Quæ ſint ad amplificandum adhibenda?

Cap. 40.

In Partit.

SI cauſa patitur, ea ſunt ad amplificandum adhibenda, quæ magna habentur: quorum eſt duplex genus. Alia enim magna naturâ videntur, alia uſu. Natura, ut cœleſtia, ut divina, ut ea, quorum obſcuræ cauſæ, ut in terris, mundoque admirabilia, quæ ſunt: ex quibus, ſimilibuſque, ſi attendas, ad augendum multa ſuppetunt. Uſu habentur magna, quæ videntur hominibus aut prodeſſe, aut obeſſe vehementius: quorum ſunt genera ad amplificandum tria. Nam aut charitate

ritate moventur homines, ut Dei, ut patriæ, ut parentum: aut amore, ut fratrum, ut conjugum, ut liberorum, ut familiarium: aut honestate, ut virtutum, maximeque earum, quæ ad communionem hominum, & liberalitatem valent. Ex his & cohortationes sumuntur ad ea retinenda, & in eos, á quibus ea violata sunt, odia incitantur, & miseratio nascitur, proprius locus augendi in his rebus, aut amissis, aut amittendi periculo. Quanvis enim neque ad probandum, neque ad amplificandum adhiberi quicquam potest, quod ex his locis petitum non sit; tamen ea ipsa, quæ petuntur è locis ad amplificandum magna esse debent. Sic fecit Cicero in Catilinam cum ait: Quapropter de summa salute vestra & populi Romani P. C. de vestris conjugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de imperio, de libertate, de In Catilin. Orat. 4.

ſalute Italiæ, deque univerſa Rep. decernite diligenter, ut inſtituiſtis, ac fortiter. Pleraque omnia ſumpta ſunt è loco ab adjunctis, ſed ſunt uſu magna. Virgilius etiam, cum Julij Cæſaris deplorat mortem à rebus natura magnis, quas ad locos ſupradictos referre tamen poſſis, amplificationem duxit:

Georg. I.

Ille etiã extincto miſeratus Cæſare Romam,
Cum caput obſcura nitidũ ferrugine texit:
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.

Quã uſque ad libri finem elegantiſſime proſequitur.

Quid in Amplificatione ſervandum?

Cap. 41.

In part.

N *Ihil in amplificatione nimis enucleandum eſt. Minuta eſt enim omnis diligentia, hic autem*

locus

locus grandia requirit. Illud eſt judicij, quo quaque in cauſa genere utamur augendi: in illis enim cauſis, quæ ad delectationem exornantur, ij loci tractandi ſunt, qui movere poſſunt expectationem, admirationem, voluptatem. In cohortationibus autem bonorum, ac malorũ ènumerationes, & exempla valent plurimum. In judicijs accuſatori fere, quæ ad iracundiam, reo plerũque, quæ ad miſerationem pertinent. Nonnunquam tamen accuſator miſericordiam movere poteſt, & defenſor iracundiam.

Cur quædam inventionis præcepta ad cauſarum genera dentur accommodata: & de dignitate exornationis.

Cap. 42.

E*Tſi ex ſupradictis fontibus omnis ad omnem orationem manat inventio, tamen veteres orato-*

res de generibus causarum (ut discentium minuerent laborem) seorsum præcepta tradiderunt. De præceptis
De oratore.2. *autem exornationis in primis dicendum est. Nam & latum genus est, saneque varium, ut, quod ad laudãdos claros viros, & ad improbos vi-*
Quint. li.2.cap.9. *tuperandos suscipiatur: ad aliorum etiam vel animalium, vel carentium anima laudem, vel vituperationem adhibetur, ut Cicero laudes Pom-*
3.Act.4. *peij in Oratione pro lege Manilia, Siciliæ in actionibus in Verrem, studiorum verò humanitatis in oratione pro Archia poeta exornavit. Accedit etiam ad ejus commendationem, quòd nullum est genus orationis, quod aut uberius ad dicendum, aut utilius civitatibus esse possit, aut in quo magis orator in cogni-*
Arist. lib.1. Rhet.c.6. & Q. lib.3. c.9. *tione virtutum, vitiorumque versetur. Conficitur autem genus hoc dictionis ad animi motus leniter tractandos magis, quam ad fidem faciendam, aut confirmandum accõmodatè.*

commodatè. Proprium enim laudis est res amplificare, & ornare. Quam ob causam Aristoteles, & postea Cicero, & Quintilianus idoneam maximè inter omnia genera causarum existimaverunt ad scribendum exornationem.

Ex tempore præterito quomodo laus ducatur?

Cap. 43.

L*Aus hominum, cujus cognita præcepta facilè ad res alias transferentur, dividitur in tempora, quodque ante eos fuit, quoque ipsi vixerunt. In his autem, qui vita functi sunt, etiam quod est insequutum. Ante hominem patria, ac parentes, maioresque erunt, quorum duplex tractatus est: aut enim respondisse nobilitati pulchrum erit, aut humilius genus nobilitasse factis. Illa quoque interim ex eo, quod ante ipsum fuit tempore trahentur,* Q.li. 3. c.9.

quæ

quæ responsis, vel oraculis, vel signis futuram claritatem promiserint, ut in Divo Joanne Baptista, multisque alijs viris sanctissimis.

De Tempore, quo vixit is, qui laudatur.

Cap. 44.

Quint. li.3. c.9

Ipsius laus hominis ex animo, & corpore, & extra positis peti debet. Externa sunt, ut educatio, opes, divitiæ, propinqui, amici, potentia, gratia, cæteraque hujusmodi. In corpore verò sunt hæc, forma, vires, valetudo, & his similia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quòd bene illis sit usus: si non habuerit, quòd sapienter caruerit: si amiserit, quod moderare tulerit. Et quanvis & corporis, & fortuita quæ dicuntur, bona in se veram laudem non habeant, quæ deberi virtuti uni putatur, tamen, quòd ipsa virtus in earum rerum usu

Cic. de orat.

usu, ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc sunt. In quibus est summa laus non extulisse se in potestate, non fuisse insolentem in pecunia, non se prætulisse alijs propter abundantiam fortunæ; ut opes, & copiæ, non superbiæ videantur, ac libidini, sed bonitati, ac moderationi facultatem, ac materiam dedisse. Inter corporis verò bona, forma, quæ virtutem significat, facile laudatur, quod elegantissimè Latinus poeta his verbis significavit: In part.

Tutatur favor Euryalum, lachrymæque decoræ, Æn.5.
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.

Sed horum omnium levior, at animi semper vera est laus: quæ quoniam à virtute proficiscitur, de illa nunc dicendum est. Quint. li. 3. c. 7.

De Animi bonis, & Virtute, quæ ſcientia cernitur.

Cap. 45.

In part. *VIrtutis duplex eſt vis: aut enim ſcientiâ cernitur virtus, aut actione. Nam, quæ prudentia, quæque graviſſimo nomine ſapientia appellatur, hæc ſcientiâ pollet unâ; quæ verò moderandis cupiditatibus, regendiſque animi motibus laudatur, ejus eſt munus in agendo. Prudentia eſt rerum expetendarum, fugiendarumque ſcientia.*
Offic. 2. *Sapientia autem virtutum omnium princeps, eſt divinarum, humana-*
In Part. *rumque rerum ſcientia. Sunt autem aliæ quaſi miniſtræ, comiteſque ſapientiæ: quarum altera, quæ Dialectica dicitur, quæ ſint in diſputando vera, atque falſa diſtinguit, & judicat: altera eſt Oratoria. Nihil enim eſt aliud eloquentia, niſi copioſè loquens ſapientia, quæ ex eo-*

dem

dem hausta genere, quo illa in disputando uberior est, atque latior, & ad motus animorum, vulgique sensus accommodatior. Studia etiam omnium bonarum artium ad hunc locum pertinent.

De Virtute, quæ in actione consistit.

Cap. 46.

Virtus, quæ in actione posita est, tres habet partes, Justitiam, Fortitudinem, & Temperātiam. Justitia est virtus, quæ in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractaru fide versatur. Illa erga Deum religio, erga parentes pietas, vulgo autem bonitas, creditis in rebus fides, in moderatione animadvertendi lenitas, amicitia in benevolentia nominatur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cujus est liberalitas

Ar. li. 1. Rhet. c. 9. Offic. 1.

In Part.

De invent. 2.

tas in usu pecuniæ. Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma, & moderata dominatio. Custos verò virtutum omnium, dedecus fugiens, laudemque maximè consequens, verecundia est.

In Part.

Quomodo laus ab hoc loco sit ducenda?

Cap. 47.

De orato. 2.

ET quoniam *singularum virtutum sunt certa quædam officia, ac munera, & sua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude justitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cũ hujusmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit. Huc spectat illa Ser. Sulpitij laus apud Ciceronem: Nec verò silebitur admirabilis quædam, & incredibilis, & penè divina ejus in legibus interpretandis, æquitate explicandis, scientia. Omnes, qui*

Phil. 9.

qui ex omni ætate hac in civitate intelligentiam juris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Ser. Sulpitio non sunt comparandi. Neque enim ille magis jurisconsultus, quàm justitiæ fuit. Itaque, quæ proficiscebantur à legibus, & à jure civili, semper ad facilitatem, æquitatemque referebat: neque cōstituere litium actiones malebat, quàm controversias tollere. Itemque in cæteris res gestæ ad cujusque virtutis genus, & vim, & nomen accommodabuntur. Gratissima autem laus eorum factorum habetur, quæ suscepta videntur à viris fortibus sine emolumento, ac præmio; quæ verò etiam cum labore, & periculo ipsorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quòd & dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Ea enim denique virtus esse videtur præstantis viri, quæ est fructuosa alijs, ipsi autem laboriosa, aut periculosa, aut certe gravis.

vis. Drances apud Virg. ita Æneã alloquitur:

Æn. li. 11. O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Justitiæne prius mirer, belline laborem?

Hinc Servium Sulpitium mirificè Cicero laudat, quòd difficillimo Reip. tempore gravi, periculosoque morbo affectus, authoritatem Senatus, salutemque pop. Rom. vitæ suæ præposuerit, contraque vim, gravitatemque morbi contenderit, ut ad castra Antonij, quo Senatus eum miserat, perveniret. Phil. 9. *Magna etiam illa laus & admirabilis videri solet, tulisse casus sapienter adversos: non fractum esse fortuna: retinuisse in rebus asperis dignitatem. Sic Cicero Milonis in gravi, ac difficili tempore vultum semper eundem, & vocem, & orationem stabilem, ac non mutatam commendat, & ejus infractum, & excelsum animũ extollit.*

extollit. Sumendæ autem res erũt, aut magnitudine prestabiles, aut novitate primæ, aut genere ipso singulares. Ejusmodi rerum plenæ sunt orationes Ciceronis pro lege Manilia, & pro M. Marcello, in quarum altera Cn. Pompeium, in altera Julium Cæsarem laudat: neque enim parvæ, neque usitatæ, neque vulgares admiratione, aut omnino laude dignæ videri solent. Est etiam cum cæteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara. Sic apud Virgilium Augustus Cæsar cum his comparatur, quorum erant illustres victoriæ:

Nec verò Alcides tantum telluris obivit, Lib. Ænei. 6.
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Placarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor juga flectit habenis,

Liber agens celso Nisæ de vertice tigres.

Et Cicero in Philippicis M. Antonium cum Tarquinio superbo comparat: & D. Bruti, qui regnare non patiebatur Antonium, beneficia in Remp. maiora esse docet, quàm L. Bruti, à quo Tarquinius expulsus est.

Phil. 3.

De Tempore, quod finem hominis insequitur.

Cap. 48.

N*Ec mors eorum, quorum vita laudabitur, silentio præteriri debebit: si modo quid erit animadvertendum, aut in ipso genere mortis, aut in ijs rebus, quæ mortem erunt consecutæ. In tempore autem, quod finem hominis insequitur, insũt habiti post mortem honores, decreta virtutis præmia, res gestæ judicijs hominum comprobatæ. Afferunt etiam laudem liberi parentibus, urbes*

Quint. li. 3. c. 9.

bes conditoribus, leges latoribus, artes inventoribus, necnon instituta quoque authoribus, Hinc est illud Ciceronis de Servio Sulpitio: Phil. 9.
Quanquam nullum monimentum clarius Ser. Sulpitius relinquere poterit, quam effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij filium, cujus luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio levari potest. In Cat.
Et in alia oratione: Romulum, qui hanc urbem condididit, ad Deos immortales benevolentia, famaque sustulimus. Ovidius laudem eorum, qui astrorum scientiam invenerunt, his elegantissimis carminibus celebravit: Fast. li. 1.

Felices animæ, quibus hæc cognoscere primum,
Inque domos superûm scandere, cura fuit.
Credibile est illos pariter vitiisque, jocisque
Altius humanis exeruisse caput.

Non Venus, & vinum ſublimia
pectora fregit,
Officiumque fori, militiæque labor.
Nec levis ambitio , perfuſaque
gloria fuco,
Magnarumve fames ſollicitavit
opum.
Admovere oculis diſtantia ſydera
noſtris,
Ætheraque ingenio ſuppoſuere
ſuo.

Quint. li. 3. c. 9. *Omnis ordo ſupradictus in vituperatione conſtabit tantum in diverſum, id, quod in orationibus Ciceronis in Piſonem, in Vatinium, in M. Antonium, maximeque ex ſecunda Philippica animadvertere licet.*

De Laude urbium.

Cap. 49.

Quint. lib. 3. cap. 9. L*Audantur urbes ſimiliter, atq; homines. Nam pro parente eſt conditor, & multum authoritatis*

tatis affert vetustas, & virtutes, ac vitia circa res gestas, eademque in singulis. Illa propria, quæ ex loci positione, ac munitione sunt. Cives illis, ut hominibus liberi, decori. Ad hunc locum pertinet illud Virgil. de urbe Roma:

En hujus, nate, auspicijs illa inclyta Roma Æn. 6.
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque una sibi muro circundabit arces.
Felix prole virum,

Idem etiam poeta Italiæ laudes elegantissime celebravit ex his locis, in secundo libro Georgicorum.

De Deliberatione.

Cap. 50.

Q*Uæ tradita sunt exornationis præcepta, multum ad sententiam dicendam valent: quia plerumque* Arist. li. 1. c. 9. Quint. l. 3. c. 10

De orato. 2. rumque eadem illic laudari, hic suaderi solent. In deliberando finis est dignitas, ad quem omnia referuntur in consilio dando, sententiaque dicenda. Sunt autem & in suadendo, & in dissuadendo tria primum spectanda: quid sit, de quo deliberetur? qui sint, qui deliberent? qui sit, qui suadeat?

De re, de qua deliberatur.

Cap. 51.

Arist. lib. 1. cap. 6. & 7. Quint. li. 3. c. 10. REm, de qua deliberatur, aut certum est posse fieri, aut incertum. Si incertum hæc erit quæstio sola, aut potentissima. Sæpe enim accidit, ut prius dicamus, si possit quidem fieri, esse faciendum: deinde fieri non posse. Cum autem de hoc quæritur, conjectura est, ut: An Rex Emmanuel terras ultra Oceanum sit inventurus? Sic ait Phil. 7. Cicer: Pacem cum M. Antonio esse nolo, quia turpis est, quia pericu-

losa, quia esse non potest. Quæ tria diligentissime in oratione explicat. Quædam & fieri posse, & futura esse credibile est, sed aut alio tempore, aut alio modo. Partes suadendi in universum sunt tres, prima est, ut doceamus effici posse id, quod suademus: secunda deinde honestum esse: postremo vero esse utile. In primis itaque videndum est, an effici possit id, quod suademus, nam siquid effici non possit, deliberatio tollitur, quanvis & honestum, & utile sit. Videndum etiam est, quàm facile possit: nam quæ perdifficilia sunt, perinde habenda sunt, ac si effici non possint. Et cum de necessitate attendemus, & si aliquid non necessarium videbitur, videndum tum erit, quàm sit magnum. Quod enim permagni interest, pro necessariò sæpe habetur. Est apud T. Livium præclara P. Scipionis oratio, in qua, & posse Annibalem in Africa vinci, demonstrat, & ad dignitatem populi

Quint. li.3.c. 10.

Arist. Rhe. li. 1.c.4. Cic. de orat. 2.

Romani, famamque apud reges, gentesque externas pertinere, non ad defendendam modò Italiam, sed ad inferenda etiam Africæ arma, videri Romanis animum esse: & in primis esse utile requiescere aliquādo diu vexatam Italiam, uri, populari que invicem Africam.

De his, qui deliberant.

Cap. 52.

Quint. li. 3. c. 10. D*Iversi sunt deliberantium animi, & sive consulent plures, sive singuli, in utrisque differentia est. Quia & in pluribus multum interest, senatus sit, an populus: Romani, an Hispani, an Galli: & in singulis, Cato, an Cicero, Cæsar, an Pompeius deliberet. Proinde intuenda, sexus, dignitas, ætas; sed mores præcipuè discrimen dabunt.*
In part. *Duo enim sunt hominum genera, alterum indoctum, & agreste, quod antefert semper utilitatem honestati:*

ti: alterum expolitum, quod rebus omnibus dignitatem anteponit.

De prima parte ſuadendi.

Cap. 53.

SI honeſtatis pulchritudo cerni oculis poſſet, mirabiles ſui amores excitaret. Sed quoniam genus hominum ad honeſtatem natum malo cultu, praviſque opinionibus corruptum eſt, diligenti cohortatione opus eſt. Et honeſta quidem apud honeſtos ſuadere facillimum eſt: ſi verò apud turpes recta obtinere conabimur, ne videamur exprobare diverſam vitæ ſectam, cavendum eſt. Et animus deliberantis non ſola virtutis commendatione permovendus, ſed laude, vulgi opinione, & ſecutura utilitate, aliquanto veró magis objiciendo aliquos, ſi diverſa fecerint, metus. Nam præter id, quòd his leviſſimi cujuſque animus facillime terretur, neſcio an natu-

Ar.li.1. Rhet.c. 6. Offic.1. In part.

Quint. lib. 3. cap.10.

naturaliter apud plurimos plus valeat malorum timor, quàm spes bonorum. Genus est enim ejusmodi (ait Cic.) quod vestros animos excitare, atque inflammare debet, in quo agitur pop. Ro. gloria, quæ vobis à maioribus, cùm magna in omnibus rebus, tum summa in re militari tradita est: agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores vestri magna, & gravia bella gesserunt: aguntur certissima pop. Ro. vectigalia, & maxima, quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Sola virtutis commendatione incendit militum animos Cato apud Lucanum ad aggrediendum iter difficillimum, & periculosissimum:

Lib. 9. O, quibus una salus placuit mea castra secutis,
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.

Quam

Quam orationem pulchra illa claudit sententia:

Serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti: Gaudet patientia duris:
Lætius est, quoties magno sibi constat, honestum.

Sæpe etiam controversia inter hominum sententias in illo est, utrum sit honestius? Affirmant autem viri sapientissimi omne officium, quod ad conjunctionem hominum, & ad tuendam societatem valet, anteponendum esse illi officio, quod cognitione, & scientia continetur. In ipsa autem communitate sunt gradus, ex quibus, quid cuique præstet, intelligi potest, ut prima Deo Optimo Max; secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Ex quibus, atque similibus intelligimus, quomodo hanc suasionis partem, quæ ad honestatem pertinet, tractare debeamus.

De

De Utilitate.

Cap. 54.

Arist. lib. 1. Rhet. c. 6. Quint. lib. 3. c. 10.

AN sit autem facile, magnũ, jucundum, sine periculo, ad quæstionem pertinet utilitatis. Suasor itaque vel omnia hæc, vel eorũ pleraque inesse in eo, quod suadet, ostendet. Ilioneus his verbis alloquitur Latinum regem apud Virgilium:

Dijs sedem exiguam patrijs, littusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque, auramque patentem.
Non erimus regno indecores, nec vestra feretur
Fama levis, tantique abolescet gratia facti.

Qui verò dissuadet, ille difficile, parvum, injucundum, periculosum monstrabit. Hoc modo Fabius Maximus apud T. Livium ne P. Scipio in Africam trajiciat; contendit:

dit: cum Annibal hostis incolumi exercitu quartum decimum annum Italiam obsideat. Nam nunc quidem, præterquamquod & in Italia, & in Africa duos diversos exercitus alere ærarium non potest, præterquamquòd unde classes tueamur, unde commeatibus præbendis sufficiamus, nihil reliqui est: periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? Deinde graviter, & sapienter difficultates multas, & pericula commemorat, quæ futura sint, ni consul uterque in Italia retineatur. Eodem etiam modo, propositis duobus utilibus, utrum sit utilius controversia est. Cum autem species utilitatis cum honestate certat, qui utilitatem defendet, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, vectigalium, præsidij, militum, utilitatesque cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur: itemque incommoda contrariorum. Ex his locis Catilina apud Salustium ad

Lib. 8. Dec. 3.

De oratio.2. Salust. de Cat

nefa-

nefarium facinus, quod ille maximum, atque pulcherrimum vocat, conjuratos hortatur: Vobis (inquit) est domi inopia, foris æs alienum, mala res, spes multo asperior, denique quid reliqui habemus, præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? en illa, quam sæpe optastis, libertas: præterea divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt. Curio similiter apud Lucanum specie utilitatis Julium Cæsarem ad civile bellum hortatur:

Lib. 1. Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum: facili si prælia pauca
Gesseris eventu: tibi Roma subegerit orbem.

Qui ad dignitatem impellet, maiorum exempla, quæ erunt vel cum periculo gloriosa, colliget, posteritatis immortalem memoriam augebit, utilitatem ex laude nasci defendet, semperque eam cum dignitate esse con-

conjunctam. Hæc autem exercitatio defendendi speciem utilitatis contra honestatem, in qua una vera est utilitas, ad scholarum exercitationes utilis est: nam & iniquorũ ratio noscenda est, ut melius æqua tueamur. Quint. li.3.cap. 10.

De eo, qui suadet.

Cap. 55.

M*Ultum etiam refert, quæ sit persona dicentis, suadere enim aliquid, aut dissuadere gravissimæ est personæ. Nam & sapientis est consilium explicare suum de maximis rebus; & honesti, & diserti, ut mẽte providere, authoritate probare, oratione persuadere possit. Nunc (ait Cicer.) cum & authoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse voluistis; & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forensi usu prope quotidiana dicendi exercita-*

De orato.2. Q.li. 3. c.10.

Pro leg. Man.

tio potuit afferre: certe, & siquid in dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimum, qui ei quoque rei fructum suo judicio tribuerunt. Anteacta vita si illustris fuit, aut clarius genus, aut ætas, aut dignitas affert expectationem, videndum est, ne quæ dicuntur, ab eo, qui dicit, dissentiant. Hoc egregie servavit Virgilius in Latino rege, quem sic dicentem introducit:

Quint. lib. 3. c. 10.

Æneid. lib. 12.

Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.

At his contraria submissiorem quendam modum postulant. Nam, quæ in alijs libertas est, in alijs licentia vocatur, & quibusdam sufficit authoritas, quosdam ratio ipsa ægre tuetur.

Quædam

Quædam in Deliberatione obſervanda.

Cap. 56.

AD conſilium de Rep. dandum caput eſt noſſe Rempublicam, ad dicendum verò probabiliter noſſe mores civitatis, qui, quia crebro mutantur, genus quoque orationis eſt ſæpe mutandum. In ſenatu minori apparatu dicendum eſt, ſapiens enim eſt conſilium, multiſque alijs dicendi relinquendus locus, vitanda etiam ingenij, oſtentationiſque ſuſpicio. Concio capit omnem vim orationis, & gravitatem, varietatemque deſiderat: maximaque pars orationis admovenda eſt ad animorum motus. Hoc videre eſt in quibuſdam Ciceronis orationibus contra M. Antonium in ſenatu habitis, quæ cum ſint elegantes & diſertæ, nullum tamen apparatum habent. At oratio pro lege Manilia, & Ar.li.1. Rhet.c. 8. De orato. 2. Quint. li. 1. c. 10.

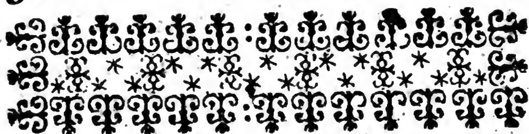
orationes de lege Agraria multo magnificentius habent, & ornatius genus dicendi. Vis autem ad suadendum exemplorum est maxima, aut recentium, quo notiora sunt, aut veterum, quo plus authoritatis habent. Plerunque enim videntur respondere futura præteritis, habeturque experimentum velut quoddam rationis testimonium. Suadet Fabius Maximus in senatu, ne P. Scipio, Annibale in Italia relicto, in Africam trajiciat: Dies me deficiat (inquit) si reges, imperatoresque temere in hostium terras transgressos, cum maximis cladibus suis, exercituumque suorum enumerare velim. Deinde vetus affert Atheniensium exemplum, qui, classe in Siciliam transmissa, rempublicam suam in perpetuum afflixerunt. Et novum M. Atilij, qui in ea ipsa Africa annis ante quadraginta in prælio victus, & captus est. Sequebatur, ut ea, quæ judicijs accommodata

Ar. li. 1. Rhet. c. 9. Quint. li. 3. c. 10. Cic. In Part.

modata sunt, explicarentur: sed quia judiciorum mutata ratio, ut ea præcepta parum sint necessaria, efficit, & ex orationibus Ciceronis, & locis supradictis, tum etiam his, quæ de partibus orationis dicentur, facile cognosci possunt; sequitur ut de secunda parte Rhetoricæ dicamus.

DE ARTE RHETORICA

LIBER II.

De Dispositione.

Cap. I.

Ecundus hic liber dispositionis præcepta cōtinebit, quæ oratori perutilia sunt, & maximè necessaria. Quid enim diligenter argumenta invenisse conferet, nisi pari diligentia, quæ inventa sunt, collocentur? Excellentis ducis virtus non magis in deligendo fortissimo, & strenuissimo quoque milite ad bellum, quam in instruenda ad pugnam acie, cernitur:

Quint. lib.7. in præf.

tur: & siquã in corporibus nostris, aliorumvè animalium partem permutes, atque transferas, licet habeat eadem omnia, prodigium sit tamen. Et artus etiam leviter loco moti perdunt, quo viguerunt usum: & turbati exercitus sibi ipsi sunt impedimento. Sic oratio carens hac virtute, tumultuetur necesse est, & sine rectore fluitet, nec cohæreat sibi: multa repetat, multa transeat, velut nocte in ignotis locis errans: nec initio, nec fine proposito, casum potius, quàm consilium sequatur. Quapropter hic liber dispositioni serviat. Est autem dispositio rerum inventarum in ordinem distributio. Cujus in infinita quæstione ordo est ferè idem, qui expositus est, locorum. In definita autem adhibenda sunt illa etiam, quæ ad motus animorum pertinent. Atque eo fit, ut utamur Exordio, Narratione, Confirmatione, Peroratione. Hæ sunt enim quatuor ora-

De invent. 1.

In Part.

In part.

orationis partes, per quas inventa distribuimus. Quarum duæ valent ad rem docendam narratio & confirmatio: ad impellendos animos duæ principium, & peroratio, de quibus sigillatim dicendum est.

De Exordio.

Caput. 2.

De invent. Quint. li.4.c. 1.

In part.

E*Xordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Id fieri tribus maximè rebus inter authores plurimos constat, si benevolum, attentum, docilem auditorem fecerimus: quorum primus locus, id est, ut amice audiamur, est in personis nostris, auditorum, adversariorum, è quibus initia benevolentiæ conciliandæ comparantur, aut meritis nostris, aut dignitate, aut aliquo genere virtutis, & maximè liberalitatis, officij, justitiæ, fidei, contrarijsque rebus in adversarios conferendis,*

&

& cum auditoribus aliqua conjunctionis aut causa, aut spe significanda. Cicero pro C. Rabirio perduellionis reo: Me cùm amicitiæ vetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ perpetua consuetudo ad C. Rabiriū defendendum est adhortata: tum verò, ut id studiosissime facerem, salus Reip. Consulare officium, Consulatus denique ipse mihi una vobiscum cum salute Reip. commendatus coegit: hæc autem accuratè in eo exordio, & ornaté explicat. In oratione verò pro P. Sylla sic ait: Quāquam ex hujus incommodis magnā animo molèstiam capio, tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiamque notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent, improbi, ac perditi cives, edomiti, atque victi præcipitante Rep. vehementem me fuisse, atque fortem, conservata

Pro C. Rabir.

Pro P. Sylla.

 mitem

mitem, ac misericordem faterentur.
Pro Cn. Plācio. Et pro Cn. Plancio suam cum judicibus conjunctionem significat his verbis: Nunc autem vester, Judices, Orat. I. conspectus, & consessus iste reficit, & recreat mentem meam, cum intueor, & contemplor unumquenque vestrum: video enim hoc in numero neminem, cui mea salus chara non fuerit, cujus non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaq; non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui me ipsum maximè salvum videre voluerunt. At in oratione pro Pro P. Quint. P. Quintio vim adversariorum, & gratiam in invidiam vocat, & C. Aquilium, eosque, qui in consilio adsunt, orat, atque obsecrat, ut multis injurijs jactatam, atque agitatam æquitatem in eo tandem loco consistere, atque confirmari patiantur. In part. Intelligenter autem ut audiamur, & attente, à rebus ipsis ordiendum

endum est, sed facillimè auditor discit, & quid agatur, intelligit, si complectare ab initio genus, naturamque causæ, si definias, si dividas, si neque prudentiam ejus impedias confusione partium, nec memoriam multitudine. Sic exorditur Cicero pro A. Cluentio: *Animadverti, Judices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes: Quam distributionem, ait, certum sibi esse in defensione servare, ut omnes intelligant nihil eum nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo.* Ut attente autem audiamur trium rerum aliquid consequemur. Nam, aut magna quædam proponemus, aut necessaria, aut conjuncta cum ipsis, apud quos res agetur. Luculenter hunc locum Cicero tractavit in exordio nobilissimæ orationis pro Domo sua: *Quòd si ullo tempore magna causa in sacerdotum pop. Ro. judicio, ac potestate versata est, hæc profecto* Pro A. Cluen. In part. Pro domo sua.

tanta

tanta est, ut omnis Reip. dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, foci, Dij penates, bona fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa, creditaque esse videantur. Verum ex his, quæ proposita sunt, aliud, atque aliud pro varietate causarum desiderari palam est.

Quint. lib. 4. cap. 1.

De generibus causarum.

Cap. 3.

Quint. li.4.c. 1. Cic. li. 1.de invent.

GEnera porrò causarum plurimi quinque fecerunt, honestū, humile, dubium, vel anceps, admirabile, obscurum. Sunt, quibus rectè videatur adjici turpe, quod alij humili, alij admirabili subjiciunt. Admirabile autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maximè benevolum judicem, in obscuro docilem, in humili attentum parare debemus: nam honestum quidem ad conciliationē

ciliationem satis per se valet, in admirabili, & turpi remedijs opus est: & eo quidam exordium in duas diuidunt partes, principium, & insinuationem, ut sit in principijs recta beneuolentiæ, & attentionis postulatio, quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maximè ubi frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur. Et quidem, quibus aduersus hæc remedijs sit medendum, consilium ex causis sumetur. Illud in uniuersum præceptum sit, ut ab ijs quæ lædunt, ad ea, quæ prosunt, refugiamus. Si causa laborabimus, persona subueniet, si persona, causa. His etiam de causis insinuatione utendum est, si aduersarij oratio auditorum animos occupauerit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorũ alterum promittendo nostras probationes, & aduersas eludendo vitabimus: alterum & spe breuitatis, & ijs,

Ad Her. li. I. Cic. de invent. li. I.

Quint. l. 4. c. I. ad Her. li. I. Cicer. de invent.

ijs, quibus attentum fieri auditorem docuimus. Urbanitas etiam opportuna reficit animos, & undecunque petita auditoris voluptas levat tædium.

Cujusmodi exordia esse debeant.

Caput. 4.

Ar.li.3. Rhet.c. 14. De orato.2. Quint. li.4.c. 1.

EXordia semper cum accurata, & acuta, & instructa sententijs, apta verbis, tum causarum propria esse debent. Prima est enim quasi cognitio, & commendatio oratoris in exordio, quæ continuò eum, qui audit, permulcere, atque allicere debet. Maxima autem copia exordiorum ad auditorem aut alliciendum, aut incitandum ex his locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in causa: quos tamen totos in exordio explicari nō oportebit, sed tantum impelli primò auditorem leniter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

De

De Vitijs exordij.

Cap. 5.

HÆc autem sunt vitia certissima exordiorum, quæ sũmopere vitare oportebit: vulgare, commune, commutabile, longum, separatum, translatum, contra præcepta. *Vulgare est*, quod in plures causas potest accommodari, ut convenire videatur. *Commune est*, quod nihilominus in hanc, quam in contrariam partem causæ potest convenire. *Commutabile est*, quod ab adversario potest leviter mutatum ex contraria parte dici. *Longum est*, quod pluribus verbis, aut sententijs, ultra quàm satis est, producitur. Oportet enim ut ædibus, ac templis vestibula, & aditus, sic causis proportione rerum principia præponere. *Separatum est*, quod nõ ex ipsa causa ductum est, nec sicut aliquod membrum annexum oratio- ni.

De invent. li. 1. ad Her. li. 1. Quint. lib. 4. cap. 1.

ni. Translatum est, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat, ut siquis docilem faciat auditorem, cũ benevolentiam causa desideret: aut si principio utatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordijs traduntur: hoc est, quod eum, qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profecto nihil peius est, ut contra sit, facit.

De Exordio quædam in genere judiciali.

Cap. 6.

Arist. lib. 1. Rhet. c. 14. De orato. 2. Quint. li. 3. c. 1. De orato. 2.

D*Ictum est de exordio in communi, restat, ut breviter, siquid in singulis generibus in exordiendo proprium est, adjiciamus. Et ut à judicijs incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, ut in genere judiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: judicem*

cem conciliabant, non tantum laudando eum, sed laudem ejus ad utilitatem causæ suæ conjungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus justitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatem, & similiter cætera: metum nonnunquam amovebant, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Verrem facit. Dabant etiã operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio utebantur; sed in honestis, in parvis etiam, atque frequentibus causis ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.

Arist. Rhe. li. 3. c. 14. Quint. li. 4. c. 1. Cic. de orat. 2.

De Exordio in Exornatione, & Deliberatione.

Cap. 7.

PRæter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstrativum facile transferri possunt, illud est notãdum:

Rhet. ad Alex. c. 31. & Quin. li. 3. c. 10

dum: exordia in eo esse maximè libera, ut Aristoteles existimat. Nam & longe à materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In deliberatione verò sæpe nulla, vel brevia esse debent. Non enim supplex ut ad judicem venit orator, sed hortator, atque author. Quare cum principio utetur, proponere, qua mẽte dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breviter dicentem audiendum.

In part. Quint. li. 3. c. 10.

De Narratione.

Cap. 8.

Arist. li. 3. Rhet. c. 16. In par. De Invẽt. lib. 1. ad Her. li. 1. Quint. li. 4. c. 2.

N*Arratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, ut brevis, ut aperta, ut probabilis sit: per quas efficitur, ut auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem brevis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel unaquæque*

quæque res dicatur. Tum etiam si rescìderimus omnia, quibus sublatis, neque cognitioni quicquàm, neque utilitati detrahatur. Non tamen inornata debet esse brevitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupto, narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient: si cujusque facti, & eventûs causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cũ hominum opinione, authoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur, si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet ut jucunda, & suavis sit narratio, eamque suavem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias, In part. Quint. li. 3. c. 2. In part. In part. &. 2. de orat. & Quint. li. 4. c. 2.

cupiditates.

Quando Narratione utendum sit?

Cap. 9.

De orato.2.

IN judicijs quando utendum esset, aut non esset narratione, id erat consilij. Nec enim, si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si adversarius narraverat, nisi, si refellebatur. In exornatione vero narratio non erit ulla, quæ necessariò consequatur exordium, sed si qua inciderit, cum aliquid ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium; suasio autem futurarum. Privata certè deliberatio narrationem nunquam exiget ejus duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia

Arist. Rhet.3. cap.16. Cic. in part. Q. li.3.c.8.

nemo

nemo ignorat id, de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

De Confirmatione.

Cap. 10.

S*Equitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causæ conjunctè & infirmandis contrarijs, & nostris confirmandis, nãque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionẽ quærit. Sed quia nec reprehendi, quæ contradicuntur, possunt, nisi tua confirmes; neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas; idcirco hæc & natura, & tractatione, & utilitate conjuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioque persuaden-*

Ar. 3. Rhe. c. 17. De ora. 2. De invẽt. li. 1. ad Her. li. 1.

Ad Her. li. 4.

di in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus, contrariaque dissolverimus, absolutè nimirum erit á nobis oratoris muneri satisfactum. Utrunque igitur poterimus commode facere, si constitutionem causæ cognoverimus.

Quid sit status?

Cap. 11.

Quint. li.3.c.6. *STatus est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, ut sit intentio accusatoris: Sylla conjurasti cum Catilina: depulsio verò defensoris: non conjuravi: Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, conjuraveritne Sylla cum Catilina? quam quæstionem, vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quòd in eo causa consistat.*

Quot

Quot sint status?

Cap. 12.

Cum tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit, necne, quid sit, quale sit, fit, ut constitutiones quoque tres sint. Prima conjecturalis, in qua, sit, necne, quærimus, ut, sit, necne insidiatus Miloni Clodius? Secundam autem nominis, vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum investigamus, ut: Fueritne Julius Cæsar rex, an tyrannus, an dictator? Tertia, in qua de utilitate, honestate, æquitate disseritur, deque his rebus, quæ his sunt contrariæ, ut: Rectene fecerit Romulus, cum fratrem interfecit? Ejus constitutionis partes sunt duæ, quarum una absoluta, altera assumptiva nominatur. Absoluta est, cum id ipsum quod factum est, ut aliud nihil foris assumatur, recte factum esse dicemus.

Cic. in Top. & In part. Quint. li. 3. c. 8.

Ad Here. li. 1. Cic. de invent. li. & Q. li. 7. c. 5.

mus. Ea est ejusmodi: Pater filium verberavit, is injuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiva est, cum aliquid necessariò foris assumitur, ut rectè factum esse aliquid confirmemus: ut, Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in judicio reperiuntur.

De Ratione, Firmamento, & Judicatione.

Cap. 13.

Cic. in part. ad Her. li. 1. de invent. li. 1. & Quint. li. 3. c. 13.

R*Ationem appellant oratores eā, quæ affertur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet: firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & firmamenti conflictione,*

flictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam judicationem appellant, in qua, quid deveniat in judicium, & de quo disceptetur, quæri solet hoc modo: Orestes cum confiteatur se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, pervertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subjicitur hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque indemnatam pœnas pendere oportuit. Ex conjunctione rationis, & firmamenti judicatio constituitur hoc modo: Cum dicat Orestes se patris ulciscendi causa matrem occidisse, rectumne fuerit à filio sine judicio Clytemnestram occidi? Ergo hac ratione judicationem reperire convenit, ad quam omnem rationem totius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem, rationum verò, & firmamentorum

Cic. in part.

 torum

torum contentio adducit in angustũ disceptationem. Ea in conjectura nulla est, nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem, & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, contineatur?

Cap. 14.

Cic. in Topic. Quint. li.7.c. 6. De invent.li. 1.

S*Æpe ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptũ dicere, quod adversarius velit, sed aliud: id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tũ opponitur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contrarium affertur: aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque, quod scriptũ non est, ducimus. Ita sunt quatuor genera,*

genera, quæ controversiam in omni scripto facere possunt, ambiguum, discrepantia scripti, & voluntatis, scriptura contraria, ratiocinatio. Ambiguum hoc modo: Testamento quidam jussit poni statuam auream hastam tenentem: quæritur: Statua hastam tenens aurea esse debeat, an hasta aurea in alterius statua materiæ? Ex discrepantia verò scripti, & voluntatis ejusmodi oritur controversia. Lex est: Peregrinus si murum ascenderit, capite puniatur: cum hostes murum ascendissent, peregrinus eos depulit, petitur ad supplicium, ille voluntatem allegat scriptoris. Ex contrarijs scripturis hoc modo existit contentio: lex est: Vir fortis optato præmium, quod volet: & altera lex est: Magistratus ab arce ne discedito: Magistratus, qui fortiter egit, optat hoc præmium, ut ab arce liceat discedere: lex illi posterior opponitur, ipse verò priore se tuetur. In ratiocinatione

Quint. li. 7. c. 10.

Idē lib. 7. c. 7.

Idē lib. 7. c. 8.

Idē lib. 7. c. 9.

& causarum constitutionibus dictū est, ut rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

De Argumentatione.

Cap. 16.

Ar.li.1. Rhet.c. 6. Cic. in Part. Cic. li. 1.de invent. Quint. li.1.c. 12. Idē lib. 1.c.10.

A*Rgumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur cum ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur: dubijs enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primum, quæ sensibus percipiuntur, ut quæ videmus, audimus, deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque sententia sunt comprobata: ut afficiendos esse honore parentes. Præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ per-*

persuasione, si non omnium hominū, ejus certè civitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt. Siquid inter utramque partem convenit: siquid probatum est, denique cuicunque adversarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, unum firmissimum, quod ferè accidit, ut, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum qui rectè valeat, in crastinum perventurum: Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium: an Catilina conjurarit? jungatur illud, quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos, facile adduci, ut conjurent: jam id, quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam conjurasse. Sed hæc oratores non tenuiter more dialecti-

ni. Translatum est, quod aliud conficit, quam causæ genus postulat, ut siquis docilem faciat auditorem, cũ benevolentiam causa desideret: aut si principio utatur, cum insinuationem res postulet. Contra præcepta est, quod nihil eorum efficit, quorum causa præcepta de exordijs traduntur: hoc est, quod eum, qui audit, nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, aut, quo profecto nihil peius est, ut contra sit, facit.

De Exordio quædam in genere judiciali.

Cap. 6.

Arist. lib. 1. Rhet. c. 14. De oratore 2. Quint. li. 3. c. 1. De oratore 2.

D*Ictum est de exordio in communi, restat, ut breviter, siquid in singulis generibus in exordiendo proprium est, adjiciamus. Et ut à judicijs incipiamus, veteres oratores diligenter id curabant, ut in genere judiciali ex ipsis visceribus causæ sumerent exordia: judicem*

cem conciliabant, non tantum laudando eum, sed laudem ejus ad utilitatem causæ suæ conjungentes, allegando pro honestis dignitatem illi suam, pro humilibus justitiam, pro infelicibus misericordiam, pro læsis severitatem, & similiter cætera: metum nonnunquam amovebant, ut Cicero pro Milone, ne arma Pompeij contra se disposita putarent, laboravit: nonnunquam adhibebant, ut idem in Verrem facit. Dabant etiã operam, ne ostentarent in principijs curam. Non semper autem exordio utebantur; sed in honestis, in parvis etiam, atque frequentibus causis ab ipsa re, omisso exordio, incipiebant.

Arist. Rhe. li. 3. c. 14. Quint. li. 4. c. 1. Cic. de orat. 2.

De Exordio in Exornatione, & Deliberatione.

Cap. 7.

P*Ræter ea, quæ de exordio dicta in genus demonstrativum facile transferri possunt, illud est notãdum:*

Rhet. ad Alex.c. 31. & Quin. li.3.c.10

dum: exordia in eo esse maximè libera, ut Aristoteles existimat. Nam & longe à materia duci, & ex aliqua rei vicinia possunt. In deliberatione verò sæpe nulla, vel brevia esse debent. Non enim supplex ut ad judicem venit orator, sed hortator, atque author. Quare cum principio utetur, proponere, qua mẽte dicat, quid velit, quibus de rebus dicturus sit, debet, hortarique ad se breviter dicentem audiendum.

In part. Quint. li.3.c. 10.

De Narratione.

Cap. 8.

Arist.li. 3.Rhet. c.16.

In par. De Invẽt.lib. 1. ad Her.li. 1. Quint. li.4.c.2.

N*Arratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituendæ fidei. Oportebit autem eam tres habere res, ut brevis, ut aperta, ut probabilis sit: per quas efficitur, ut auditor intelligat, meminerit, credat. Erit autem brevis narratio, si constet simplicibus verbis, & semel unaquæque*

quæque res dicatur. Tum etiam si rescideri mus omnia, quibus sublatis, neque cognitioni quicquam, neque utilitati detrahatur. Non tamen inornata debet esse brevitas, alioqui sit indocta. Erit autem perspicua, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupto, narrabitur. Probabilis autem erit, si personis, si temporibus, si locis ea, quæ narrabuntur, consentient: si cujusque facti, & eventûs causa ponetur: si testata dici videbuntur: si cũ hominum opinione, authoritate, si cum lege, cum more, cum religione conjuncta: si probitas narrantis significabitur, si antiquitas, si orationis veritas, & vitæ fides. Ciceroni vehementer placet ut jucunda, & suavis sit narratio, eamque suavem esse narrationem ait, quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, quæ interpositos motus animorum, colloquia personarum, dolores, iracundias, metus, lætitias,

In part. Quint. li. 3. c. 2. In part.

In part. & 2. de orat. & Quint. li. 4. c. 2.

 cupi-

cupiditates.

Quando Narratione utendum sit?

Cap. 9.

De orato. 2.

IN *judicijs quando utendum esset, aut non esset narratione, id erat consilij. Nec enim, si nota res esset, nec dubium erat, quid gestum esset, narratio adhibebatur, nec si adversarius narraverat, nisi, si refellebatur. In exornatione vero narratio non erit ulla, quæ necessariò consequatur exordium, sed siqua inciderit, cum aliquid ejus, de quo loquemur, nobis narrandum sit, cum laude, aut vituperatione præceptio narrandi de hoc loco petitur. Nec multum sanè sæpe in deliberatione narrandum est: est enim narratio præteritarum rerum, aut præsentium; suasio autem futurarum. Privata certè deliberatio narrationem nunquam exiget ejus duntaxat rei, de qua dicenda sententia est, quia nemo*

Arist. Rhet. 3. cap. 16. Cic. in part. Q. li. 3. c. 8.

nemo ignorat id, de quo consulit: extrinsecus possunt pertinentia ad deliberationem multa narrari. In concionibus sæpe est etiam illa, quæ ordinem rei docet, necessaria. Nunc ad confirmationem transeamus.

De Confirmatione.

Cap. 10.

S*Equitur confirmatio, in qua suggerenda sunt firmamenta causæ conjunctè & infirmandis contrarijs, & nostris confirmandis, nãque una in causis ratio quædam est ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet: ea autem & confirmationem, & reprehensionẽ quærit. Sed quia nec reprehendi, quæ contradicuntur, possunt, nisi tua confirmes; neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas; idcirco hæc & natura, & tractatione, & utilitate conjuncta sunt. Tota autem spes vincendi, ratioque persuaden-*

Ar.3. Rhe. c. 17. De ora. 2. De invẽt. li. 1. ad Her.li. 1.

Ad Her.li.4.

di in hac parte posita est. Nam cum argumenta nostra exposuerimus, contrariaque dissolverimus, absolutè nimirum erit á nobis oratoris muneri satisfactum. Utrunque igitur poterimus commode facere, si constitutionem causæ cognoverimus.

Quid sit status?

Cap. 11.

Quint. l1,3.c.6. *STatus est quæstio, quæ ex prima causarum conflictione nascitur, ut sit intentio accusatoris: Sylla conjurasti cum Catilina: depulsio vero defensoris: non conjuravi: Ex hac prima conflictione nascitur illa quæstio, conjuraveritne Sylla cum Catilina? quam quæstionem, vel statum, vel constitutionem oratores appellant. Status autem appellatio dicitur ducta vel ex eo, quod ibi sit primus causæ congressus, vel quòd in eo causa consistat.*

Quot

Quot sint status?

Cap. 12.

Cum tria sint, quæ in omni disputatione quærantur, sit, necne, quid sit, quale sit, fit, ut constitutiones quoque tres sint. Prima conjecturalis, in qua, sit, necne, quærimus, ut, sit, necne insidiatus Miloni Clodius? Secundam autem nominis, vel finitionis, cum quid sit aliquid, & quo nomine afficiendum investigamus, ut: Fueritne Julius Cæsar rex, an tyrannus, an dictator? Tertia, in qua de utilitate, honestate, æquitate differitur, deque his rebus, quæ his sunt contrariæ, ut: Rectene fecerit Romulus, cum fratrem interfecit? Ejus constitutionis partes sunt duæ, quarum una absoluta, altera assumptiva nominatur. Absoluta est, cum id ipsum quod factum est, ut aliud nihil foris assumatur, recte factum esse dicemus.

Cic. in Top. & In part. Quint. li. 3. c. 8.

Ad Here. li. I. Cic. de invent. li. & Q. li. 7. c. 5.

mus. Ea est ejusmodi: Pater filium verberavit, is injuriarum cum patre agit, pater nihil aliud defendit, nisi licere filium à patre verberari. Assumptiva est, cum aliquid necessariò foris assumitur, ut rectè factum esse aliquid confirmemus: ut, Milo damnetur, nisi foris assumat, à Clodio sibi esse factas insidias. Hæ tres constitutiones & in exornatione, & in deliberatione, & in judicio reperiuntur.

De Ratione, Firmamento, & Judicatione.

Cap. 13.

Cic. in part. ad Her. li. 1. de invent. li. 1. & Quint. li. 3. c. 13.

RAtionem appellant oratores eã, quæ affertur à reo depellendi criminis causa, quæ nisi esset, quod defenderet, non haberet: firmamentum autem, quod contra ad labefactandam rationem refertur, sine quo accusatio stare non potest. Ex rationis autem, & firmamenti conflictione,

flictione, & quasi concursu, quæstio exoritur quædam, quam judicationem appellant, in qua, quid deveniat in judicium, & de quo disceptetur, quæri solet hoc modo: Orestes cum confiteatur se interfecisse matrem, nisi attulerit rationem, pervertit defensionem: ergo affert eam: Illa enim, inquit, patrem meum occiderat. Tum contra rationem defensoris firmamentum ab accusatore subjicitur hoc modo: Sed non abs te occidi tamen, neque indemnatam pœnas pendere oportuit. Ex conjunctione rationis, & firmamenti judicatio constituitur hoc modo: Cum dicat Orestes se patris ulciscendi causa matrem occidisse, rectumne fuerit à filio sine judicio Clytemnestram occidi? Ergo hac ratione judicationem reperire convenit, ad quam omnem rationem totius orationis conferri oportebit. Nam primus status diffusam habet quæstionem, rationum verò, & firmamen- Cic. in part.

 torum

torum contentio adducit in angustũ disceptationem. Ea in conjectura nulla est, nemo enim ejus, quod negat factum, rationem aut potest, aut debet, aut solet reddere. Itaque in his causis eadem, & prima quæstio, & disceptatio est extrema.

Quo statu quæstio, quæ in scripto existit, contineatur?

Cap. 14.

Cic. in Topic. Quint. li.7.c. 6. De invent.li. 1.

SÆpe ex scripti etiam interpretatione existit contentio, quod quatuor modis potest contingere. Aut enim defenditur non id scriptũ dicere, quod adversarius velit, sed aliud: id autem contingit, cum scriptum ambiguum est, ut duæ differentes sententiæ accipi possint. Tũ opponitur scripto voluntas scriptoris. Tum scripto scriptum contrarium affertur: aut ex eo, quod scriptum est, aliud quoque, quod scriptũ non est, ducimus. Ita sunt quatuor genera,

genera, quæ controversiam in omni
scripto facere possunt, ambiguum,
discrepantia scripti, & voluntatis,
scriptura contraria, ratiocinatio.
Ambiguum hoc modo: Testamento Quint.
quidam jussit poni statuam auream li. 7. c.
hastam tenentem: quæritur: Statua 10.
hastam tenens aurea esse debeat, an
hasta aurea in alterius statua ma-
teriæ? Ex discrepantia verò scripti, Idẽ lib.
& voluntatis ejusmodi oritur con- 7.c.7.
troversia. Lex est: Peregrinus si
murum ascenderit, capite puniatur:
cum hostes murum ascendissent, pe-
regrinus eos depulit, petitur ad
supplicium, ille voluntatem allegat
scriptoris. Ex contrarijs scripturis Idẽ lib.
hoc modo existit contentio: lex est: 7.c.8.
Vir fortis optato præmium, quod
volet: & altera lex est: Magistra-
tus ab arce ne discedito: Magistra-
tus, qui fortiter egit, optat hoc præ-
mium, ut ab arce liceat discedere:
lex illi posterior opponitur, ipse ve-
rò priore se tuetur. In ratiocinatio- Idẽ lib.
ne 7.c.9.

ne verò quæritur, an, ubi propria lex non est, simili sit utendum? ut lex est: Lanas Tarento vehere non liceat: quidam oves vexit, & si nulla lex certa est, quæ factum ejus nominatim prohibeat, tamen illa, quæ similis est, accusatur. Itaque ex eo, quod certum est, id, quod incertum est, ducit hæc controversia: quod quoniam ratiocinando fit, nomen etiam ratiocinationis accepit? Hæc quatuor cōtroversiarum genera, quæ in scripto nascuntur, semper in qualitatis statum cadere cum Cicer. debemus existimare, ut in primo genere status sit: Utram æquū sit ex differentibus sententijs accipi: in secundo verò: Verbane plus, an sententia valere debeant? in tertio: Utram legem sequi sit justius? in quarto: Oporteatne legem similem ad factum, quod venit sine lege in judicium accommodare?

Quo-

Quomodo ſtatus tractetur?

Cap. 15.

JUdicatio, cum *eſt* conſtituta, propoſita eſſe debet oratori, quo omnes argumentationes repertæ ex inveniendi locis conjiciantur, quod ſatis eſt ei, qui videt, quid in quoque loco lateat, quique illos locos tanquam theſauros aliquos argumentorum notatos habet. Quibus in mẽte, & cogitatione defixis, & in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit, quod in ullo dicendi genere oratorem poſſit effugere. Diligenter tamen ordinem, collocationemque argumentorum attendet, & curabit, ut firmiſſimum quodque ſit primum, dum ea, quæ excellant, ſerventur ad extremum, ſiquæ erũt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum) in mediam turbam conjiciantur. Reliquum nunc eſt, quando de argumentorum locis, &

De invẽt. l. 1. Quint. lib. 3. c. 13.

De orato. 2.

& causarum constitutionibus dictũ est, ut rationem, qua expoliuntur ab oratore argumenta, quorum propria sedes est in confirmatione, accuratè doceamus.

De Argumentatione.

Cap. 16.

Ar.li.1. Rhet.c. 6. Cic. in Part. Cic. li. 1.de invent. Quint. li.1.c. 12. Idẽ lib. 1.c.10.

A*Rgumentatio est argumenti vel explicatio, vel artificiosa expolitio. Sed ea conficitur cùm ex locis, de quibus superiori libro dictum est, aut certa, aut probabilia sumpseris, ex quibus id efficias, quod aut dubium, aut minus probabile per se videtur: dubijs enim probari dubia quomodo possunt? Pro certis autem habemus primum, quæ sensibus percipiuntur, ut quæ videmus, audimus, deinde ea, quæ communi hominum opinione, atque sententia sunt comprobata: ut afficiendos esse honore parentes. Præterea, quæ legibus cauta sunt, quæ per-*

persuasione, si non omnium hominū, ejus certè civitatis, aut gentis, in qua res agitur, in mores recepta sunt. Siquid inter utramque partem convenit: siquid probatum est, denique cuicunque adversarius non contradicit. Probabilium autem genera sunt tria, unum firmissimum, quod ferè accidit, ut, liberos à parentibus amari: alterum velut propensius, eum qui rectè valeat, in crastinum perventurum: Tertium tantum non repugnans, in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Ad probandum verò id, quod est dubium, hoc modo id, quod probabile est, potest adhiberi: sit dubium: an Catilina conjurarit? sumatur illud, quod credibile est: Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos denique egentes, & sumptuosos, facile adduci, ut conjurent: jam id, quod dubium erat, efficitur probabile: Catilinam conjurasse. Sed hæc oratores non tenuiter more dialecti-

lecticorum, sed copiosissimè expoliunt. Dicitur autem illa argumenti expolitio, argumentatio, de cujus quatuor partibus, ratiocinatione, inductione, enthymemate, & exemplo breviter, & enucleatè disseremus.

De Ratiocinatione.

Cap. 17.

Cic. de invent. li. 1. Quint. lib. 5. c. 14. ad Her. li. 2.

Ratiocinatio, quam & syllogismum, & epicherema Græci vocant, constat propositione, cum qua ejus ratio jungitur, deinde assumptione, & ejus probatione, postremo complexione. Propositio est, per quam breviter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanet ratiocinationis. Propositionis verò approbatio est, per quam breviter id, quod expositum est, rationibus firmatum probabilius, & apertius fit. Assumptio, per quam id, quod ex propositione ad ostendendum pertinet,

tinet, assumitur. Assumptionis approbatio, per quam id, quod breviter sumptum est, rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod conficitur ex omni argumentatione breviter exponitur, hoc modo, sit propositio: Melius gubernātur ea, quæ consilio geruntur; quam quæ sine consilio administrantur: deinde subjiciatur ratio; Exercitus enim is, cui præpositus est sapiens imperator, omnibus partibus commodius regitur, quàm is, qui stultitia, & temeritate alicujus administratur: Assumptio deinde ponitur; Nihil autem omnium rerum melius, quàm omnis mundus administratur. Assumptioni probatio adjungitur: Nam & signorum obitus, & ortus definitum quendam ordinē servant, & annuæ commutationes non modo semper eodem modo fiunt, verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ. Tertio loco inducenda est complexio, quæ

id infert, quod ex superioribus partibus cogitur, hoc modo: Consilio igitur mundus administratur. Hæc uberius, & doctius dicuntur in oratione, sed præcipiendi ratio hãc simplicem, & apertam brevitatem requirit.

Quot sint partes ratiocinationis? Cap. 18.

Cic. li. 1. de invent. Quint. li.5. c. 14.

EX *supradictis manifestum est, nihil referre, sive tripartitam, sive quinque partitam putes esse hanc argumentationem. Commodior tamen illa partitio videtur esse, quæ in tres partes distributa est, quod fit, si propositionem, & ejus rationem unam partem existimemus: alterām verò assumptionem, & ejus exornationem: at, si separes propositionē à ratione, & assumptionem ab exornatione, in quinque partes distributa erit. Cùm propositio ex se intelligitur, sine ratione assumenda est.*

Cic. de invent. lib.1.

est. Assumptio etiam, cum perspicua est, nullius approbationis indiget. Quòd si & propositio, & assumptio perspicuæ sint, utraque approbatione præterita, ratiocinationem conficiemus hoc modo: Summopere virtus expetenda est: At prudentiā esse virtutem in confessó est: Summopere igitur prudentia expetenda est. Vitare autem similitudinem, quæ satietatis est mater, poterimus non semper à propositione ordientes, sed interdum à complexione, ab assumptione nonnunquam.

Cic. in Part. & li. 1. de invent.

De Enthymemate.

Cap. 19.

ENthymema est imperfectus syllogismus, vel ut alij definiunt, syllogismi pars. Ratiocinatio enim tripartita est, ex tribus igitur ejus partibus si una prætereatur, bipartita fit argumentatio, quæ est enthymema, ut: Omnes artes sunt

Arist. lib. 1. Rhet. c. 4. Quint. lib 5. c. 10. & 14.

ſunt expetendæ, igitur expetenda eſt eloquentia. Intelligitur enim aſſumptio. Propoſitione verò præterita, fit enthymema hoc modo: Eloquentia eſt ars: igitur eſt expetenda. Optimum autem videtur enthymema, quod fit ex pugnantibus, quòd etiam ſolum enthymema quidam vocant, non quòd non omnis argumentatio bipartita proprio nomine enthymema dicatur, ſed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen effecit apud Græcos ſuum: ſic cùm omnis argumentatio bipartita enthymema dicatur, quia videtur ea, quæ ex contrarijs conficiatur, acutiſſima, ſola propriè nomen commune poſſidet. Ejus generis eſt illud Cic: Ejus igitur mortis ſedetis ultores, cujus vitam ſi putetis per vos reſtitui poſſe, nolitis? Et illud Micipſæ ad Jugurtham apud Salluſtium. Quem alienum fidum invenies, ſi tuis hoſtis fueris? Enthymemate ſæpius utuntur ora-

Quint. lib. 5. cap. 14.

Cic. in Topic.

Pro Milo.

In Jugurt.

oratores, quam ratiocinatione: quod movit Aristotelem, ut enthymema syllogismum oratorium esse diceret. Enthymema Quintilianus commentum, aut commentationem interpretatur, quo nomine cum possint omnes animi cogitationes significari, argumentatio bipartita signatur. Alij propterea credunt bipartitam argumentationem enthymema appellatam, quod in animo maneat condita illa pars, quae silentio est praeterita,

Lib. 1. Rhet. c. 1. & li. 1. post. c. 1.

Lib. 5. c. 10.

De Inductione.

Caput. 20

I*Nductio est oratio, quae rebus non dubijs captat assensionem auditorum, quibus assensionibus facit, ut illis dubia quaedam res propter similitudinem earum rerum, quibus assenserint, probetur: vel, Inductio est argumentatio, quae ex pluribus collationibus pervenit, quo*

Cic. li. 1. de invent.

In Top.

Quint. li. 5. c. 11. *Vult, hoc modo: Quod pomum generosissimum? puto quòd optimum: & equus? qui velocissimus: & plura in eundem modum. Deinde: cujus rei gratia illa proposita sunt: Ita hominum, non qui claritate nascendi, sed qui virtute maximè excellet, erit generosissimus.* Hoc

Ar. li. 13. Meta. c. 4. *genere argumentationis plurimum Socrates usus est, propterea quòd nihil afferre ad persuadendum volebat, sed ex eo, quod sibi ille dede*

Cic. de invent. 1. *rat, qui cum disputabat, aliquid conficere malebat: quod ille ex eo, quod jam concessisset, necessariò approbare debebat. Sed in oratione perpetua dissimile est. Etenim sibi ipsi respondet orator. Poetæ vehementer inductione delectantur: Virgilius inducit Æneam à Sybilla petentem, ut iter doceat ad patrem oratione fictis illa quidem fabulis plena, sed qua nihil esse possit vel blandius, vel magis artificiosum, in qua hæc est inductio:*

Si

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus Lib.6. Ænei.
Threicia fretus cithara, fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties. Quid Thesea? magnum
Quid memorem Alciden? & mi genus ab Jove summo.

Sed maximè omnium eam frequentavit Ovidius, apud quem & multa, & præclara sunt exempla: nos uno erimus contenti. Probat ille ad consolandam uxorem hac inductione, asperas res, & tristes segetem, ac materiam esse gloriæ:

Materiamque tuis tristem virtutibus imple: Trist. li.4. ele.3.
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua, Tiphy, jacet, si non sit in
æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua,
Phœbe, jacet.
Quæ latet, inque bonis cessat nō
cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturque
malis.

Hoc in genere duo sunt diligenter cavenda, primùm, ut illud, quod inducemus pro similitudine, ejusmodi sit, ut sit necesse concedi. Deinde, ut illud, cujus confirmandi causa fiet inductio, simile ijs rebus sit, quas res quasi non dubias ante induxerimus.

De Exemplo.

Caput. 21.

Arist. Rhet. 1. c. 2. & l. 2. c. 20. Quint. li. 5. cap. 11.

E*Xemplum est inductio imperfecta, vel quod idem est, inductio Rhetorica. Cicero pro Milone: Negant intueri lucem esse fas ei, qui ab se hominem esse occisum fa-*

teatur: in qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatij fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen Po. Ro. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. Aliqui Aristotelem summum in omni scientia virum temere ausi sunt reprehendere, quòd exemplum genus argumentationis fecerit: sed magnus ille vir, & acuta mente præditus, maius quiddam perspexit, nimirum exemplum esse argumentum quidem à similitudine, sed in argumentatione positum efficere novum argumentationis genus, quod à ratiocinatione, & inductione sine controversia differt. Enthymema autem esse non potest; cum in enthymemate semper generale aliquid vel ponatur, vel intelligatur: in exemplo verò ex una re singulari alia inducatur. Unde fit, ut sit quartum argumentationis genus,

Locis supradictis & li. 2. prior. c. 24. & li. 1. post c. 1.

nus, quod ea ratione ab inductione separatur, qua enthymema à syllogismo disjungitur.

De Epicheremate.

Cap. 22.

QUanvis argumentationis partes omnes sint tam expositæ, tamen operæ pretium fuerit, quid Epicherema, quid Sorites, quid Dilemma sit, explicare. Nam authores, & quidem gravissimi eorum mẽtionem fecerunt. Ea ubi explicata fuerint, facile intelligitur, cur novæ argumentationis partes non debeant existimari. Epicherema igitur Græci aliquando argumentationem vocant, nonunquam eam argumentationis partem, quam Cicero ratiocinationem appellavit, de qua paulò antè dictum est. Aliquando etiam Epicherema vocant breviter comprehensam ratiocinationẽ, cujus omnes partes in unam conferuntur,

Q. li. 5. c. 14.

runtur, hoc modo: Sine causa dominum servus accuset? Similis enim est locus apud Ciceronem pro rege Deiotaro, quem servus apud Cæsarem accusabat: En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus accuset. Ubi vehemens argumentum Epicheremate inclusum, & involutum est. Erit autem absoluta ratiocinatio, si hoc modo evolveris: Sine causa non debet dominum servus accusare; hic medicus est servus Deiotari: non igitur debet sine causa dominum accusare.

Pro Rege Deiot.

De Sorite.

Cap. 23.

S*Orites contrà multas argumentationes acervatim convolvit, atque complectitur, unde nomen etiam invenit. Cicero scripsit de eo in libro de Divinatione his verbis:* Lib. 2. *Si necesse sit, inquit, Latino verbo liceat, acervalem appellare: sed nihil*

hil opus est: ut enim ipsa philosophia, & multa verba Græcorum, sic Sorites satis Latino sermone tritus est. Pulchrum inprimis est ejus exemplum apud eundem Ciceronem:

3. Offic. *Atque, si etiam hoc natura præscribit, ut homo homini, quicunque sit, ob eam ipsam causam, quòd is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam, omnium utilitatem esse communem. Quod si ita est, una continemur omnes, & eadem lege naturæ: idque ipsum si ita est, certè violare alterum lege naturæ prohibemur: verum autem primum, verum igitur & extremū. Sed apertissimè concludit Sorites ille, qui est in quinta Tusculana,*

In 5. Tusc. *propositum enim erat probare; quod esset honestum, id solum esse bonum, id autem sic probat: Etenim quicquid sit, quod bonum sit, id expetendum: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod verò approbandum, id gratum, acceptumque haben-*

habendum: Ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut quod sit honestum, id sit solum bonum. In quo Sorite cum per sex quasi gradus ad complexionem perveniatur, quinque ratiocinationes inclusæ sūt. Sed hoc argumentandi genus sæpe solet esse fallax, atque captiosum, dum enim minutatim, & gradatim multa adduntur, periculosissima respondenti tela texitur, retexere igitur oportet, & seorsum singula considerare, sic facilius universa frangentur. In hoc disputandi genere frequentes fuerunt Stoici, & Zeno, qui eorum inventor, & princeps fuit. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, ut Socrates inductione. Cic. in Acad. Persius Saty. 6.

De Dilemmate.

Cap. 24.

D*Ilemma est, in quo utrum concesseris reprehenditur. Cicero* De invent. li. 1.

cero patriam cum Catilina sic agẽtem inducit: Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus ne opprimar: si falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Et in epistola ad Quintum fratrem: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas. Dictum est autem dilemma, quòd ita utrinque premat, ac urgeat, ut ex altera parte capiat adversarium, qua de causa cornutus etiam syllogismus vocatur: sic enim argumentationis cornua in eo disponuntur, ut qui alterum effugerit, in alterum incurrat.

De invent. li. I. *Cicero complexionem appellat. Ea si vera est, nunquam reprehendetur: sin falsa duobus modis diluetur, aut conversione, aut alterius partis infirmatione.*

In Acad. *Cum viderem, inquit Varro apud Ciceronem, philosophiã Græcis literis diligentissimè explicatam, existimavi, siqui de nostris ejus studio tenerentur, si essent Græ-*

Græcis literis eruditi, Græca potius, quám nostra lecturos: sin à Græcorum artibus, & disciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ sine eruditione Græca intelligi non possunt: Itaque ea scribere nolui, quæ nec indocti intelligere possent, nec docti intelligere curarent. Hoc dilemma deinde Cicero in eum convertit hoc modo: *Imò verò & Latina legent, qui Græca non poterunt, & qui Græca poterunt, non contemnent sua.* Veterum scriptis celebrata est conversio ea, qua Evathlus discipulus Protagoræ præceptoris dilemma elusit. Alterius partis infirmatione reprehenderetur, si diceret Cicero: *Etsi doctis minus esset necessarium, tamen indoctis latine scribendo consuli debere.* Non est autem, cur quisquam existimet complexionem genus esse argumentationis à quatuor illis, de quibus supradixi, diversum. Est enim ratiocinatio imperfecta, quæ à Gellius li.5.c. 10.

duabus

duabus partibus contrarijs ducitur, cui si assumptionem subjunxeris, efficies ratiocinationem perfectam, hoc modo: Si implacabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas: sin autem exorabiles, summa levitas: Sed vel implacabiles sunt iracundiæ, vel exorabiles: igitur in illis summa est acerbitas, vel summa levitas.

De Confutatione.

Cap. 25.

E*Xpositis generibus argumentationum, reliquum est, ut rationem, qua refutandæ, ac reprehēdendæ illæ sunt, ostendamus. Refutatio dupliciter accipi potest. Nam & pars defensoris tota est posita in refutatione: & quæ dicta sunt ab adversario debent utrinque dissolvi, & hæc est propriè reprehensio, quam cum confirmatione, usu, & natura, & tractatione conjunctam*

Quint. lib. 5. cap. 12.

esse diximus. Est autem reprehensio, per quam argumentando adversariorum confirmatio diluitur, aut infirmatur, aut elevatur. Hæc fonte inventionis eodem utetur, quo utitur confirmatio: propterea, quòd quibus ex locis aliqua res confirmari potest, ijsdem potest ex locis infirmari. Quare inventionem, & argumentationum expolitionem sumptam ex illis, quæ ante præcepta sunt, hanc quoque in partem orationis transferri oportebit. Sed ut facilius ea, quæ contradicentur, diluere, aut infirmare possimus, observare debemus, aut totum esse negandum, quod in argumentatione adversarius sumpserit, si perspicuè falsum erit: ut Pro Cluentio Cicero eum, quem dixerat accusator, epoto poculo concidisse, negat eodem die mortuum: aut redarguenda esse ea, quæ pro verisimilibus sumpta sunt. Primum dubia sumpta esse pro certis, deinde etiam in perspicuè falsis

Quint. li.3.c. 2.

Cic. In part.

sis eadem posse dici. Tum ex ijs, quæ sumpserint, non effici, quæ velint. Accedere autem oportet ad singula, sic universa facilius frangentur.

Quomodo sint argumentationes oratoriæ tractandæ.

Cap. 26.

Arist.li. 3.Rhet. c.17. Quint. li.5.c. 14.

I*N oratione insunt aliquando & ratiocinationes breviter conclusæ, & aperta enthymemata, & inductiones, atque exempla subtili quadam, & brevi oratione comprehensa. Quod ut reprehendendum nō est, ita diligentissimè est curandum, ne syllogismorum, & enthymematū turba conferta oratio sit: dialecticis enim disputationibus, quam oratorijs actionibus erit proprior, ac similior, quod longè aliter esse debet. Locuples enim, & speciosa vult esse eloquentia: quorum nihil consequetur, si conclusionibus certis, & crebris,*

bris, & in unam propè formam cadentibus concisa, & contemptum ex humilitate, & odium ex quadã servitute, & ex copia satietatem, & ex amplitudine fastidium tulerit. Feratur igitur non semitis, sed campis: non uti fontes angusti fistulis colliguntur, sed ut latissimi amnes totis vallibus fluat, ac sibi viam, si quando non acceperit, faciat. Adhibeatur in argumentando varietas, & jucunda quædam distinctio: figuris verborum, & ornamentis sẽtentiarum argumentatio expoliatur. Quo fuerit enim uberior, ac suavior, eo etiam erit credibilior. Nunc sequitur, ut de peroratione dicamus. Cic. in Part.

De Peroratione.

Cap. 27.

Arist. 3. Rhet. cap. 19. Cic. in part.

E *Xtrema pars orationis est peroratio, quæ divisa est in duas partes, amplificationem, &*

enumerationem. Augendi autem & hic est proprius locus in perorãdo, & in ipso cursu orationis declinationes ad amplificandum dantur, confirmata re aliqua, aut reprehensa. Omnes enim affectus etiamsi quibusdam videntur in procœmio, atque peroratione sedem habere, in quibus sanè sunt frequentissimi, tamen aliæ quoque partes recipiunt, sed breviores, ut cum ex his plurima sint reservanda. At hic si usquam totos eloquentiæ aperire fontes licet, hic denique efficiendum est oratori, ut non modo auditores, qui sua sponte se dant, & quo impellit ipse, inclinant, atque propendent, penitus incitentur, sed ut quietos etiam, & languentes possit vi orationis permovere. In quo & si plus est operis, tantam vim habet tamen illa, quæ rectè á bono poeta dicta est Flexanima, atque omnium regina rerum oratio, ut non modo inclinãtem erigere, aut stantem inclinare,

Quint. li.6.c. 1.

De orato.2.

sed

ſed etiam adverſantem, & repugnã-tem, ut imperator bonus, ac fortis, capere poſſit. Quod uſque eo magnũ eſt, atque præclarum, uſque eo ad-mirabile, ut in eo penè ſint omnia. Ad id autem conſequendum, quæ ſuperiore libro de amplificatione di-cta ſunt, valde conducunt. Sed illud caput eſt, in quo optimi & graviſ-ſimi authores una voce conſentiunt, ut omnes animi motus, quos orator adhibere volet auditoribus, in ipſo oratore impreſſi ſint, atque inuſti. Neque enim facile eſt perficere ut incitentur alij, niſi is, qui dicit, ijs ipſis ſenſibus, ad quos illos adducere vult, permoveatur. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcẽ-dum eſt, quæ, niſi admoto igni, ignẽ concipere poſſit; ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendam vim ora-toris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam, & ardens acceſſerit. Primum eſt igitur ut apud eum, qui dicit, valeant ea,

Cic. de Orat. 2. Quint. lib. 6. c. 2. Horat. in Art. poet.

 quæ

quæ valere apud auditores volet: afficiaturque priusquam afficere conetur. Nihil autem opus est simulatione, & fallacijs, ut toties omni animi motu concitetur orator. Ipsa enim natura orationis ejus, quæ suscipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipsum magis etiam, quam quenquam eorum, qui audiunt, permovet. Miram etiam vim habet in hoc ipsum imagines rerum absentium ita complecti animo, ut eas cernere oculis, ac præsentes habere videamur; has quisquis bene conceperit, is erit in affectibus potentissimus. Hæc, quæ dicta sunt, vera esse indicant multæ Ciceronis perorationes, ut pro Milone, ubi ait: Sed finis sit; neque enim præ lacrymis jam loqui possum, & hic se lacrymis defendi vetat. Et pro C. Rabirio Posthumo: Sed jam quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti, Posthume, reddam etiam lacrymas, quas debeo. Et paulo

Quint. lib. 6. c. 3.

Pro Milo.

Pro C. Rabirio Posthumo.

lò post: Jam indicat tot hominum fletus, quàm sis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem. Alijs autem affectibus aliæ ejusdem perorationes sunt plenæ. Enumeratio autem nonnunquam laudatori, suasori non sæpe, accusatori sæpius, quàm reo est necessaria. Hujus tempora duo sunt: si aut memoriæ diffidas eorum, apud quos agas, vel intervallo temporis, vel longitudine orationis, vel si frequentatis firmamentis vim est habitura causa maiorem. Quæ autem repetimus, quàm brevissimé dicenda sunt, & quod Græco verbo patet, decurrendum per capita. Nam si morabimur, non jam enumeratio, sed altera quasi fiet oratio. Quæ autem enumeranda erunt, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententijs, & figuris utique varianda: alioqui nihil est odiosius recta illa repetitione, velut memoriæ auditorū diffidentis. Est etiam in enumeratione vitandū,

Cic. in part.

Quint. li.6. c. 1.

Cic. in part.

tandum, ne ostentatio memoriæ suscepta videatur esse puerilis.

DE ARTE RHETORICA

LIBER III.

De Elocutione.

Cap. I.

Roximo libro ratio inventa collocandi, atque disponendi explicata est. Hic jam elocutionis rationem tractabimus, in qua oratorem excellere, cætera in eo latere indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia, sed & Græcè ab eloquendo Rhetor, & Latinè Eloquens dictus est. Cætera-rum

Cic. in orat.

Quint. li. 8. in Procemio

rum enim rerum, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vendicat, dicendi autem, ideſt eloquendi maxima vis huic soli conceditur. Eloqui autem eſt, ea, quæ inveneris, idoneis verbis, ac ſententijs perpolire, & exornare. Sine quo ſupervacua ſunt priora, & ſimilia gladio condito, atque intra vaginā hærenti. Hoc itaque maximè docetur: hoc nullus, niſi arte aſſequi poteſt: huc ſtudium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio, hic omnis ætas conſumitur: hoc maximè orator oratore præſtantior. Ideoque M. T. inventionem quidem, ac diſpoſitionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. 2. De orato. *Eum autem eloquentem, ideſt, in eloquendo excellentem putat, qui ita dicit, ut probet, ut delectet, ut flectat. Sed probare neceſſitatis eſt, delectare ſuavitatis, flectere verò victoriæ:* In orato. *Hæc cum ita ſint, meritò tertius hic liber, qui elocutionis*

 præ-

præcepta continet, ut duobus superioribus utilior est, sic etiam erit aliquanto longior.

Quæ in Elocutione ſpectanda ſint.

Cap. 2.

Ariſt. Rhe. li. 3. c. 4. 2. de orat. Quint. li. 1. c. 9. & li. 8. c. 1. Cæſar authore Cic. In Bruto.

H*Æc in elocutione ſpectanda ſunt, ut latinè, ut planè, ut ornatè, ut ad id, quodcunque agetur aptè, congruenterque dicamus. De ratione puri, dilucidique ſermonis, & ſi permagni eam facere debemus, cum verborum delectus origo ſit eloquentiæ, locus hic præcipiendi non eſt. Nam traditur literis, doctrinaque puerili, & conſuetudine ſermonis quotidiani, & lectione veterum oratorum, & poetarũ confirmatur. Reliquas igitur duas partes, quibus omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiæ continetur, explicemus: quæ duæ partes, illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ*

quentiæ

quentiæ cumulandæ, quarum altera dici postulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut sit quàm maximè jucunda, quàm maximè in sensus eorum, qui audiunt, influat, & quàmplurimis sit rebus instructa.

De Ornatu.

Cap. 3.

O*Rnatur igitur oratio genere* Ar. 3.
primum, & quasi colore quo- Rhe. c.
dam, & succo suo, nam ut gravis, 7.
ut suavis, ut erudita sit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, ut sensus, ut dolores habeat quantum opus sit, non est singulorum articulorum, in toto spectantur hæc corpore. Genus igitur dicendi est eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant, & quod non solum delectet, sed etiam sine satietate delectet. Sed volenti ornatè dicere dili- Hor. in
gentissimè sylva rerum primum, sen- Art. poe-
tentiarumque comparanda est. Re- et.
rum

rum enim copia verborum copiam gignit, etsi est honestas in rebus ipsis, de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis, facileque suppeditat omnis apparatus, ornatusque dicendi.

De Ornatu orationis.

Cap. 4.

Cic. 3. De orato. in Part. Quint. li. 8. c. 3.

O*Mnis oratio conficitur ex verbis, quorum primum nobis ratio simpliciter videnda est, deinde conjuncte. Nam est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis, conjunctisque constat. Ergo utemur verbis, aut ijs, quæ propria sunt, & certa quasi vocabula rerum penè una nata cum rebus ipsis, aut ijs, quæ novamus, & facimus ipsi.*

De Verbis simplicibus.

Cap. 5.

3. de orat. in Part. Q. li. 8. c. 3.

V*Erba simplicia natura sunt alia consonantiora, grandiora, leviora,*

leviora, & quodammodo nitidiora, alia contra. Consonantiora enim sunt quanquam, moderatio, & concertare, quam, etsi, modestia, & confligere. Grandiora immanis, contrucidare, optimus, officiosissimus, quam hæc, magnus, necare, bonus, officiosus. Nitidius etiam bos, quã vacca. Ut syllabæ autem è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magnis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, eo pulchrior: & quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alij junctum melius sonet. In universum quidem optima simplicium creduntur, quæ aut maximè exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Clara verò, ac sublimia materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi; & quæ humilia circa res magnas,

Cic. & Quint. ex Ar. 3. Rheto. li. 3. c. 7.

gnas, apta circa res minores videtur: & sicut in oratione nitida notabile est humilius verbum, & velut macula, ita á sermone tenui sublime, nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Sed ferè aurium quodam judicio sũt ponderanda, in quo consuetudo etiam bene loquendi valet plurimum. Sed quoniam tria sunt in verbo simplici, quæ orator afferat ad illustrandam, atque exornandam orationem, aut inusitatum verbum, aut novatum, aut translatum, de singulis breviter dicamus.

De Verbis inusitatis.

Cap. 6.

3. de orat.

INusitata sunt prisca ferè, ac vetusta, & ab usu quotidiani sermonis jam diu intermissa, quæ sunt poetarum licentiæ liberiora, quàm oratorum, eoque ornamento acerrimi judicij P. Virgilius unicè est

usus

usus, olli enim, & quianam, & pone, pellucent, & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti authoritatem. Habet etiam in oratione poeticum aliquod verbum dignitatem, si rarò etiam, & in loco adhibeatur. Neque enim est, cur illud quisquam fugiat dicere, ut Cœlius, sobolem, aut effari, aut nuncupari, & alia multa; quibus loco positis grandior, atque antiquiór oratio sæpe videri solet.

De Verbis novis.

Cap. 7.

NOvantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso gignuntur, 3. de orat.
ac fiunt, aut similitudine, aut imitatione, aut inflexione, aut adjunctione verborum. Similitudine: ut Ad Att.
syllaturit à Cicerone formatum lib.9.
est: & ab Asinio, fimbriaturit, ad in Epi-
similitudinem verbi proscripturit: & st.12.

à

Dec. 3. li. 9. Lib. 4. car. ode 7. Georg. 2. & Æn. 9. Quint. li. 8. c. 3. Hor. in Art. poet.

à Livio, sobolescere, ab Horatio, juvenescere, à Virgilio lentescere, & ignescere dictum est, ut fervescere. Imitatione facta sunt tinnio, rugio, clangor, murmur, aliaque permulta. Inflexione, ut á bibo bibosus, inflexit Laberius Mimographus. Adjunctione versutiloquus, & expectorare novavit Ennius. Sed Græcis magis concessum est fingere, audendum tamen aliquando, & siquid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remedijs præmuniendum est, ut ita dicam, Si licet dicere, Quodammodo, Permitte mihi sic dicere. In quo non falli judicium nostrum: solicitudine ipsa manifestum erit. Nunc quoniam de verbis inusitatis & novis dictum est, de tropis: nam illis verba trāsferuntur, exponamus.

De

De Tropis.

Cap. 8.

TRopus est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliã cum virtute mutatio: ut cum dicimus, lætas segetes, verbum lætus, *à propria significatione, qua lætos homines dicimus, ad segetes cũ virtute trãsfertur. Sunt autem tropi numero undecim. In uno verbo septem, Metaphora, Synecdoche, Metonymia, Antonomasia, Onomatopæia, Catachresis, Metalepsis. In oratione verò quatuor, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, & Hyperbole: de quibus, tametsi nondum de eo dicamus ornatu, qui ex conjunctis, continuisque verbis constat, breviter scribemus, ne iterum de tropis disserere cogamur.* Quint. li. 8. c. 6. & li. 9. c. 1.

De Metaphora.

Caput. 9.

Arist. Rhet.li. 3.c.2. Quint. li.8.c. 6. 3.de orat. author ad Her. li.4.

INcipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longè pulcherrimus, translatione dico, quæ Metaphora Græcè vocatur; latissimè enim patet. Eam necessitas genuit inopia coacta, & angustijs, post autem delectatio, jucunditasque celebravit. Nam ut vestis frigoris depellendi causa reperta primò, post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis, & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopiæ causa, frequentata delectationis.

Ad Her.li.4.

Est autem translatio, cum verbum in quandam rem transfertur ex alia, quod propter similitudinem rectè videtur posse transferri.

Quint. li. 8. c. 6.

Id facimus aut quia necesse est, aut quia significantius, aut quia decentius. Nam gemmare vites, luxuriem esse in herbis, lætas segetes etiam

etiam rustici necessitate dicunt. Oratores durum hominem, aut asperum. Non enim proprium erat, quod darent his affectionibus, nomen. Jam incensum ira, inflammatum cupiditate, & lapsum errore, significandi gratia. Nihil enim horum suis verbis, quam his accersitis magis proprium erat. Illa ad ornatum, lumen orationis, & generis claritatem, & concionum procellas, & eloquentiæ flumina, ut Cicero pro Milone Clodium fontem ejus gloriæ vocat, & alio loco segetem, ac materiam. Illud autem admirandum videtur, quid sit, quòd omnes translatis, & alienis magis delectantur verbis, quàm proprijs, & suis. Nam si res suum nomen, & proprium vocabulum non habet, ut pes in navi, ut in vite gemma, necessitas cogit, quod non habeas, aliunde sumere: sed in suorum verborum maxima copia, tamen homines aliena multò magis, si sunt ratione translata, delectant.

Pro Milo. 3. de orat.

Arist. 6. Topicis c. 2. & Rhet. 3. c. 4. Quint. li. 8. c. 6, & Ci c. 3. de or.

Causa autem illa est, quòd translatio est similitudo ad unum verbum contracta, similitudine autem mirificè capiuntur animi. Eo tamen distat, quòd illa comparatur rei, quam volumus exprimere, hæc pro ipsa re dicitur. Comparatio est, cum dico fecisse quid hominem ut leonem. Translatio, cum dico de homine, leo est.

Quotuplex sit translatio.

Cap. 10.

Arist. 3. Rhet. c. 2. & 10. & 11. Quint. li. 8. cap. 6. Dec. 4. lib. 7. Æn. 6.

Metaphoræ autem vis omnis quadruplex est. Cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ut Livius Scipionem à Catone allatrari solitum refert. Inanima pro alijs generis ejusdem sumuntur, ut: Cōcentu virtutum nihil est suavius. Aut pro rebus animalibus inanima, ut:

Duo fulmina belli
Scipiadas

Aut contra.

Sedet

Sedet inscius alto Æneì.2.
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Præcipuèque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci,& proximè periculum translatione tolluntur, cũ rebus sensu carentibus actum quẽdam,& animos damus; qualis est:

Pontem indignatus Araxes: Æn. 8.

& illa Ciceronis: Quid enim tuus ille, Tubero, districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? In translatione primum fugienda est dissimilitudo, qualis est in illo Ennij; Cœli ingentes fornices. Deinde videndum est, ne longè simile sit ductum, Syrtim patrimonij, scopulum libentius dixerim: Charibdim bonorum, voraginem potius. Facilius enim ad ea, quæ visa, quàm ad illa, quæ audita sunt, mentis oculi feruntur. Sunt quædam & humiles translationes, ut; Saxea est verruca: quædam maio- Pro Lig. 3. de orat.

res, quàm res postulat, ut: Tem-
Quint. pestas comessationis: quædam mi-
lib. 8. nores, ut: Comessatio tempestatis.
cap.6. Ut modicus autē, atque opportunus
ejus usus illustrat orationem, ita fre-
3. de o- quens & obscurat, & tædio com-
rat. plet; continuus verò in allegoriam,
Q.li. 8. & ænigma exit. Quòd si vereare,
cap.6. ne paulò durior translatio esse vide-
atur, mollienda est proposito sæpe
verbo, ut, Si olim M. Catone mor-
tuo, pupillum senatum quis relictum
dicat: paulò durius, si: Ut ita di-
cam pupillum: aliquantò mitius
est. Etenim verecunda debet esse
translatio, ut deducta esse in alienū
locum, non irruisse, atque ut pre-
Quint. cariò, non vi venisse videatur. Dili-
li.8.c.6 genter etiam cavendum est, ne om-
nia, quæ poetis permissa sunt, conve-
nire orationi putemus: nec enim
pastorem populi, authore Homero,
4. Ge- dixerim, nec volucres pennis remi-
org. & gare, licèt Virgilius in apibus, ac
Æn.6. Dædalo speciosissimè sit usus. Modus
autem

autem nullus est florentior in singulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi, eòque in illo explicando meritò longiores fuimus.

De Synecdoche.

Caput. 11.

S*Ynecdoche tropus est, in quo ex parte totum, aut contra, aut ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Quæ descriptio octo illos modos comprehendit, quibus fit synecdoche, quos gravissimi scriptores tradiderunt. Ex parte totum intelligitur, ut ex puppi navis, ensis ex mucrone, aut ex tecto domus. Cicero: Mucrones eorum à jugulis vestris rejecimus. Huc pertinet, cum vel ex uno plures significantur; Livius: Romanus prælio victor: & Virgilius:*

Quint. li.8.c. 6.

In cat. 3.or.

Hostis habet muros.

Vel genus ex forma, idest, parte illi subjecta: Virg. Æn. 2.

Georg. 3. Dentesque Sabellicus exacuit sus.

Pro quovis sue: vel ex materia res universa: qua ratione & ferrum pro gladio, & pinus pro navi, & aurũ, atque argentum pro aurea, & argentea pecunia sumitur. Cicero: homines instructi, & certis locis cum ferro collocati. Contra verò ex toto pars declaratur, ut in illo Virgilij:

Pro Cecina.

Æn. 12. Fontemque, ignemque ferebãt.

De quo genere est, cum aut è pluribus unus intelligitur: Cicero ad Brutum: Populo, inquit, imposuimus, & oratores visi sumus: cum de se tantum loqueretur: Aut è genere pars illi subjecta. Virgilius:

Æn. 12. Prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio. *Pro aquila.*

Ex antecedentibus sequentia monstrantur: ut cum ait idem poeta:

Eclog. 2. Aspice ut aratra jugo referunt suspensa juvenci.

Quint. l. 8. c. 6. *Ut ex his perspicuam est, quæ hoc, & proximo capite dicta sunt. Trãslatio*

latio ad movendos animos, & res penè sub oculos subjiciendas præcipuè reperta est, at synecdoche ad locupletandum sermonem magis pertinet.

De Metonymia.

Cap. 12.

M*Etonymia est tropus, in quo causas per effecta, vel effecta per causas, vel ex eo, quod continet, id, quod continetur, vel rem è signo intelligimus. Per causas effecta declaramus, cum inventor, aut alicujus rei author pro re inventa ponitur: Virg:* Quint. li. 8. c. 6.

Onerantque caniſtris Æn. 18.
Dona laboratæ Cereris.

Hoc modo Platonem, Aristotelem, Demosthenem frequenter pro eorum scriptis ponimus. Cicero: Lectitasse Platonem studiosè, audivisse etiam Demosthenes dicitur. Ex effectis autem causa significatur, cū De clar.or.

 sacri-

ſacrilegium deprehenſum, & ſcelus dicimus pro ſcelerato. Hinc mæſtũ timorem, triſtem ſenectutem, & pallidam mortem eleganter optimi dicunt authores. Virg:

Æn. 1. Mæſtumq́; timorem Mittite.

Horatius:

Lib. 1. Carm. od. 4. Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

Ex eo, quod continet, id, quod continetur venuſtè etiam intelligetur. Sic bene moratæ urbes vocantur, ſic ſæculum felix: ſic Roma pro Romanis, Athenæ pro Athenienſibus frequenter ponuntur. Virg:

Æn. 7. Cælo gratiſſimus amnis;
Ideſt Cæleſtibus.

De ora. *Cicero: Ut omittam illas omnium doctrinarum inventrices, Athenas, in quibus ſumma dicendi vis & inventa eſt, & perfecta: Athenas dixit pro Athenienſibus.* De clar. or. *Huc referũtur etiam illa, cum ex poſſeſſore res, quæ poſſidetur; aut ex duce ex-*

ercitus

ercitus significatur, Virg:

Jam proximus ardet
Vcalegon, *Idest, Vcalegontis domus.*

Æn. 2.

Sic hominem devorari, cujus patrimonium devoratur; & ab Annibale apud Cannas cæsa sexaginta millia dicimus, idest, ab ejus copijs: e signo denique res monstratur; unde toga, quæ pacis erat insigne, & otij, pro pace, & fasces usurpantur pro magistratu. Virg:

Liv. de hac pugna. li. 2. dec. 3 sed apud eũ minor numerus.

Non illum populi fasces, non purpura Regum
Flexit.

Georg. 2.

Metonymiam, ut ait Cicero, Rhetores Hypallagen vocant.

De Antonomasia.

Cap. 13.

ANtonomasia ponit aliquid pro nomine, ut, Eversor Carthaginis, & Numantiæ, pro Scipione; & Romanæ eloquentiæ princeps,

Quint. li. 8. c. 6.
Ad Her. li. 4.

pro

pro Cicerone. Ephitetō autem, ſive Latinè malis dicere appoſitum, non eſt tropus, quia nihil vertit. Neceſſe eſt enim ſemper, ut id, quod eſt appoſitum, ſi à proprio diviſeris, per ſe ſignificet, & faciat Antonomaſiā. Nam ſi dicas; Ille, qui Carthaginem, & Numantiam evertit, Antonomaſia eſt: ſi adjeceris; Scipio, appoſitum. Appoſito & frequentius, & liberius poetæ utuntur, namque illis ſatis eſt convenire verbo, cui apponitur & ita, Dentes albi, & humida vina, apud eos non reprehenduntur. Apud oratorem niſi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, ſi ſine illo, quod dicitur, minus eſt, qualia ſunt, ô ſcelus abominandum, ô deformem libidinem. Exornatur autem res tota maximè tranſlationibus: Cupiditas effrenata, & inſanæ ſubſtructiones. Solet etiam fieri alijs adjunctis Epithetō tropis, apud Virgilium: Turpis egeſtas, & triſtis ſenectus. Veruntamē

Ariſt. l. 3. Rhet. c. 3. & Quint. lib. 8. c. 6.

Pro Milo.

Æn. 6.

tamen talis est ratio hujus virtutis, ut sine appositis nuda sit, & velut incompta oratio, ne oneretur tamen multis, nam fit longa, & impedita.

De Onomatopœia.

Cap. 14.

O*Nomatopœia, id est, fictio nominis Græcis inter maximas habita virtutes, Latinis vix permittitur. Ab his tamen plurima sunt per Onomatopœiam posita, qui primi sermonem fecerunt aptantes affectibus nomen. Nam mugitus, & sibilus, & murmur, & vagitus, aliaque quàmplurima inde venerũt. At nunc raro, & cum magno judicio hoc genere utendum est, ne novi verbi assiduitas odium pariat: sed si commode quis eo utatur, & raro, non modo non offendet novitate, sed etiam exornabit orationem. Cic. in Antonium: Tuæ conjugis bonæ sœ-*

Quint. lib. 8. c. 6.

fœminæ, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero, nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis cognomen ex contumelia traxerit. Sed si quis tropi definitionem attentè consideravit, Onomatopœiam in tropis nullo modo numerabit.

De Catachresi.

Cap. 15.

Quint. li.8.c. 6.

C*Atachresis, quam rectè dicimus abusionem, non habentibus nomen suum, accommodat, quod in proximo est. Sic:*

Æn.2. Equũ divina Palladis arte
Ædificãt.

Et, Pyxides, cujuscunque materiæ sunt, & parricida matris quoque, aut sororis interfector dicitur. Valde similis est metaphoræ, sed ab ea tamen distinguitur, quòd abusio nomen ex vicina, ac finitima re accomodat

modat alteri rei, quæ sine nomine est: metaphora vero, etiamsi nomen non deest, undecunque, modo similitudinem res habeat, alienum nomen asciscit. Quid tam propinquum patris interfectori, quam matris, aut sororis, aut fratris interfector? ergo is, quia nomen Latino sermone non habet, per abusionem parricida vocatur. Quid rursus magis sejunctum, quam arbor, atque Resp; quæ florere verbo ab arbore translato dicitur? Unde apparet duos hos tropos ita similes esse, ut tamen sint diversi. Quint. lib. 8. c. 6.

De Metalepsi.

Cap. 16.

S*Uperest ex his, qui aliter significant, Metalepsis, id est, transumptio ex alio in aliud velut viam præstans. Tropus autem est rarissimus, & maximè improprius, Virg:* Quint. lib. 8. c. 6.

Post

ter oratio, sed raro totius, plerunque apertis permista est. Tota apud Cic. talis est: Hoc miror enim, queror que quenquam hominem ita pessundare alterū verbis velle, ut etiam navem perforet, qua ipse naviget. Illud commistum frequentissimum. Equidem cæteras tempestates, & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum, semper Miloni putavit esse subeundas: nisi adjecisset, fluctibus concionum, esset allegoria, nunc eam miscuit. Illud verò longè speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis: Quod fretum, quem Euripum tot motus, tamque varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum. Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parva nōnunquam commutat aura rumoris.

Pro Milo.

Pro Mur.

Nam id quoque in primis est custodiendum, ut quo genere cœperis translationis, hoc desinas. Multi enim, cum initium à tempestate sũpserunt, incendio, aut ruina finiũt, quæ est in consequentia rerum fœdissima. Cæterum allegoria parvis quoque ingenijs, & quotidiano sermoni frequentissimè servit, nam illa in agendis causis trita: Pedem conferre: & jugulum petere, & sanguinem mittere, inde sunt. Allegoria, quæ est obscurior, ænigma dicitur, vitium profectò, siquidem dicere dilucidè virtus, quo tamen & poetæ utuntur. Virgilius:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Eclog. 3. Tres pateat cœli spatium nõ amplius ulnas.

Et oratores nonnunquam: ænigmata enim sunt illa, quæ Cic. contra Verris nequitiam, & iniquitatem in ore vulgi, atque in communibus proverbijs dicit esse versata. Negabant

bant (ait ille) jus tam nequam esse Verrinum: & *paulò post: Sacerdotem execrabantur, qui Verrem tam nequam reliquisset. Sed illud peracutum, & eruditum, quod per jocũ scripsit ad Trebatium jureconsultũ familiarem suum, qui ad Cæsarem imperio Gallias tenentem idcirco venerat à Cicerone commendatus, ut augeret facultates suas. Sic igitur ait: Treviros vites, censeo, audio capitales esse: mallem auro, argenta, ære essent. Sed aliàs jocabimur. Erant enim Romæ triumviri capitales, qui carceris erant custodes,* & *judicia rerum capitalium exercebant,* & *cum supplicium de sontibus sumebatur, præsentes aderant. Erant* & *triumviri monetales, quorum officium his ipsis Ciceronis vocabulis significabatur, ut veterum quoque nummorum inscriptiones declarant. Ad utrosque autem respexit Cicero, cum monet Trebatium, ut Treviros, qui erant feri,* & *bellicosi*

Act. 3.

Ex ora. pro Clu. & Sal. in conjur.

Pŏp. li. 1. pand. de orig. in li. 2.

Galliæ populi, vitet. Nam Romani triumviros, tresviros quoque dicebant, est & illud Plauti ænigma:

In Asin. Ubi vivos homines mortui incursant boves.

De Ironia.

Cap. 18.

Arist. Rhe. ad Alex. c. 20. & Quint. li. 8. c. 6.

IRonia, quam illusionem vocant, allegoria est, quæ non solum aliud sensu, aliud verbis ostendit, sed cōtrarium. Ea aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura. Nam si qua earum verbis dissentit, apparet diversam esse orationi voluntatem. Cic. in Clodium: Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta servavit. & Turnus apud Virgilium:

Æn. 11. Meque timoris
Argue tu Drance, quando tot cædis acervos
Teucrorum tua dextra dedit.

De

De Periphrasi.

Cap. 19.

Cum pluribus verbis, id, quod uno, aut paucioribus dici potest, explicatur, Periphrasin vocat, circuitum loquendi; qui est apud poetas frequentissimus: Ut Quint. li.8. c. 6.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris Æn. 2
Incipit, & dono divum gratissima serpit.

Et apud oratores non rarus, semper tamen astrictior, quicquid enim significari brevius potest, & ornatu latius ostenditur, periphrasis est. Verum, ut cum decorem habet, periphrasis, ita cum in vitium incidit, Perissologia dicitur, obstat enim quicquid non adjuvat.

De Hyperbaton.

Caput. 20.

Quint. li. 8. c. 6. *Hyperbaton, ideſt, tranſgreſſio, tropus eſt ſolis poetis conceſſus, qui etiam verborum diviſionē, & tranſgreſſionem faciunt. Virgilius:*

Georg. 3. Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni:

Quod oratio nequaquam recipiet. Eſt autem diligenter animadvertendum, hyperbaton, ubi nihil ex ſignificatione mutatum eſt, ſed ſtructura ſola decoris gratia variatur, tropum non eſſe, id, quod tropi definitio declarat. Imo, ut Quintilianus Lib. 9. c. 1. *quoque fatetur, hyperbaton multi tropis omnino eximunt, quorum ſētentia verior eſt. Tropi enim definitio ad nomen ipſum, non ad ejus partes accommodanda eſt. Nemo autem inficiabitur Septentrionem in eo carmine ſuam ſignificationē tueri, & conſervare.*

De Hyperbole.

Cap. 21.

HYperbole *eſt ementiens ſuperjectio, cujus virtus eſt ex adverſo par augendi, ac minuendi. Virgilius:* Quint. lib. 8. c. 6.

Geminique minantur Æn. 1.
In cœlum ſcopuli:

Et: Fulminis ocyor alis. Æn. 5.

Cicero in Antonium: Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico, quæ ſi fuit, fuit animal unum: Oceanus medius fidius vix videtur, tot res, tam diſſipatas, tam diſtantibus locis poſitas tam cito abſorbere potuiſſe. Illud Virgilij ad minuendũ: Phil. 2.

Vix oſſibus hærent. Eclog. 3.

Sed tam in augendo, quàm in minuendo ſervetur menſura quædam. Quanvis eſt enim omnis hyperbole ultra fidem, non tamen eſſe debet ultra modum.

De Ornatu, qui est in verbis conjunctis.

Cap. 22.

3. de orat. *SEquitur continuatio verborum, quæ duas res maximè, collocationem primum, deinde modũ quendam, formamque desiderat. Tum & verbis, & sententijs oratio conformanda est, de quibus post tropos aptissimè dicemus, deinde de collocatione, postremo de modo, & forma, idest, numeris, qui sunt adhibendi in oratione, differemus.*

De Figuris.

Cap. 23.

Quint. li. 9. c. 1. *FIgura (sicut nomine ipso patet) est conformatio quædam orationis remota à communi, & primum se offerente ratione. Differt autem à tropis figura, quia proprijs verbis figura fieri potest, quod in tropos non*

non cadit, ut: Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani: figura est in verbo geminato in sua significatione permanente. Illud tamen notandum, coire frequenter in easdem sententias & tropum, & figuram. Tam enim translatis verbis, quàm proprijs figuratur oratio, ut: Qui spem Catilinæ mollibus sẽtentijs aluerunt, conjurationemque nascentem non credendo corroboraverunt. Aluerunt, & corroboraverunt translata sunt, & similiter desinentia, similiterque cadentia.

Cic. pro Leg. Man.

Ora. 1. in Catil.

De generibus figurarum.

Cap. 24.

S*Icut omnem orationem, ita figuras quoque necesse est versari in sensu, & in verbis. Ut vero natura prius est concipere animo res, quàm enunciare: ita de ijs figuris ante loquendum esset, quæ ad mentem pertinent: sed facilitatem*

secuti, de figuris verborum prius
Aut. ad *dicemus. Est autem verborum ex-*
Her. li. *ornatio, quæ ipsius sermonis insi-*
4. *gnita continetur perpolitione. Inter confirmationem verò verborum, & sententiarum hoc interest, quòd ver-*
3. de o- *borum conformatio tollitur, si verba*
rat. *mutas; sententiarum permanet quibuscunque verbis uti velis; ut:*
Ora. 1. *Nunc vero quid agat, quid molia-*
in Cat. *tur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio est verborum figura, & interrogatio figura sententiarum (persæpe enim unus, & idem locus & verborum, & sententiarum ornamẽtis illuminatur) muta verba: Quid agat, & moliatur, ac denique quid cogitet, quem ignorare nostrum putat? Repetitio tollitur, interrogatio permanet, semperque permanebit quibuscunque verbis uti velis. Sed quoniam parum inter authores convenit de numero, & nominibus figurarum, & in eo etiam magna discrepantia*

crepantia est, quod aliquæ à quibusdam inter verborum exornationes ponuntur, quæ ab alijs inter sententiarum ornamenta numerantur, nos mediam viam secuti, ea, de quibus gravissimorum scriptorum maior consensus est, explicabimus.

Quot modis fiant figuræ verborum.

Cap. 25.

F*Iguræ verborum tribus maximè fiunt modis, per adiectionẽ, detractionem, similitudinem. Per adiectionem, ut Cicero pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium. Quo loco, verbum* occidi *figuratè geminatum est. Et in Catil: Fuit, fuit ista quondam in hac rep. virtus. Et in eadem oratione: Vivis, & vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Per detractionem etiam fiunt figuræ, in quibus multum est venustatis. Cice.* Quint. li. 9. c. 3. ProMilo. Orat. 1.

in

Orat.2. *in eundem Catilinam: Abijt, excessit, erupit, evasit, ubi conjunctiones prætermittuntur. Sed tertium genus figurarum, quod quandam vocũ habet similitudinem, & aures præcipuè in se vertit, & animos excitat.* In oratore. *Cicero in oratore: Itaque efficis, ut cum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis.*

De figuris, quæ fiunt per adjectionem.

Cap. 26.

Author ad Her. li. 4. Quint. li. 9. c. 3. De oratore. 3. In Orat. Orat. 1. Orat. 2.

R*Epetitio est, cum ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, vel ut Cicero describit, Est ejusdẽ verbi crebra à primo repetitio. Quod acriter & instanter fit. Cicero in Catilinam: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo audiam, sed etiam videam, planeque sentiam. Idem contra Rullũ: Quid enim est tam populare, quam pax?*

pax? qua non modo ij, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta, atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare, quàm libertas? quam non solum ab hominibus, verumetiam à bestijs expeti, atque omnibus rebus anteponi videtis. Quid tam populare, quàm otium? quod ita jucundum est, ut & vos, & maiores vestri, & fortissimus quisque vir maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse præsertim cum imperio, ac dignitate.

C*Onversio est, cum in idem verbum conjicitur sæpius oratio. Cicero in Antonium: Doletis tres exercitus populi Romani interfectos? Interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? Eos quoque eripuit vobis Antonius. Authoritas hujus ordinis afflicta est? Afflixit Antonius.* Phil. 2.

Com-

Complexio est, quæ repetitionē, & conversionem complectitur: Qui sunt, qui fœdera sæpe ruperūt? Carthaginenses. Qui sunt, qui crudele bellum in Italia gesserunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui Italiam deformaverunt? Carthaginenses. Qui sunt, qui sibi postulant ignosci? Carthaginenses. Videte ergo, quid oporteat eos impetrare. Cicero *pro lege agraria: Quis legem tulit? Rullus. Quis maiorem populi partem suffragijs privavit? Rullus. Quis comitijs præfuit? Idem Rullus. Quis tribus, quas voluit, vocavit, nullo custode sortitus? Quis decemviros, quos voluit, renuntiavit? Idē Rullus.* Orat.2.

Conduplicatio est verborum geminatio, quæ habet interdum vim, lepôrem aliàs. Geminantur autem verba modis pluribus, aut enim adjungitur idem iteratum, ut Cicero in Catilinam: Vivis, & vivis nō ad Orat.1.

ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Aut & idem ad extremum refertur. Cicero in Verrē: Multi, & graves dolores inventi Act. 7.
parentibus, & propinquis multi. Aut continenter unum verbum non in eadem sententia ponitur. Cicero pro Ligario: Principum dignitas erat pene par, non par fortasse eorum, qui sequebantur. Aut post aliquam interjectionem repetuntur. Cicer: Phil. 2.
Bona, miserum me (consumptis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij, acerbissimæ voci subjecta præconis. Possunt quoque media respondere, vel primis, ut Virgil:

Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda. Æn. 7.

Vel ultimis. Cicero in Verrem: Act. 7.
Hæc navis onusta ex præda Siciliensi, cum ipsa quoque esset ex præda. Interim sententia tota repetitur. Cicero in eadem act: Quid Cleomenes facere potuit? non enim possum

sum quenquam insimulare falso? Quid, inquam, Cleomenes magnoperè facere potuit? Ille verò apud Ciceronem locus est pulcherrimus, in quo & primo verbo longo intervallo redditum est ultimum, & media primis, & medijs ultima congruunt. Vestrum jam hic factum reprehenditur, P. C, non meum: ac pulcherrimum quidem factum, verum ut dixi, non meum, sed vestrum.

T*Raductio est, cum verba paululum immutata ponuntur.* Cicero: *Homines prope confitentem judicio liberaverunt: hominibus injuria tui stupri in ipsos dolori non fuit: Homines tibi arma, alij in me, alij post in illum invictum civem dederunt: hominum beneficia prorsus concedo tibi, ac maiora non esse quærenda.* Et pro Archia: *Pleni sunt omnes libri, plenæ sapientium voces, plena exemplorum vetustas.*

Sy-

Synonimia est cum verba idem significantia congregantur. Quæ cum ita sint, Catilina, perge quò cœpisti: egredere aliquando ex urbe, patent portæ, proficiscere. Et alio libro: Abijt, excessit, erupit, evasit. Nec verba modo, sed sensus quoque idem facientes acervantur: Perturbatio istum mentis, & quædam scelerum offusa caligo, & ardentes furiarum faces excitarunt. Orat. 1. Orat. 2. Pro Milo.

Polysyndeton est schema, quod conjunctionibus abundat.

Tectumque, laremque.
Armaq; Amincleumq; canẽ, Cressamque pharetram. Georg. 3.

Cic. Atque idem tamen stuprorum, & scelerum exercitatione assuefactus, frigore, & fame, ac siti, & vigilijs perferendis, fortis ab ijs istis suis socijs prædicabatur. Idẽ. Senatus est summum populi Romani, populorumque, & gentium omnium, ac regum concilium. Et alibi. In Cat. Pro domo sua. De ora.

Virtus hominibus instituendo, & persuadendo, non minis, & vi, ac metu traditur.

G*Radatio repetit, quæ dicta sũt, & priusquã ad aliud descendat, in pluribus resistit. Vel ut cum Cicerone definiamus, Gradatio est, cum gradatim sursum versus reditur. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos cõparavit. Cicero pro Milone: Neque verò se populo solùm, sed etiam senatui tradidit: nec senatui modo, sed publicis præsidijs & armis, neq; his tantum, verum etiam ejus potestati, cui senatus totam Remp; omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. In tertio loco, cum dicendum fuisset: nec publicis præsidijs & armis tantum: consulto, quoniam id longum erat, & insuave, pro eo dixit: neque his tantum. Idem pro Sex. Roscio Amerino. In urbe luxuries creatur, ex*

luxuria

luxuria avaritia existat, necesse est, ex avaritia erumpit audacia. Hæc figura apertiorem habet artē, & magis affectatam, ideoque esse rarior debet.

De figuris verborum, quæ fiunt per detractionem.

Cap. 27.

SEquuntur figuræ, quæ per detractionem fiunt, quæ brevitatis, novitatisque maximè gratia petuntur. Quint. lib. 9. c. 3.

DIssolutio, quam articulum alij vocant, est cum demptis conjunctionibus dissolutè plura dicuntur. Cic. Sit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati commendata est. Apta est hæc figura non in singulis modo verbis, sed sententijs etiam, ut Cicero pro Archia: Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secun- Cic. 3. De orato. In ora. aut. Ad Her. r. li. 4. De pro. v. conf. Pro Archia.

De Polysyn detodictũ est cap. superiori. Arist. 3.Rhet. c.12.

das res ornant, adversis perfugium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Dissolutionis autem, & polysyndeti fons unus est, quia acriora faciunt, quæ dicuntur, & vim quandam per se ferẽtia velut sæpius erumpẽtis affectus.

Pro Cluent.

Orat. 1.

A*Djunctio est, in qua unum ad verbum, quod primum, aut postremum collocatur, plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque desideraret illud, si sola poneretur. Fit autem præposito verbo, ad quod reliqua respiciant, hoc modo: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia: aut illato, quo plura clauduntur: Nec enim is es Catili. ut te, aut pudor unquam à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore revocaverit. Medium quoque potest esse quod & prioribus, & sequentibus sufficiat, ut formæ*

formæ dignitas, aut morbo deflorescit, aut vetustate. Quod cum sit, Conjunctio figura est.

D*Isjunctio (quam perspicuitatis gratia, quoniam superioribus contraria est, hoc loco tradimus) est cum eorum, de quibus dicimus, unumquodque certo concluditur verbo. Cicero pro Archia:* Me autem quid pudeat, qui tot annos ita vivo, Judices, ut ab illis nullo me unquam tempore, aut commodum, aut ocium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit. *Et in eadem oratione.* Homerum Colophonij civem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, Smyrnæi verò esse suum confirmant.

S*Ynedoche, cujus & Cicero, & Quintilianus meminerunt, non tropus modô, de quo ante dictum est, sed verborum etiam est exornatio.* In Or.

Ea fit, cum ſubtractum aliquod verbum ſatis ex cæteris intelligitur: Præciſionem vocat author ad Her. Cicero ad Brutum: Sermo nullus ſcilicet niſi de te. Quid enim potius? Simul enim intelligitur in priori quidem parte, eſt, in poſteriori vero, faciamus, aut aliquid ſimile. Differt ab Apoſiopeſi, quæ ſententiarum eſt exornatio, quod in ea unum verbum, & manifeſtum quidem deſideretur, ut in ſuperiori exemplo, & in illo etiam Ciceronis: Data Lupercàlibus, quo die Antonius Cæſari: ubi nihil aliud intelligi poteſt quàm hoc, diadema impoſuit. At in Apoſiopeſi aut incertum eſt, quod tacetur, aut certè longiore ſermone explicandum. Synœcioſis eſt, quæ duas res diverſas colligat, hoc modo. Tam deeſt avaro quod habet, quàm quod non habet.

De

De figuris verborum tertij generis.

Cap. 28.

T*Ertium est genus figurarum, quæ aut similitudine vocum, aut partibus, aut contrarijs, vertunt in se aures, & animos excitant.* Cic. 3. De or. & In orat. Quint. li.9. c. 3.

A*Nnominatio, quam Græci Paronomasiam vocant, est cũ paululum immutata verba, atque deflexa, in oratione ponuntur. Ea multis, & varijs rationibus conficitur: Adjectione hoc modo, Cicero pro Cluentio: Si in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma. Et, Emit morte immortalitatem. Detractione sic, contra eum, qui se legationi immoriturum dixerat, pater Qintiliani: non exigo ut immoriaris legationi, immorare. Commutatione, hoc mo-*

Auth. Ad Her. li.4. Pro Cluen. Quint. li.9.cap. 3.

N4 *do:*

Orat. 1. *do: Cicero in Catilinam: Hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, nō in perpetuum comprimi posse. Et in M. Antonium. Hem cur magister ejus ex oratore arator factus sit. Translatione: Videte Judices, utrum*
Phil. 3. *homini navo, an vano credere malitis. Hæc figura levis alioqui, sententiarum pondere implenda est. Merito igitur illa exempla vitandi potius, quam imitandi gratia ponit Quintilianus: Avium dulcedo ducit ad avium, & non Pisonum, sed pistorum: pessimum verò, Ne patres Conscripti, circunscripti videantur: & Raro evenit, sed vehementer venit: aliaque similia.*

S*Imiliter cadens exornatio est, cum in eosdem casus verba ca-*
Pro lege Man. *dunt. Græci Homoioptoton appellant. Cicero: Ac primum quanta innocentia debent esse imperatores?*
Pro Archia. *Quanta deinde omnibus in rebus temperantia? Quanta felicitate? Quanto*

Quanto ingenio? Quanta humanitate? Et alibi: Hunc ego non diligam? non admirer? non omni ratione defendendum putem? Similiter cadens est in illis verbis, diligam, admirer, putem. Nam & verborum ut nominum sui etiam sunt casus.

S *Imiliter desinens est, cum sive casus sit in verbis, sive non, tamen similes exitus sunt.* Cicero: *Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, marique, quantaque felicitate gesserit, ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socij obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint. Et pro Milone. Non modo ad salutem ejus extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam. Differt hæc figura à superiori, est enim similiter cadens, tantum casus similis, etiam si dissimilia sint, quæ* Pro lege Man. Pro Milo.

declinentur: at similiter desinens in eosdem exitus cadit, ut, Audacter territas, humiliter placas. Atque eò fit, ut similiter cadens in verbis & nominibus tantum esse possit, cũ similiter desinens non modo in his, sed in illis etiam, quæ declinari nõ possunt, reperiatur, ut proximum declarat exemplum.

C*Ompar, Græci vocant Isocolon, habet membra orationis, quæ constat ex pari ferè numero syllabarum. Hoc non de enumeratione nostra fiet, nam id quidem puerile est: sed tantum affert usus, & exercitatio facultatis: ut animi quodam sensu par membrum superiori referre possimus. Cicero pro lege Manilia: Ita tantum bellum, tam diuturnũ, tam longe, lateque dispersum, quo bello omnes gentes tenebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit. Loquitur autem de*

Pro Lege Manil.

de bello, quod Pompeius gessit contra Piratas.

C*Ontrapositum autem, vel ut quidam vocant, Contentio (antitheton Græcis dicitur) non uno fit modo. Nam & fit, si singula singulis opponuntur, ut, Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Et bina binis: Non nostri ingenij, vestri auxilij est. Et sententiæ sententijs: Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. Nec semper contrapositum subjungitur, ut in hoc Ciceronis pro Milone, Est enim hæc Judices non scripta, sed nata lex. Sed crebra etiam crebris opponuntur, ut in eo, quod sequitur, quam non didicimus accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus. Sunt quidam authores, qui duplicem faciunt contentionem, unā verborum, quam Antithesin appellant: sen-*

Cic. pro Cluent. Ibidem. Pro Mur.

sententiarum alteram, quam Antitheton vocant. Eas autē ita discernunt, ut contentionem verborum figuram esse dicant, cum ex verbis contrarijs conficitur oratio, ut: Inimicis te placabilem, amicis inexorabilem præbes. Et quod Cæcil. Metellus dicit apud Livium: amicitias immortales, inimicitias mortales debere esse: sententiarum verò cum sententiæ contrariæ ex comparatione referuntur. Sed cum Quintilianus Ciceronem secutus Antitheton inter verborum numeret exornationes, & discrimen illud tenue sit, & exile, satis esse debet, quod de contentione dictum est. Magnæ veteribus curæ fuit, gratiam dicendi è quatuor his proximis figuris acquirere. Gorgias in hoc immodicus, copiosus utique prima ætate Isocrates fuit. Delectatus est his etiam Marcus Tullius, verum, & modum adhibuit non ingratæ (nisi copia redundet) voluptati, & rem alio-

Lib. 10. Dec. 4.

Quint. li. 9. c. 3.

alioqui levem sententiarum pondere implevit. Nam per se frigida, & inanis affectatio, cum in acres incidit sensus, innata videtur esse, non accersita. Et quoniam contrapositum sæpe fit assumpta pariter commutatione, de ea hoc loco dicamus.

C*Ommutatio est, cum duæ sententiæ inter se discrepantes ita efferuntur, ut à priore posterior contraria priori proficiscatur: Non ut edam vivo, sed ut vivam edo. Item, si poema loquens pictura est, pictura tacitũ poema debet esse. Et apud Ciceronẽ: Ut & sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur. Hæc de verborum figuris dicta sint, in quibus illud notandum est, multas earum cadere frequenter in easdem sententias, idque cum magna venustate. Cicero: Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, tantum in foro, ac judiciis* Pro Cluet. Pro Cec.

diciis

dicijs impudentia valeret. Compar est, & similiter cadens: Non minus nunc in causa cederet Aulus Cecina Sexti Ebutij impudentiæ, quàm tunc in vi facienda cessit audaciæ. Compar similiter cadens, similiter desinens. Accedit & ex illa figura gratia, qua mutatis casibus verba repetuntur. Non minus cederet, quam cessit.

Quid verborum figuræ orationi conferant, & quid in eis cavendum sit.

Cap. 29.

Quint. lib. 9. c. 3.

SI quis autem parce, & cum res poscit, verborum figuris utatur, jucundiorem faciet orationem. Qui verò immodicè & sine judicio eas adhibuerit, ipsam illam gratiam varietatis amittet. Danda igitur opera est, ut nec multæ sint supra modum, nec ejusdem generis, aut junctæ, aut frequentes: quia satie-

tas

tas ut paucitate earum, ita varietate quoque vitatur. Quod de his verborum figuris, quæ nobiles sunt, atque insignes intelligendum est, non de illis, quæ valde sunt usitatæ, ac vulgares, quæ etiam si sunt crebriores, consuetas aures minus feriunt. Ridiculum etiam est neglecto rerum pondere, & viribus sententiarum, inania verba in hos modos depravari. Cum enim figuræ sint quasi quidam gestus orationis, eas sine sententia sectari tam est ridiculum, quàm quærere habitum, gestumque sine corpore. Non sunt etiam nimis densandæ. Sciendum verò imprimis, quid quisque in orando postulet locus, quid persona, quid tẽpus. Maior enim pars harum figurarum posita est in delectatione: ubi vero atrocitate, invidia, miseratione pugnandum est, quis feret contrapositis, & pariter cadentibus, & consimilibus irascentem, flentem, rogantem? Cum in his rebus cura verborum deroget affecti-

affectibus fidem, & ubicunque ars ostentatur, veritas abesse videatur.

De figuris sententiarum.

Cap. 30.

Cic. 3. de ora. & in orat. Quint. lib. 9. c. 2. Auth. Ad Her. li. 4. Rufinianus: Aquila, & Rutilius.

NUnc res ipsa monet, ut deinceps ad sententiarum exornationes transeamus. Est autem sententiarum exornatio, quæ non in verbis, sed in ipsis rebus quandam habet dignitatem. Atque ea de causa sententiarum ornamenta maiora sunt. Quo genere, quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis oratorum est princeps judicatus. Schemata ea vocant Græci, quæ maximè ornent orationem, eaque, ut definitio demonstrat, non tam in verbis pingendis pondus habent, quàm in illuminandis sentētijs. Nec aliud quicquam est dicere, nisi omnes, aut certè plerasque aliqua specie illuminare sententias.

Inter-

Interrogatio figura est, quoties non sciscitandi gratia assumitur, sed instandi: Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? &, Patere tua consilia non sentis? Et totus denique hic locus. Quanto enim magis ardet, quam si diceretur? Diu abuteris patientia nostra: &, patent tua consilia. Interrogamus etiam, quod negari non possit. Cicero pro Cluentio: Dixit ne tandem causam C. Fidiculanus falcula? Aut ubi respondendi difficilis est ratio, ut vulgo uti solemus: Quomodo? Qui fieri potest? aut invidiæ, aut miserationis, ut Sinon apud Virgil: Orat. 1. Pro Cluen.

Heu! quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? Æn. 2.

Convenit etiam indignationi.

Et quisquam numen Junonis adoret? Æn. 1.

Et admirationi.

Quid non mortalia pectora cogis, Æn. 2.

Auri ſacra fames?

Eſt interim acrius imperandi genus.

Cap. 4. Non arma expedient, totaque ex urbe ſequentur?

Et ipſi noſmet rogamus: Quale eſt illud Turni apud Virgilium:

Æn. 7. Quid agam? aut quæ jam ſatis ima dehiſcat
Terra mihi?

R*Eſponſio figura eſt cum aliud interroganti ad aliud, quia ſic utilius ſit, occurritur, tum augendi criminis gratia: Ut teſtis in reum rogatus an à reo fuſtibus vapulaſſet? Et innocens, inquit: Tum declinandi, quod eſt frequentiſſimum. Quæro, an occideris hominem? Reſpondetur, latronem.*

S*Ubjectio eſt, cum orator vel interrogat ſeipſum, & reſpondet ſibi: vel cum alium rogaverit, non expectat reſponſum, ut Cicero pro Liga-*

Ligario: Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me antequam vidit, reipublicæ reddidit. Et, domus tibi deerat? at habebas: pecunia superabat? at egebas. Sunt autem interrogandi, & respondendi sibi non ingratæ vices. Pro Liga. In Ora.

O*Ccupatio, quam Quintilianus Præsumptionem, Græci Prolepsin dicunt, est cum id quod objici potest, occupamus. Huc pertinet illa Ciceronis præmunitio cōtra Quintil. Cælium, quòd ad accusandum descendat, qui semper defenderit. Verborum quoque vis, ac proprietas confirmatur, vel præsumptione: Quanquam illa non pœna, sed prohibitio sceleris fuit, vel reprehensione, quam alij correctionem appellant.* In divin.

C*Orrectio est, quæ tollit sententiam aliquam, & eam alia, quæ magis idonea videtur, emendat*

Offic. 2. *& corrigit, Cicero: Italiam ornare, quàm domum suam maluit: quanquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior: loquitur autem de L. Mummio. Est etiam correctio in verborum exornationibus, quæ tollit verbum, quod dictum est, & pro eo, id, quod magis idoneum* Aut. ad Her. li. 4. *videtur, reponit, hoc modo: O virtutis comes invidia, quæ bonos insequeris, atque adeo insectaris. Et illud:* Pro Mur. *Atque hæc cives, cives inquã, si hoc eos appellari nomine fas est, de patria sua, & cogitant, & cogitaverunt. Præclarum illud Cic. in* Act. 3. *Verrem: Non enim furem, sed raptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque: non sicarium, sed crudelissimũ carnificem civium, sociorumque in vestrum judicium adduximus.*

DUbitatio est, cum quærimus unde incipiendum, ubi desinẽdum, quid potissimum dicendum, an omni-

omnino dicendum ſit. Cicero pro Cluentio: Equidem, quod ad me attinet, quo me vertam, neſcio. Negem fuiſſe infamiam, judicij corrupti: & quæ ſequuntur. Eſt egregium tum ſubjectionis, tum hujus figuræ exemplum apud Livium in P. Scipionis ad milites concione: apud vos quemadmodum loquar, nec conſilium, nec oratio ſuppeditat: quos ne quo nomine quidem appellare debeam, ſcio: cives? qui à patria veſtra deſciviſtis. An milites? qui imperium, auſpiciumque abnuiſtis, ſacramenti religionem rupiſtis. Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum civium agnoſco: facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.

Pro Cluen.

Lib. 8. Dec. 3.

C*Ommunicatio non procul abeſt à dubitatione, cum aut ipſos adverſarios conſulimus. Cicero: Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignaviæ ratio te in fugam, atque in latebras* impel-

Pro Rab.

impelleret, improbitas, & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret, consules ad patriæ salutem, ac libertatem vocarent, quam tandem authoritatem, quam vocem, cujus sectam sequi, cujus imperio parère potissimum velles? Aut cum Judicibus deliberamus, ut Cato, Si vos in eo loco essetis, quid aliud fecissetis?

P*Rosopopœia est personarum ficta inductio, vel gravissimum lumen augendi, hac & adversariorū, & nostros cum alijs, sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus: & suadendo, objurgando, quærendo, laudando, miserando personas idoneas damus. Quin mortuos excitare in hoc genere dicendi concessum est. Urbes etiam, populique vocem accipiunt: in quibus hoc modo mollior fit figura: Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multò est charior, si cuncta Italia, si omnis*

Orat. 1. In Cat.

omnis respub. sic loqueretur. M. Tulli quid agis? & quæ sequuntur. Sed magna quædam vis eloquentiæ desideratur. Falsa enim & incredibilia natura necesse est, aut magis moveant, quia supra vera sunt, aut pro vanis accipiantur, quia vera nō sunt. Formas quoque fingimus sæpe, ut famæ Virgilius: ut voluptatis ac virtutis (quemadmodum à Xenophonte traditur) Prodicus, ut multarum aliarum rerum Ovidius. Æn. 4.

APostrophe est aversus à judice sermo: mire autem valet, sive adversarios invadimus: Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? Qui sensus erat armorum tuorum? Quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? Quid cupiebas? Quid optabas? Sive ad invocationem aliquam convertimur, Vos enim jam Albani tumuli atque Luci: Sive ad invidio- Cic. pro Lig. Pro Milo.

ſam implorationem, O leges Porciæ, legeſque Semproniæ.

De orato, 3. *HYpotypoſis, quam illuſtrem explanationem Cicero appellat, eſt propoſita quædam forma rerum ita expreſſa verbis, ut cerni potius videatur, quam audiri: vel, Eſt rerum, quaſi gerantur, ſub aſpectum penè ſubjectio, ut actione in Verrem* Cic. Act. 7. In Ver. *ſeptima: Ipſe inflammatus ſcelere, ac furore in forum venit, ardebant oculi: toto ex ore crudelitas emicabat. Nec ſolum, quæ facta ſint, aut fiant, ſed etiam, quæ futura ſint, aut futura fuerint, dicendo exprimimus. Mire tractat hæc Cicero* Cic. Pro Milo. *pro Milone, Quæ facturus fuerit Clodius, ſi præturam invaſiſſet. Hæc tranſlatio temporum erit verecundior, ſi proponamus talia: Credite vos intueri: ut Cicero: Hæc, quæ nō vidiſtis oculis, animis cernere poteſtis.*

Apo-

A*Pposiopesis, quam Cicero reticentiam, nonnulli interruptionem appellant, & ipsa ostendit affectus, vel iræ, ut Virg:* De Or. 3.

Quos ego: sed motos præstat cōponere fluctus. Æn. 1.

Vel solicitudinis, & quasi religionis: An hujus ille legis, quam Clodius à se inventam gloriatur, mentionem facere ausus esset, vivo Milone, ne dicam consule? de nostrum enim omnium, non audeo totum dicere. Cic. Pro Milo.

E*Thopoia est imitatio vitæ, ac morum alienorum, magnum quoddam ornamentum orationis, & aptum ad animos conciliandos vel maximè: sæpe autem ad permovendos: Cicero contra Rullum: Ineunt tandem magistratus tribuni plebis, concio tandem expectata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius se gerebat, quā* Orat. 2.

 cæteri.

cæteri. Jam designatus alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur, vestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbaque maiore, ut oculis, & aspectu denuntiare vim Tribunitiam, & minitari Reip. videretur.

E*Mphasis est, cum ex aliquo dicto latens aliquid eruitur: vel, ut Cicero definit, quæ plus ad intelligendum, quàm dicitur, relinquit, Virgilius:*

Æn.l.2. Demissum lapsi per funem.
Idem Cyclope:
Æn.l.3. Jacuitq; per antrum Immensũ.
Ubi prodigiosam illã corporis magnitudinem è loci spatio intelligimus.

S*Ustentatio est figura, qua diu suspenduntur auditorum animi, atque aliquid deinde inexpectatum* Act. 7. *subjungitur, ut in Verrem Cicero:*

Quid

Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse, aut prædam aliquam? Deinde cum diu suspendisset judicum animos, subjecit, quod multo esset improbrius. Aliquando etiam cum expectationem alicujus rei gravissimæ orator concitaverit, ad aliquid, quod leve sit, aut nullo modo criminosum, descendit.

P*Rætermissio, vel præteritio est, cum dicimus nos præterire, aut non scire, aut nolle dicere id, quod tunc maximè dicimus: Cicero in Rullum: Non queror diminutionem vectigalium, non flagitium hujus jacturæ, atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo est, quin gravissimè, & verissimè conqueri possit, nos caput patrimonij publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrisque Reip. positum vectigal servare non potuisse: eum denique nos agrum P. Rullo concessisse,* Orat. 2.

ſe, qui ager ipſe per ſe ſe, & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni reſtitiſſet: non dico hoc ſolum in Rep. vectigal eſſe, quod amiſſis alijs remaneat, intermiſſis nũquam quieſcat, in pace niteat, in bello non obſoleſcat, militem ſuſtentet, hoſtem non pertimeſcat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reſervo. De periculo ſalutis, ac libertate loquor. Et in alia oratione. *Omitto juriſdictionem in libera civitate contra leges, ſenatuſque conſulta: cædes relinquo, libidines prætereo.*

De Prov. conſ.

Licentia eſt, cum apud eos, quos aut vereri, aut metuere debet orator, tamen aliquid pro jure ſuo dicit, quod eos minimè offendat. Cicero pro Ligario: *Vide, quàm non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis, & ſapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendam, ut hoc populus*

Pro Lig.

pulus Romanus exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla vi coactus, judicio meo, ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te.

C*Oncessio est, cum aliquid etiã iniquum videtur orator pati, atque concedere, ut quæ deinde dicturus est, graviora videantur. Cicero in Verrem. Levia sunt hæc in hoc reo crimina: metum virgarum Navarchus nobilissimæ civitatis pretio redemit: humanum. Alius, ne condemnaretur, pecuniam dedit: usitatum est. Non vult Pop. Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem: nova postulat, inaudita desiderat: nõ de Prætore Siciliæ, sed de crudelissimo tyranno fieri judicium arbitratur. Interruptio est brevis declinatio à proposito. Nam longior illa digressio, quæ multis pars causæ videtur, inter figuras numeranda non est, Virg:* Act. 7.

Vare

Vare tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis
Mantua, væ miſeræ nimium vicina Cremonæ)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cygni.

Hæc brevior á re digreſſio plurimis fit modis. Sed hoc exempli gratia ſufficiat.

I*Ronia & à Quintiliano, & à Cicerone inter ſententiarum exornationes numeratur: Differt autem ab illa, quæ tropus eſt, quòd tropus brevior ſit & apertior. At in figura totius voluntatis fictio eſt. Cicero* pro Lig. *pro Ligario, Novum crimen. C. Cæſar & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuiſſe: idque C. Panſa præſtanti vir ingenio, fretus fortaſſe ea familiaritate, quæ eſt ei tecum, auſus eſt confiteri. Itaque, quo me vertã, neſcio. Paratus enim veneram, cum*

cum tu id neque per te ſcire, neque audire aliunde potuiſſes, ut ignoratione tua ad hominis miſeri ſalutē abuterer.

DIſtributio, quæ ad ſententiarum exornationes pertinet, eſt, cum aliquid in partes plures tribuitur, quarum unicuique ratio deinde ſua ſubjungitur, ut, Alexandro Macedoni neque in deliberando conſilium, neque in præliando virtus, neque in beneficio benignitas deerat. Nam cum aliqua res dubia accidiſſet, apparebat ſapientiſſimus: cum autem confligendum eſſet cum hoſtibus, fortiſſimus: cum vero præmium dignis tribuendum, liberaliſſimus. Rutilius ex Ariſt.

PErmiſſio eſt, cum alicui rei vehementer confidimus, & oſtendimus nos eam tradere, atque concedere alicujus voluntati, hoc modo: Sed ego jam judices ſummum, ac legi-

Rutilius ex Hyperide. *legitimum meæ causæ jus omitto: vobis quod æquissimum videatur, ut constituatis, permitto. Non enim vereor, quin etiam si novum sit vobis instituendum, libenter id, quod postulo, propter utilitatem communis cōsuetudinis sequamini.* Cicero in Catilinā, *Quid expectas? proficiscere, nimium jam diu te imperatorem illa tua Manliana castra desiderant.* Et in eadem oratione: *Egredere cum importuna sceleratorū manu: confer te ad Manlium, concita perditos cives, secerne te à bonis, infer patriæ bellum, exulta impio latrocinio.*

Orat. 1.

DEprecatio, quam vel obsecrationem, vel ostentationem alij appellant, est cum opem alicujus imploramus, Cicero pro Deiotaro: *Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per fidem, & constantiā, & clementiam tuam libera, ne residêre in te ullam partem iracundiæ suspi-*

suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram non tam in bellis, & in prælijs, quàm in promissis, & fide firmiorem.

E*Xecratio est, qua malum alicui precamur. Cicero pro Deiotaro: Dij te perdant, fugitive, ita non modo nequam, & improbus, sed fatuus, & amens es.*

E*Piphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, Virgilius:*

Tantæ molis erat Romanam cõdere gentem. Æn. 1.

E*Xclamatio est, quæ conficit significationem doloris, aut indignationis alicujus per hominis, aut rei cujuspiam compellationem: Cic. in Antonium: O miserum me, consumptis enim lacrymis, infixus* Phil. 2.

tamen pectori hæret dolor. Et in
Phil. 3. *eundem. O civem natum Reip. memorem sui nominis, imitatoremque maiorum: loquitur autē de D. Bruto. Et paulo post in eadem orat. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem. Idem contra Rullum: O perturbatam rationem, ô libidinem refrenandam, ô consilia dissoluta, atque perdita. Et in Catilinam, ô tempora, ô mores, Senatus hoc intelligit, Consul videt, hic tamen vivit.*

SUnt & illa jucunda, & ad commendationem cum varietate, tum etiam ipsa natura plurimum valent, quæ simplicem quandam, & non præparatam ostendunt orationem. Quæ quoniam nullum habent latino sermone nomen, breviter hoc loco explicabuntur. In primis quasi pœnitentia ducti, ut Cicero pro Cælio. Sed quid ego ita gravem personam induxi? introduxerat autem

Ap-

Appium illum cœcum, qui pacem Pyrrhi quondam diremerat, cum muliere suæ familiæ parum pudica gravius expostulantem. Et quibus utimur vulgo, Imprudens incidi. Vel cum quærimus, quid dicamus, Quid reliquum est? &, Nunquid omisi? Et cum aliqua velut ignoramus: Cicero in Verrem: Sed earum rerum artificem quem? quem nam? recte admones. Polycletum esse dicebant. Et cum deponimus apud memoriam auditoris aliqua, & reposcimus, quæ deposuerimus. Hæc omnia dant orationi varios velut vultus. Gaudent enim res varietate, & sicut oculi diversarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animis præstant aliquid, in quod se velut novum convertant. Act. 6.

H*æc de tropis, & ornamentis cum verborum, tum sententiarum dicta sint, in quorum numero, nominibus, vi, & natura expli-*

plicanda usque adeo dissentiunt authores vel Græci, vel Latini, ut non modo inter se dissentiant, sed, quod maius est, Cicero, qui ut ornatissimus in dicendo, sic in præcipiendo fuit diligentissimus, ipse sibi discrepet. Nam, ut Quintilianus animadvertit, mltas figuras in tertio de Oratore libro posuit, quas in Oratore postea scripto, quoniam de illis mentionem non fecit, videtur repudiasse. Quasdam posuit inter verborum exornationes, quæ sententiarum sunt lumina. Quædam ne figuræ quidem sunt. Non tamen est, cur quisquam vel illum, vel alios authores hac de causa temere reprehendat. Ea enim quæ de tropis & figuris præcipi possunt, valde minuta sunt & exilia: ideoque non multum interest, hoc ne, an illo modo sentias. Quam ego causam fuisse puto, cur idem Cicero strictim semper, & cursim illas attigerit, & nullis nec definitionibus explicatas, nec

Lib. 9. c. 3.

exem-

exemplis illustratas quasi per transennam ostenderit. Jam numerus illarum nec fuit olim certus, nec verò unquam esse poterit. Cujus rei duas ego reperio causas. Altera est, quòd novæ figuræ, Quintiliano etiã authore, fieri adhuc, & excogitari possunt. Altera, quòd tam verborum, quàm sententiarum figuræ non in formas, quarum certus, sed in partes, & quasi membra, quorum infinitior est numerus, distribuuntur. Quod optimè vidit Cicero: in Topicis enim cum aliud divisionem, aliud partitionem esse docuisset, dixissetque, non esse vitiosum in partitione, si partem aliquam prætermittas, quod idem in divisione vitiosum est. Sic deinde causam ejus rei addit. Formarum enim certus est numerus, quæ cuique generi subjiciantur: partium distributio sæpe est infinitior, tanquam rivorum à fonte deductio. Itaque in oratoriis artibus quæstionis genere proposito,

Lib. 9. cap. 3.

quot ejus formæ sint, subjungitur absolutè: at cum de ornamentis verborum, sententiarumque præcipitur, quæ vocantur schemata, non fit idē. Res enim est infinitior: hæc esse in causa puto, ut omnis hæc de tropis, & figuris disputatio, non solum dubia, & incerta, sed controversa etiā, plenaque dissensionis semper fuerit. In qua ego, quod simillimum veri visum est, sum secutus.

De Collocatione.

Cap. 31.

Cic. 3. De ora. *SEquitur collocatio, quæ erit optima, si vinctam orationem efficiet, si cohærentem, si lenem, si æquabiliter fluentem. In ea necessaria sunt ordo, & junctura: primum igitur de ordine. Sed illud prius dicam, studiosis dicendi imprimis esse necessaria ea, quæ deinceps de ordine, juncturaque tradentur. Valde enim conducunt ad formandum stylum,*

stylum, qui dicendi perfector est, & magister.

De Ordine.

Cap. 32.

ORdinis observatio est in verbis singulis, & contextis: in singulis cavendum est, ne decrescat oratio, & fortiori subjungatur aliquid infirmius, ut sacrilego fur, aut latroni petulans. Augeri enim debent sententiæ & insurgere, ut optime Cicero, Tu, inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate: aliud enim alio maius supervenit: At si cœpisset à toto corpore, non bene ad latera, faucesque descenderet. Est & alius naturalis ordo, ut diem, ac noctem, ortum, & occasum dicas, potius quã retrorsum. Quædam ordine permutato fiunt supervacua, ut fratres gemini: nam si præcesserint gemini, fratres addere non est necesse.

Quint. l.9.c.4.

Phil. 2.

Verbo sensum claudere, si compositio patiatur, longè optimum est, Act. 4. *Cicero in Verrem: Itaque ille M. Cato sapiens, cellam penariam Reip. nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominavit. At si id asperum erit, decori potius orationis erit consulendum, ut fit apud summos Græcos, Latinosque oratores frequentissime: Cicero in actione eadem: Nam cum omnium sociorum, provinciarum rationem diligenter habere debetis, tum præcipuè Siciliæ, Judices, plurimis, justissimisque de causis. In oratione non sunt ad pedes verba dimensa, ut in carmine, ideoque ex loco transferuntur in locum, quo maximè congruunt, sicut in rudium structura saxorum fieri consuevit.*

De Junctura.

Cap. 33.

De ora. 3. J*Unctura verò ut concinna, & elegans sit assequemur, si verba*

extre-

extrema cum consequentibus primis ita jungemus, ut neve aspere concurrant, neve vastius diducantur. Asperum concursum efficiunt consonantes illæ, quæ sunt asperiores, ut, S. ultima cum X. proxima, ut exercitus Xerxis: quarum tristior, etiam si bina collidantur, stridor est: ut, Ars studiorum, Rex Xerxes. Hiulcam verò reddit orationem vocalium concursus. Pessimè longæ, quæ easdem inter se literas committunt, sonabunt, ut, Viro optimo obtemperare. Præcipuus tamen erit hiatus earum, quæ cavo, aut patulo maximè ore proferuntur, ut, Sensu humanitatis. E plenior litera est, I angustior: ideoque obscurius in his vitium. Minus peccabit, qui longis breves subjiciet: & adhuc, qui præponet longæ brevem, non tamen id, ut crimen ingens expavescendum est. In quo nescias, negligentia ne, an solicitudo sit peior. Necesse enim est, ut hic metus im-

Quint. li. 9. c. 4.

petum dicendi retardet, & ab his, quæ potiora sunt, avertat. Quare ut negligentis est oratoris hiulca subinde oratione uti: ita humilis est animi, atque demissi ubique hoc perhorrescere. In quo merito quidam Isocratem, & ejus discipulos, atque præcipuè Theopompum reprehendunt, quod eas literas tantopere fugerint. At Plato in populari etiam oratione crebram habet vocalium concursionem. Cicero certe, & Demosthenes modice respexerunt ad hanc partem. Nam hiulca nonnunquam etiam decent, faciuntque ampliora quædam. Habet enim ille tanquam hiatus, & concursus vocalium molle quiddam, quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis, quàm de verbis laborantis. Itaque ille in oratione pro Marcello sic ait: Dolebam enim P. C. ac vehementer angebar, cum viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, *fuis-*

In Ora.

In apoligia Socratis.

Quint. li.9.c.4.

In orato.

Pro M. Mar.

fuisset, non in eadem esse fortuna, nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo, atque imitatore studiorum, ac laborum meorum, quasi quodam socio à me, & comite distracto. Unde aperte intelligimus crebram, & nimiam vocalium concursionem esse quidem vitandam, modicam vero, & quæ in loco fit, non esse reprehendendam. Videndum etiam est, ne syllabæ verbi prioris ultimæ, sint primæ sequētis, quod Ciceroni in epistolis excidit: Res mihi invisæ, visæ sunt, Brute. Et in carmine: O fortunatam natam me consule Romam. Etiam monosyllaba, si multa sint, male continuabuntur. Brevium præterea verborum, ac nominum vitanda cōtinuatio est, ne compositio minuta sit, atque concisa: Et ex diverso, longorū, afferunt enim tarditatem. Illa quoq; vitia sunt, si cadentia similiter & similiter desinentia, & eodē modo decli-

Quint. li. 9. c. 4.

declinata multa conjungantur. Nec verba quidem verbis, aut nomina nominibus, similiaque his continuari debent. Cum virtutes etiam ipsæ tædium pariant, nisi gratia varietatis adjutæ. Illud postremo addamus, hanc orationis quasi structurã, quæ ordine, juncturaque constat, maximam quidem desiderare diligentiam, ea lege tamen, ne fiat operosè. Nam esset cum infinitus, tum puerilis labor. Stylus enim exercitatus efficit facilem hanc viam componendi. Cic. in Orat. *Nam ut in legendo oculus, sic animus in dicendo prospiciet, quid sequatur: ne inconditis verbis, & male coagmentatis offendãtur aures, quarum est judicium superbissimum.*

De modo, & forma verborum.

Arist. li. 3. Rhet. c. 8. De oratore 3. In Part.

Cap. 34.

N*On est ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi, ignaroque distinguat, quàm quod*

quod ille rudis incondite fundit, quantum potest, & id, quod dicit, spiritu non arte determinat. Orator autem sic illigat sententiam verbis, ut nihil inane, nihil inconditum, nihil curtum, nihil claudicans, nihil in oratione sit redundans. Hoc oratorio fit numero, qui aptam, & concinnam, & suavem efficit orationē. Breviter igitur origo, deinde causa, post natura, tum ad extremum usus ipse explicetur orationis aptæ, ac numerosæ. Quint. lib. 9. c. 4.

De origine orationis numerosæ.

Cap. 35.

P*Rinceps inveniendi aptā verborum, & numerosam conclusionem fuit Trasymachus: cujus omnia nimis etiam erant scripta numerose. Isocrates autem ita scienter, moderateque rem totam temperavit, ut multi existimarint, illum hujus concinnitatis authorem & principem* Arist. 3. Rhe. c. 8. In Or. Quint. lib. 9. c. 4.

exti-

extitisse. Ubi verò hæc formandæ orationis ratio cognita, & inventa est, sic omnibus placuit oratoribus, ut Aristoteles, quo nemo nec doctior, nec acutior, nec in rebus vel inveniendis, vel judicandis acrior unquam fuit, versum in oratione vetet esse, numerum jubeat. Ejus auditor Theodectes in primis, ut Aristoteles sæpe significat, politus scriptor, atque artifex hoc idem & sentit & præcipit. Theophrastus verò ijsdem de rebus etiam accuratius. Romani Ciceronis feré tempore agnoverant, cum jam anni prope quadringenti essent apud Græcos, cum hoc probaretur. Usque adeo autem hanc orationis conformandæ rationem ipse Cicero probavit, ut non solum ejus hoc modo faciendæ, & ornandæ summus ipse artificex fuerit, sed diligentissimè etiam de tota ea re præceperit.

Cur

Cur numerosa oratio inventa sit.

Cap. 36.

QUoniam igitur habemus aptæ orationis eos principes, authoresque, quos diximus, & origo inventa est, causa quæratur, quæ facilis, & aperta est. Aures enim, vel animus potius aurium nuncio naturalem quandam in se continet vocum omnium mensionem. Itaque, & longiora, & breviora judicat, & perfecta, ac moderata semper expectat, mutila sentit quædam, & quasi decurtata, quibus, tanquam debito fraudetur, offenditur, productiora alia, & quasi immoderatius excurrentia: quæ magis etiam aspernantur aures. Cum igitur fortuito sæpe, ut fit, aliquid concluse, aptèque initio diceretur, animos hominum auresque pellebat, ut intelligi posset id, quod casus effudisset, cecidisse jucunde: tunc notatum genus est. In Or.

Notatio

Notatio autem, & animadversio peperit artem. Itaque, ut poetica, & versus inventus est terminatione aurium, observatione prudentium: sic in oratione animadversum est multo illud quidem serius, sed eadem natura admonente, esse quosdam certos cursus, conclusionesque verborum. Itaque cum ea, quæ apte, cōcluseque dicerentur, magnopere auditores tenerent, ob eam causam aptè, numeroseque dicendi præcepta quoque sunt inventa. De quorum natura ut disserere possimus, necesse est, ut de incisis, membris, & periodo prius dicamus.

De incisis membris, & periodis.

Cap. 37.

Arist. 3. Rhet. cap. 9. Cic. De or. Quint. li. 9. c. 4.

INcisum *est sensus non expleto numero conclusus: plerisque pars membri. Tale est, quo Cicero utitur, Domus tibi deerat? at habebas: Pecunia superabat? at egebas: ubi incisa*

cisa sunt quatuor. Fiunt & singulis verbis incisa, ut, Diximus, testes dare volumus. incisum est, diximus: Membrum autem est sensus numeris conclusus, sed á toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens, ut, O callidos homines: O rem excogitatã: ó ingenia metuenda: quem, quæso, nostrûm fefellit, id vos ita esse facturos. O callidos homines: perfectum est, at remotum à cæteris vim non habet, ut per se manus, & pes, & caput: & o rem excogitatam: o ingenia metuenda. Quando ergo incipit corpus esse? cum venit extrema conclusio: Quem quæso nostrum fefellit, id vos ita esse facturos? Periodum Cicero tum ambitum, tum circuitum, tum comprehensionem, aut continuationem, aut circumscriptionem dicit. Cum temperetur autem membris omnis paulo longior circuitus, tamen aliud est cæsim, & membratim, aliud circumscriptè dicere. Circumscriptio enim est, cum ab In Or. Arist. 3. Rhet. c. 4. Cic. in initio Orat.

initio ad finem usque quasi in orbem inclusa fertur oratio, donec consistat in singulis perfectis, absolutisque sententijs, Cicero pro leg. Man. *Quanquam mihi semper frequens conspectus vester multò jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites, tamen hoc aditu laudis, qui optimo cuique semper maxime patuit, non mea me voluntas, sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt.* Membratim verò dicimus, cum in singulis membris liberior insistit oratio: Cicero pro Milone: *Itaque quando illius postea sicca illa, quam à Catilina acceperat, conquievit? Hæc intentata nobis est: huic ego vos objici pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: Hæc istam Appiam viam monumentum sui nominis nece Papirij cruentavit.* Incisim verò dicimus, cum in singulis incisis insistit oratio, Cicero in Catili-

Cic. Pro Man.

Cic. ProMilo.

Cic. In Cat. 4. Orat.

tilinam. Tenentur literæ, signa, manus, denique unius cujusque confessio. Quomodo autem cum in incisis, & membris, tum in circuitu numerus sit adhibendus paulò post dicetur. Sed quia nullus extra poeticos numerus esse potest, pedes, quibus & poema fit, & oratio numerosa temperatur, ponamus, mox enim intelligetur inter versum, & orationem numerosam permagnum esse discrimen.

De Pedibus.

Cap. 38.

P*Edes, qui duas habent syllabas numero sunt quatuor, Spondeus, Pyrrhichius Choreus, & Jambus. Spondeus est è longis duabus, ut, dicunt, mores: illi contrarius est Pyrrichius, ut, novus, tulit. Choreus est è longa & brevi, ut, scribit, semper. Huic Jambus est contrarius, ut, legunt, reos. Trium vero* Quint. li. 9. c. 4.

ſyllabarum pedes ſunt octo, Moloſſus ex tribus longis, ut, dicendi, conſervant: Trochæus, quem Tribrachym alij appellant, è tribus brevibus, ut, facimus. Dactylus ex longa, & duabus brevibus, ut, littora. Anapæſtus ex duabus brevibus, & longa, ut, pietas, peragunt. Bacchius ex brevi, & duabus longis, ut, amores. Antibacchius ex duabus longis, & brevi, ut, audiſſe. Creticus, quem alij Amphimacrum vocant, ex longa, breui, & longa, ut, poſſident. Amphibrachys ex brevi, longa, & brevi: ut, petebat.

In Ora. *Cicero ex alijs pedibus tres tantum ponit (nec tamen ipſe diſſimulat, quibuſdam numeros videri, non pedes: nec immerito quicquid enim ſupra tres ſyllabas habet, id ex pluribus eſt pedibus) Pœonas duos, & Dochimum, quibus & nos erimus contenti. Eſt igitur Pœon primus ex longa, & tribus brevibus, ut, aſpicite. Pœon ultimus ex tribus brevibus*

bus, & longa, ut, facilitas. Dochimus vero ex Bacchio constat; & Jambo, ut, perhorrescerent.

De numero oratorio.

Cap. 39.

QUid interſit inter oratorium numerum, atque poeticum, itẽque inter orationem, & poema diligenter nunc attendendum eſt. Numerum oratorium Græci Rhythmũ, poeticum Metrum vocant. Quod etiam ſi conſtat utrũque pedibus, habet tamen non ſimplicem differentiam. Nam Rhythmi ſpatio temporum conſtant, pedes etiam ordine. In Rhythmo enim nihil refert; Dactylus ne ſit, an Anapœſtus, cum eodem temporum ſpatio uterque conſtet, in verſu pro Dactylo poni non poteſt Anapæſtus. Eſt & illud diſcrimen, quod metri ſemper idem eſt curſus, ut in Heroico carmine, Dactyli, & Spondei. In oratione alius Ariſt. 3.Rhet. c.8. Cic.in or. Quint. li.9.cap. 4.

atque alius numerus est adhibendus, ita ut nullus sit, qui non aliquo loco adhiberi possit. Ex his facile est intelligere, quàm multum inter orationem numerosam, & poema intersit. Versus certis legibus astrictus est, ut nihil fiat extra præscriptum; at in oratione nihil est certum, nisi ut apte verbis comprehendatur sententia. Itaque omnis, nec claudicans, nec quasi fluctuans, & æqualiter, constanterque ingrediens numerosa habetur oratio. Atque id in dicendo numerosum putatur: non quod constat totum è numeris, sed quod ad numeros proximè accedit. Quò etiam difficilius est oratione uti, quam versibus, quòd in illis certa quædam, & definita lex est, quam sequi sit necesse: in dicendo autem nihil est propositum, nisi aut ne immoderata, aut angusta, aut dissoluta, aut fluens sit oratio. In quo illud est vel maximum, quòd versus in oratione si efficitur conjunctione ver-

In Ora.

verborum, vitium est, & quidem grave, ac longa animi provisione fugiendum, & tamen eam conjunctionem sicuti versum numerose cadere, & quadrare, & perficere volumus. Quod quomodo faciendum sit, deinceps explicemus.

In qua parte ambitus debeat inesse numerus.

Cap. 40.

E*St igitur intelligendum in toto verborum ambitu numeros tenendos esse: Falluntur enim qui censent cadere tantum numerose oportere, terminarique sententiam. Et si enim id maximè decet, quoniā aures semper extremum expectant, in eoque acquiescunt: ad hunc exitum tamen à principio ferri debet verborum illa comprehensio, & tota à capite ita fluere, ut ad extremum veniens ipsa consistat. Cum autem omnes in oratione sint quasi permisti,*

Arist. 3. Rhet. c. 9. Cic. In Ora. Quint. lib. 9. c. 4.

& confusi pedes, nec enim effugere posset orator animadversionem, si semper eisdem uteretur: qui numeri & ad principium, & ad medium, & ad extremum periodi sint magis accomodati, explicandum est.

De initio periodi.

Cap. 41.

Arist. 3. Rhet. c. 8. Cic. In Ora. Q. li. 9. cap. 4.

C*Lausulas diligentius, quàm cætera omnia, servandas esse inter omnes convenit, quod in his maximè perfectio, atque absolutio judicatur. Proximam autem clausulis diligentiam initia postulant. Nam & ad hæc intentus est auditor. Optimè hæc nascuntur à proceris numeris, ac liberis, maximè*

Rhet. 3. c. 8.

Dactylo, quem Heroum vocat Aristoteles, & Pœone priore, quem idẽ author ut optimum probat. Cicero

Cic. in Orat.

mollissimum quidem numerum, eundemque amplissimum esse fatetur, sed Creticum anteponit. Anapæstus citã

qui

qui Dactylo est spatio par, ordine contrarius, rectè orationem incipit: Cicero pro lege Manilia: Quanquã mihi semper frequens conspectus vester: Exorsus est à spondeo, Anapæsto, & Cretico: Et in eadem oratione. Testis est Italia: à Cretico. Et ita tantum bellum: ab Anapæsto & Spõdeo. Et, qui Siciliam adijt: à Pœone priore. Initia versuum initijs orationis non conveniunt, & si Titus Livius hexametri exordio cœpit: Facturus ne operæ pretium sim. Dochimus quovis loco aptus est, dum semel ponatur: iteratus, aut continuatus numerum apertum, & nimis insignem facit; Cicero de lege Agraria: Est illud amplissimũ quod paulò ante commemoravi, Quirites. Ubi à Spondeo, & Dochimo ducitur initium.

Pro leg. Man.

De lege Agr.

De fine periodi.

Cap. 42.

Cic. In Ora. Quint. l.9.c.4.

IN extremo autem circuitu duo, aut tres sunt ferè servandi, & notandi pedes: quos aut Choreos, aut spondeos, aut alternos esse oportebit. Asia geminatum Choreum, qui Dichoreus vocatur, maximè secuta est. Cadit autem ille præclare: sed in orationis numero nihil est tam vitiosum, quam si semper est idem. Spondeus est in clausulis firmus, & stabilis, quo plurimum est usus Demosthenes. Pœona alterum orationi cadenti aptissimum putat Aristoteles, quem Cicero non rejicit, sed aptiorem eo loco judicat Creticum, qui sive geminetur, sive Spondeum præcedat, multum decoris habet in clausulis, Cicero pro Mar: Pristino more dicendi: Creticus est geminatus, & spondeus: & conservatam, ac restitutam puto: spondeus

&

& duo Cretici. Et Nec ulla unquã ætas de tuis laudibus conticescet. Duo Cretici, & Dichoreus. Nihil Pro Li- *habet nec fortuna tua maius, quàm* g. *ut possis: nec natura tua melius, quàm ut velis conservare quam plurimos. Duo item Cretici. Optimè* Crassus. *etiam est sibi junctus Anapæstus. Nam ubi libido dominatur, innocentiæ leve præsidium est. Nam synalœphe facit, ut ultimæ syllabæ pro una sonent. Est & Dochimus stabilis in clausulis, & severus: Cicero in Antonium: Te miror, Antoni,* Phil. 2. *quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Sed tuas Cn. Põpei, (te enim jam appello ea voce, ut me audire possis) tuas inquam suspiciones perhorrescimus:* ProMilo. *Quia postrema syllaba brevis, an longa sit, ne in versu quidem refert. Multæ sunt aliæ clausulæ, quæ numerosè, & jucundè cadunt, quas diligentissimé ostendit Quintilianus. Etiam* Li. 9. c. 4. *intelligendum est clausulas versuum*

non

non convenire clausulis orationis, quod Bruto excidit: Quanquam sciunt placuisse Catoni, & vitandum esse, ne pluriũ syllabarũ verbis utamur sæpe in fine, quod etiam in carminibus est permolle. Non desunt
Phil. 3. *enim, qui Ciceronem vituperent in his: Familiaris cœperat esse balneatori. Et pro Cælio, Non minus dura Archipiratæ. Nec illud quidem prætereundum est clausulas maximè apparere, & intelligi, quòd aures continuam vocem secutæ, ductæque velut prono decurrentis orationis flumine tum magis judicent, cũ ille impetus stetit, & intuendi tempus dedit. Variandæ sunt igitur, ne aut animorum judicio repudientur, aut aurium satietate. Hoc uicissitudines numerorum efficient, qui præstabunt, ut neque ij satientur, qui audient, fastidio similitudinis, nec orator id, quod faciet, opera dedita facere videatur.*

De

De media periodo.

Cap. 43.

CUm verborum comprehensio à principio ferri debeat, & tota à capite ita fluere, ut ad extremũ veniens ipsa consistat, dicendum est nunc, qui maximè cadant in orationem aptam numeri: Et Aristoteles quidem Spondeum numerum grãdiorem judicat, quàm desideret soluta oratio, Jambum autem nimis è vulgari esse sermone. Ita neque humilem, & abjectam orationem, nec nimis altam, & exaggeratam probat, plenam tamen eam vult esse gravitatis, ut eos, qui audient, ad maiorem admirationem possit traducere. Trochæum autem, quem alij Tribrachym appellant, ab oratione segregat, quia contractio, & brevitas dignitatem non habent. Ita Pæona probat, quem orationi vel orienti, vel mediæ, vel cadenti aptissimũ

In Or. Quint. li.9.c. 4.

Lib. 3. Rhet.c. 8.

ſimum judicat. Cicero autem ſentit omnes in oratione eſſe permiſtos, & quaſi confuſos pedes. Nec enim effugere poſſet animadverſionem orator, ſi ſemper iiſdem uteretur. Cum igitur (ut ſupra etiam dictum eſt) permiſta, & temperata numeris, nec diſſoluta, nec tota numeroſa oratio eſſe debeat, Pœone maximè, quoniam optimus autor ita cenſet, ſed etiam reliquis numeris, quos ille præterit, temperanda eſt. In his, quæ demiſſo, atque humili ſermone dicentur, Jambus erit frequentiſſimus, Pœon in amplioribus, in utroque Dactylus. Ita varia, & perſpicua oratione hi ſunt inter ſe miſcendi, & temperandi: ſic minimè animadvertetur delectationis aucupium, & quadrandæ orationis induſtria. Nec verò nimius is curſus numerorum eſſe debet, id enim in dicendo numeroſum putatur, non quod totum cōſtat è numeris, ſed quod ad numeros proximè accedit. Nullus enim

pes

pes eſt, qui non aliquando veniat in orationem. Miſcendi ergo ſunt, curandumque ut ſint plures, qui placeant, & circunfuſi bonis deteriores lateant. Dochimus quovis loco eſt aptus, dummodo non iteretur. Plurimum etiam venuſtatis habet Creticus, Cicero pro Mar. Nullius eſt tantum flumen ingenij, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tãtaque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare, C. Cæſar, res tuas geſtas poſſit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his laudem eſſe ampliorem, quàm eam, quam hodierno die conſecutus es: in hac periodo ſunt quidem alij pedes, ſed qui eam jucundiſſimam efficiũt, ſunt Cretici, Dochimus, Pæon, Dactyli, & Spondei. Pro Mar.

De

De his, quæ suapte natura numerosa sunt.

Cap. 44.

Arist.3. Rhet.c. 9. In orato. Quint. li.9.c. 4. ProMilo.

ALiquādo suapte natura numerosa sunt, quæ dicuntur, etiam si nihil factum est de industria. Cum enim sunt casus in exitu similes, aut paribus paria referuntur, quasi sua sponte concinnitatem habet oratio, ut in illo Ciceronis pro Milone. Est enim, Judices, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, expressimus, hausimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus. Hæc enim talia sunt, ut quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus non quæsitum esse numerum, sed secutum. Quod fit item referendis contrarijs. In hoc genere Cicero frequens est, ut illa sunt in quarto accusationis: Conferte hāc pa-

pacem cum illo bello: hujus Prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas; quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari supra diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa.

Cap. 45.

HÆc tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitãda, *in primis ne apertè verba trajiciantur, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: deinde ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertio ne mi-* Quint. l. 9. c. 4.

De his; quæ ſuapte natura numeroſa ſunt.

Cap. 44.

Ariſt.3. Rhet.c. 9.
In orato.
Quint. li.9.c. 4.
ProMilo.

ALiquãdo ſuapte natura numeroſa ſunt, quæ dicuntur, etiam ſi nihil factum eſt de induſtria. Cum enim ſunt caſus in exitu ſimiles, aut paribus paria referuntur, quaſi ſua ſponte concinnitatem habet oratio, ut in illo Ciceronis pro Milone. Eſt enim, Judices, hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, expreſſimus, hauſimus: ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus. Hæc enim talia ſunt, ut quia referuntur ad ea, ad quæ debent referri, intelligamus non quæſitum eſſe numerum, ſed ſecutum. Quod fit item referendis contrarijs. In hoc genere Cicero frequens eſt, ut illa ſunt in quarto accuſationis: Conferte hãc pa-

pacem cum illo bello: hujus Prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria: hujus cohortem impuram, cum illius exercitu invicto: hujus libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit conditas, ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas; quæ sunt venustissima. Semper enim hæc, quæ à Græcis antitheta nominari supra diximus, cum de figuris ageremus, numerum oratorium necessitate ipsa efficiunt, & eum sine industria.

Quæ vitia sint vitanda in oratione numerosa.

Cap. 45.

H*Æc tamen vitia in tota hac re diligentissime sunt vitāda, in primis ne apertè verba trajiciantur, quo melius aut cadat, aut volvatur oratio: deinde ne inania quædam verba, quasi complementa numerorum inculcentur: tertio ne minutis* Quint. l.9.c.4.

nutis concidatur, infringaturque sententia. Sed verba jam probata, & electa concinnè coagmententur. Nam vel dura inter se commista potiora sunt inutilibus. Multa sunt autem, quæ ijs vitijs declinatis, numerosè componendi laborem minuant. Sunt enim multæ figuræ, quibus & casus, & numeri possint variari. Sunt multa etiam, quæ idem valent, atque significant, ex quibus exercitati facilè illud eligunt, quod institutæ verborum comprehensioni maximè quadrat.

De magnitudine ambitus.

Cap. 46.

Cic. in Ora. Quint. li. 9. c. 4.

HAbet autem periodus membra minimum duo, sæpè etiam & tria: Cicero pro lege Man: Nam cum antea per ætatem nondum hujus authoritatem loci contingere auderem, statueremque nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum in-

industria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Cicero eum ambitum mediocritatem habere ait: qui quatuor ferè membris constat: Nam & aures implet, & nec brevior est, quàm satis sit, nec longior. Vult autem, ut è quatuor, quasi hexametrorum versuum instar quod sit, constet ferè plena comprehensio. Ejus generis est illud pro Milone: *Ego cum tribunus plebis, Republica oppressa, me senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abjecerat; mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem?* Debet autem periodus sensum concludere: sit etiã aperta, ut intelligi possit, & non immodica, ut memoria contineri possit.

Pro Milo.

Quint. li. 9. c. 4.

De numero, qui eſt in membris, & cujuſmodi ea eſſe debeant.

Cap. 47.

Cic. In Ora. Quint. lib. 9. c.4.

QUid ſit membrum, quid inciſum, quid ambitus antea dictum eſt. Illud etiam eſt explicatum, aliud eſſe circunſcriptè, aliud membratim dicere. Illic enim circunſcribitur verborum comprehenſio, donec in clauſula ſemel conſiſtat: hic in ſingulis membris oratio inſiſtit: quod in pronuntiando magnoperè reficit ſpiritum, unde fit, ut oratio, quam membris carpimus, longior multo eſſe poſſit, quàm ea, quæ conſtat circuitu. Ita ut aliquãdo ad quindecim, aliquando ad viginti membra excurrat, cujuſmodi eſt locus ille elegantiſſimus in oratione Ciceronis pro Milone: Occidi, occidi non Spurium Melium, qui annona levanda, jacturiſque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem

bem videbatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non T. Gracchum, & quæ sequuntur. Nihil autem tam debet esse numerosum, quã hoc, quod minimè apparet. Sed non tam apertè, & palam in incisionibus, & membris numerus est adhibendus, quàm apertè, & palam in ãbitu adhibetur.

In quo scribendi genere circunscripte, in quo sit membratim dicendum.

Cap. 48.

IN *historia, laudationibus, totoq; eo genere, quod Græci Epidicticon nominant, quod quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum sit, omnia Isocrateo, Theopompeoque more illa circunscriptione, & ambitu dicenda sunt, ut tanquam in orbe inclusa currat oratio. Itaque posteaquam est cognita hæc vel circunscriptio, vel com-* Arist. 3. Rhet. cap. 12. Cic. In Ora. Quint. li. 9. c. 4.

prehensio, nemo qui aliquo esset in numero, scripsit orationem ejus generis, quod esset ad delectationem comparatum, remotumque à judicijs, forensique certamine, quin redigeret omnes in quadrum, numerumque sentẽtias. Genus autem hoc orationis nec totum assumendum est ad contentiones, & causas veras, nec omnino repudiandum. Si enim semper utare, cum satietatem affert, tùm quale sit ab imperitis etiam cognoscitur. Detrahit præterea actionis dolorem, aufert humanum sensum actoris, tollit fũditus veritatem, & fidem. Sed quoniã adhibenda nonnunquam est, primum videndum erit quo loco, deinde quandiu retinenda sit, tùm quot modis commutanda. Adhibenda est igitur numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut Cic. in accusationis secundo de Siciliæ Act.2. In Ver. *laude dixit: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat,*

quã

quam doloris, ut in quarto accusationis, idem Cicero de Syracusarum situ dixit. Est etiam apta proemiis maiorum causarum, ubi solicitudine, miseratione, commendatione res eget. Sæpe etiam in amplificanda re concessu omnium funditur numerose, & volubiliter oratio. Id autem tùm valet, cùm is, qui audit ab oratore jam obsessus est, ac tenetur. Non enim id agit, ut insidiantem observet, sed jam favet, processumque vult, dicendique vim admirans non inquirit, quod reprehendat. Hæc autem forma perorationes quidem includit, sed in reliquis orationis partibus retinenda non diu est. Nā cum locis supradictis ea fuerimus usi, tota dictio est ad incisa, & mēbra transferenda. Incisim autem, & membratim tractata oratio in veris causis plurimum valet, maximeque his locis, cum aut arguas, aut refellas.

Act. 4. In Ver.

Qua ratione paretur hæc facultas aptè, ac numerosè dicēdi.

Cap. 49.

Cic. in Orat. Q.li. 9. cap.4.

HÆc autem facultas apte, atque numerose dicendi non est tanti laboris, quanti videtur. Nec ideo hæc tractantur à summis viris, ut oratio, quæ ferri debet, ac fluere, dimetiendis pedibus, ac perpendendis syllabis consenescat. Satis enim in hoc oratorem formabit multa scribendi exercitatio, ut ex tēpore etiam apte, numeroseque dicat. Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimque verba concurrunt, quæ mens eadem, qua nihil est celerius, statim dimittit, ut suo quodque loco respondeat. Quòd si Antipater ille Sidonius solitus est versus Hexametros, aliosque varijs modis, ac numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingeniosi, ac memoris valuit exercitatio, ut cum

cum se mente, ac voluntate conjecisset in versum, verba sequerentur, quanto id facilius in oratione, exercitatione, & consuetudine adhibita consequemur? Nihil est enim tā tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facile sequatur, quocumque ducas, quàm oratio. Ex hac versus, ex eadem dispares numeri conficiuntur: ex hac hæc etiam soluta varijs modis, multorumque generum oratio. Et ut mollissimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, sic orationis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, & animorum motum facilè mutatur, & vertitur. Neminem itaque Pœon, aut Creticus ille, aut Dichoreus conturbet, ipsi occurrent orationi, ipsi, inquam, se offerent, & respondebunt non vocati, consuetudo modò adsit scribendi hoc modo, atque dicendi. Ut enim musici accuratè primo, & cogitatè suæ artis præscripta, & formulas observant,

at ubi usus accessit, sine cogitatione etiam, & cura eadem illa incredibili celeritate efficiunt: sic ubi orator hoc modò scribere initio consueverit, sine ullo labore postea similiter scribet, ac dicet.

Quanti momenti sit aptè dicere.

Cap. 50.

Cic. In or. Quint. li. 9. cap. 4.

QUantum autem sit aptè dicere, experiri licet, si aut compositi oratoris bene structam collocationem dissolvas permutatione verborum; corrumpetur enim tota res: ut hæc Ciceronis in Corneliana: Neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos, & Lælios multi venalitij, mercatoresque superarunt: immuta paululum, ut sit: Multi superarunt mercatores, venalitijque: perierit tota res. Et quæ sequuntur: Neque vestis, aut cœlatum aurum, & argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque multi

ti Eunuchi è Syria, Ægyptoque vicerunt. Verba permuta sic, ut sit: Vicerunt Eunuchi è Syria, Ægyptoque. Adde tertium: Neque vero ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum, & L. Mummium, qui rebus his urbem, Italiamque refersecunt, ab aliquo video perfacile Deliaco, aut Syro potuisse superari: fac ita; potuisse superari ab aliquo Syro, aut Deliaco. Videsne, ut ordine verborum paulum commutato, iisdem verbis stante sententia, ad nihilum omnia recidant, cum sint ex aptis dissoluta? Aut si alicujus inconditi arripias dissipatam aliquam sententiam, eamque ordine verborum paulum commutato in quadrum redigas, efficiatur aptum illud, quod fuerit antea diffluens, ac solutum. Age sume de Grachi apud censores illud: Abesse non potest, quin ejusdē hominis sit probos improbare, qui improbos probet. Quanto aptius, si ita dixisset: Quin ejusdem hominis sit,

ſit, qui improbos probet, probos improbare? Hoc modo dicere nemo unquam noluit, nemoque potuit, quin dixerit. Qui autem aliter dixerunt, hoc aſſequi non potuerunt. Res autem ſe ſic habet, ut breviſſimè dicam, quod ſentio, compoſitè, & aptè ſine ſententijs dicere, inſania eſt: ſententioſe autem ſine verborum & ordine, & modo, infantia: ſed hujuſmodi tamen infantia, ut ea qui utantur, non ſtulti homines haberi poſſint, etiam plerumque prudentes; quo, qui eſt contentus, utatur. Eloquens verò, qui non approbationes ſolum, ſed admirationes, clamores, plauſus, ſi liceat, movere debet, omnibus oportet ita rebus excellat, ut ei turpè ſit quicquam aut ſpectari, aut audiri libentius. Hæc Cicero in oratore. Quare cum Ariſtoteles, qui aureum fundit flumen orationis; cùm Theophraſtus, qui divinitate eloquēdi nomen invenit; cùm Iſocrates, quem eloquentiæ patrem Cicero appellat;

pellat; cum Demostenes, cui sine dubio summa vis eloquentiæ conceditur; cum Cicero, qui primum cum Græcorum gloria latine dicendi copiam æquavit, hanc eloquentiæ partem tanti fecerint; eam nobis summa debemus industria, summo etiam studio comparare.

De tribus generibus dicendi.

Cap. 51

P*Erspicuum est aliud dicendi genus in parvis causis, aliud in modicis, aliud in gravibus desiderari. Nec solum variæ causæ varium dicendi genus efflagitant: sed diversæ orationis partes diversam quoque orationis formam postulant. Quod cũ ita sit, quot sint genera dicendi, & in quibus tum causis, tum orationis partibus ea sint adhibenda, dicamus. Tria sunt igitur dicendi genera, in quibus omnibus peræque debet florere excellens, & perfectus orator.*

Cic. In Or. Quint. lib. 9. c. 4.

Cic. in Orat. Quint. lib. 12. c. 10.

orator. Unum ſubtile, acutum, & tenue: Alterum vehemens, copioſum & grave. Tertium eſt interjectum, intermedium, & quaſi temperatum, in quo neque eſt acumen ſuperioris generis, nec vis poſterioris. Cum autem oratoris tria ſint officia, docere, movere, delectare: ſubtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo verſatur. In genere ſubtili forma debet eſſe orationis à vinculis numerorum libera, & ſoluta, non tamen vaga, ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare. Diligentia etiam conglutinādi verba prætermittenda eſt, & omnis inſignis ornatus removendus. Ponentur tamen acutæ, crebræque ſententiæ: ornamenta verborum, & ſententiarum cum tropis verecunde, parceque adhibebuntur: tranſlationes tamen poterunt eſſe crebriores, nec tam crebræ tamen, quam in genere dicendi ampliſſimo. Genus temperatum uberius eſt aliquanto, & robuſtius,

bustius, quam hoc humile, de quo dictum est: summissius autem, quã illud, de quo dicetur, amplissimum. Huic omnia dicendi ornamenta cõveniunt, plurimumque est in hac oratione suavitatis. In idem verborum cadunt lumina omnia, multa & sententiarum. Hoc in genere nervorũ vel minimum, suavitatis autem est vel plurimum. At illud amplum, grave, copiosum, ornatum, vim profecto habet vel maximam modò enim perfringit, modò irrepit in sensus, inserit novas opiniones, evellit insitas. Hic orator & defunctos excitabit, ut Appium Cæcum. Apud hunc & patria ipsa exclamabit, aliquemque (ut apud Ciceronem in oratione contra Catilinam in senatu) alloquetur. Hic & amplificationibus extollet orationem, & vi superlationum quoque eriget, ut: Quæ Charybdis tam vorax? & Oceanus medius fidius ipse: hic iram, hic misericordiam inspirabit: hic dicet: Te

In Orat. Pro Cæl.

Orat. 1.

Phil. 2.

vidit,

vidit, & flevit, & apellavit, & per omnes affectus tractatur. His tribus generibus utetur orator, ut res exiget, nec pro causa modò, sed pro partibus causæ. Magni igitur judicij, summæ etiam facultatis esse debebit moderator ille, & quasi temperator hujus tripartitæ varietatis. Nam & judicabit, quid cuique opus sit, & poterit, quocunque modo postulabit causa, dicere. Ad causas tenues, cujusmodi est causa pro Cecinna, summissum; ad graves, qualis est Rabirij, vehemens, ad mediocres, ex quo genere est pro lege Manilia, temperatum dicendi genus accommodandum est. In eadem etiam ratione ad conciliandum quidem mediocre; ad docendum verò, atque probandum subtile, & enucleatum, ad movendum grave debet adhiberi. Est enim eloquentis proprium, parva summisse, modica temperate, magna graviter dicere. Multum etiam refert, quæ sit persona ejus, qui dicit,

cit, & eorum, qui audiunt. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis authoritas, non omnis ætas, nec verò locus, aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. In omnibus etiam rebus videndum est, quatenus. Etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quàm parum. Unde fit, ut eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum sit sapientia. Hæc de elocutione dicta sint. Nunc quoniam omnia conformandæ, & expoliendæ orationis præcepta exposita sunt, ordine, ut instituimus, ad memoriam transeamus.

De Memoria.

Cap. 52.

Cic. 3. De ora. Quint. li. 12. c. 2.

M*Emoriæ artem primum omnium instituisse ferunt Chium Simonidem. Cum enim celebri, &*

frequenti convivio interesset, de triclinio egressus est. Eo egresso, triclinium supra convivas corruit, atque ita contundit, ut, cum eos humare vellent sui, non possent obtritos internoscere ullo modo. Tunc Simonides dicitur ex eo, quod meminisset, quo eorum loco quisque cubuisset, demonstrator uniuscujusque sepeliendi fuisse. Ex hoc Simonidis facto notatum videtur, juvari memoriam signatis animo sedibus. Quod suo quisque etiam experimento credere potest. Nam cum in loca aliqua post tempus reversi sumus, non ipsa agnoscimus tantum, sed etiam quæ in ijs fecerimus, reminiscimur, personæque subeunt, nonnunquam tacitæ quoque cogitationes in animum revertuntur.

An memoria sit eloquentiæ pars. Cap. 53.

ETiamsi memoria, eloquentiæ cum alijs artibus sit communis,

tamē

tamen artificiosa memoria oratoriæ artis merito pars existimatur. Nesciretur enim quanta vis ejus esset, quãta divinitas, nisi in hoc lumẽ orandi vim extulisset. Non enim rerum modo, sed etiam verborum ordinem præstat, nec ea pauca contexit, sed propè in infinitum, ita ut in longissimis actionibus prius audiendi patientia, quàm memoriæ fides deficiat. Non immerito igitur thesaurus hic eloquentiæ dicitur, cũ exemplorum, legum, sapienter dictorum, benequefactorum velut quasdam copias, quibus abundare, quasque in promptu semper habere debet orator, incredibilis ejus vis repræsentet.

De artificio memoriæ.

Cap. 54.

De orato. 2. Ad Her. li. 3. Quint. li. 11. c. 2.

A*Rtificium igitur memoriæ à veteribus traditum locis constat, & imaginibus. Itaque ijs, qui*

hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis, ut ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij: Hæc animo diligenter sunt affigenda, ut sine cunctatione, ac mora partes ejus omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adjuvet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent, notata. Ita fiet, ut res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de navigatione, re militari, & agricultura dicendum, navigationis anchora, rei militaris gladius, vel spiculum, agriculturæ spica, vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cum repetēda fuerit memoria, incipies ab ini-

tio

tio loca recenſere, & quod cuique crediderís, repoſces. Imago enim cujuſque admonebit, ut quanlibet multa ſint, quorum meminiſſe oporteat, ſint ſingula connexa quodam choro. Sic enim fit, ut ordinem rerum locorum ordo conſervet, res autem ipſas rerum effigies notent. Utendum eſt autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, inſignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum poſſint. Loca, quæ aſſūpſeris, egregie, commoditerque notare oportebit, ut perpetuò hærere poſſint. Nam imagines pro rerum varietate ſubindè ſunt mutandæ, at loca perpetò remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

Cap. 55.

VT ad quædam prodeſſe hæc non eſt negandum, ut ſi rerũ nomina multa per ordinem audita red- De or. 2. Quint. li. 11. c. 2.

reddenda sint, vel res diversæ ordine complectendæ: sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborū imagines memoriæ mandare & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quo facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non juvabit, ijsdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis unam, maximamque artē memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Quantum autem natura, studioque valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem unum intra annum optime locutum esse Persicè constat; vel Mithridates, cui duas, & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur

tur notas fuisse; vel Crassus ille dives, qui cum Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, ut qua quisque apud eum lingua postulasset, eadem sibi jus redditum ferret; vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quamlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat ut de pronuntiatione dicamus.

De Pronuntiatione, & ejus utilitate.

Cap. 56.

PRonuntiatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo una dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superare. Nam & infan- De Or. 3. Lib. ad Her. lib. 3. Quint. li. 11. c. 3.

tes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Ut jam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas, huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cum sit autem in duas divisa partes vocem, gestumque, quorum alter oculos, altera aures movet, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat affectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

De Voce.

Cap. 57.

De Or. li. 3. Ad Her. li. 3. Quint. li. 11. c. 3.

VOcis mutationes totidẽ sunt, quot animorum, qui maximè voce moventur. Itaque perfectus orator utcumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet, ita

ita certum vocis admovebit sonũ. Aliud enim vocis genus iracundia postulat acutum, incitatum, crebro incidens. Aliud miseratio, ac mœror flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus demissum, & hæsitans, & abjectum. Aliud vis contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitatis. Aliud voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione, grave quiddam & uno pressu, ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit, & mutabit, omnes sonorum tum intendens, tum remittens, persequetur gradus. Nec modo in diversis rebus sed etiam in ijsdem partibus, ijsdemque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nã varietas cũ gratiam præbet, ac renovat aures; tũ dicente ipsa laboris mutatione reficit.

De Gestu.

Caput. 58.

V Ocem subsequi debet gestus, & animo simul cum ea parere. Gestu sic utendum est, ut nihil in eo supersit. Status erit erectus, & celsus, rarus incessus, nec ita longus, excursio moderata, eaque rara, nulla mollicia cervicum, nullæ argutiæ digitorum; non ad numerum articulus cadens; trunco magis toto se orator moderabitur, & virili laterum flexione, brachij projectione in contentionibus, contractione in remissis, pedis supplosione in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore sunt omnia. In eo autem ipso dominatus est oculorum: animi enim est omnis actio, & imago animi vultus est, indices oculi. Hæc est una pars corporis, quæ quot animi motus sunt, tot significationes, & commutationes possit efficere

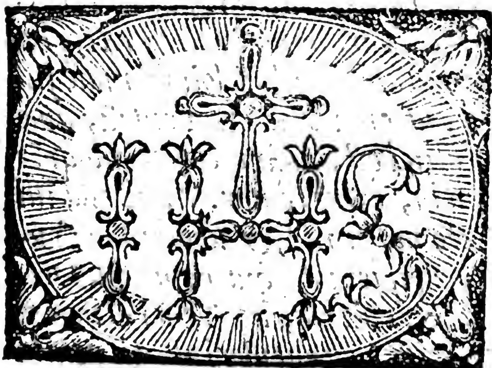
re. Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tũ remissione, tũ conjectu, tum hilaritate motus animorum significabimus apte cũ genere ipso orationis. Est enim actio, quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

QUoniam in his tribus libris breviter, ut vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod ejus officium, quæ materia, atque finis, dictum est: & de singulis ejus partibus, earumque vi, & præceptis est disputatum, illud solum nunc superest, ut omnes ad eloquentiã, quæ nihil aliud est, quàm copiosè loquẽs sapientia, cohortemur. Ex qua illi profecto maximos, & uberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei. Op. Max. cultum, ac venerationem diligentissimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur,

tur,

tur, quàm illi, qui, ut hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationesque nostræ semper evigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deserviant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine ulla exceptione debentur ornamenta.

FINIS.

INDEX TOTIUS OPERIS.

LIBER I.

Cap.

Cap.

LIBER II.

Cap

hanc ingenij partem exercent, loca multa prius animo capienda sunt spatiosa, multa varietate signata, illustria, explicata modicis intervallis, ut ædium ferè magnarum, aut alterius ædificij: Hæc animo diligenter sunt affigenda, ut sine cunctatione, ac mora partes ejus omnes cogitatio possit ordine percurrere. Plus enim quam firma debet esse memoria, quæ aliam memoriam adjuvet. Tum ea, quæ fuerint scripta, vel cogitatione comprehensa, ordine his locis sunt commendanda, signis, quæ memoriam eorum excitent, notata. Ita fiet, ut res ordine teneantur. Exempli gratia, si sit de navigatione, re militari, & agricultura dicendum, navigationis anchora, rei militaris gladius, vel spiculum, agriculturæ spica, vel simile aliquid imago esse potest. Hæ imagines supradictis locis ordine sunt committendæ. Deinde, cum repetenda fuerit memoria, incipies ab initio

tio loca recensere, & quod cuique credideris, reposces. Imago enim cujusque admonebit, ut quanlibet multa sint, quorum meminisse oporteat, sint singula connexa quodam choro. Sic enim fit, ut ordinem rerum locorum ordo conservet, res autem ipsas rerum effigies notent. Utendum est autem imaginibus aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeriterque percutere animum possint. Loca, quæ assũpseris, egregie, commoditerque notare oportebit, ut perpetuò hærere possint. Nam imagines pro rerum varietate subinde sunt mutandæ, at loca perpetò remanere debent.

Quid conferat hoc memoriæ artificium.

Cap. 55.

De or. 2. Quint. li. 11. c. 2.

VT *ad quædam prodesse hæc non est negandum, ut si rerũ nomina multa per ordinem audita*

reddenda sint, vel res diversæ ordine complectendæ: sic in ediscendis orationis perpetuæ verbis nihil ferè prosunt. Singulorum enim verborũ imagines memoriæ mandare & inutile esset, & infinitum. Si longior complectenda memoria oratio fuerit, proderit per partes ediscere. Non est autem inutile, quo facilius hæreant, aliquas apponere notas, quarum recordatio commoneat, & quasi excitet memoriam. Illud neminem non juvabit, ijsdem, quibus scripserit chartis, ediscere. Si tamen quis unam, maximamque artẽ memoriæ quærat, exercitatio est, & labor. Multa ediscere, multa cogitare, & (si fieri potest) quotidie, potentissimum est. Quantum autem natura, studioque valeat memoria, vel Themistocles testis est, quem unum intra annum optime locutum esse Persicè constat; vel Mithridates, cui duas, & viginti linguas, quot nationibus imperabat, traditur

tur notas fuisse; vel Crassus ille dives, qui cum Asiæ præesset, quinque Græci sermonis differentias sic tenuit, ut qua quisque apud eum lingũa postulasset, eadem sibi jus redditum ferret; vel Cyrus, quem omnium militum tenuisse creditum est nomina. Quin semel auditos quanlibet multos versus protinus reddidisse dicitur Theodectes. Explicatis memoriæ præceptis, restat ut de pronuntiatione dicamus.

De Pronuntiatione, & ejus utilitate.

Cap. 56.

P*Ronuntiatio à plerisque actio dicitur, sed prius nomen à voce, sequens à gestu videtur accepisse. Hæc autem pars est, quæ in dicendo una dominatur. Sine hac summus orator esse in numero nullo potest, mediocris hac instructus summos sæpè superare. Nam & infan-*

De Or. 3. Lib. ad Her. lib. 3. Quint. li. 11. c. 3.

tes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & diserti deformitate agendi multi infantes putati sunt. Ut jam non sine causa huic primas dedisse Demosthenes dicatur, cum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas, huic tertias. Est enim actio quasi corporis quædam eloquentia. Cum sit autem in duas divisa partes vocem, gestumque, quorum alter oculos, altera aures movet, per quos duos sẽsus omnis ad animum penetrat affectus, prius de voce, deinde de gestu, qui voci etiam accommodatur, dicendum est.

De Voce.

Cap. 57.

De Or. li. 3. Ad Her. li. 3. Quint. li. 11. c. 3.

VOcis mutationes totidẽ sunt, quot animorum, qui maximè voce moventur. Itaque perfectus orator utcumque se affectum videri, & animum audientis moveri volet,

ita

ita certum vocis admovebit sonū. Aliud enim vocis genus iracundia postulat acutum, incitatum, crebro incidens. Aliud miseratio, ac mœror flexibile, plenum, interruptum, flebili voce. Aliud metus demissum, & hæsitans, & abjectum. Aliud vis contentum, vehemens, imminens, quadam incitatione gravitatis. Aliud voluptas effusum, lene, tenerum, hilaratum, ac remissum. Aliud molestia sine commiseratione, grave quiddam & uno pressu, ac sono obductum. Ac vocis quidem bonitas optanda est (non est enim in nobis) sed tractatio in nobis. Ergo bonus orator variabit, & mutabit, omnes sonorum tum intendens, tum remittens, persequetur gradus. Nec modo in diversis rebus sed etiam in ijsdem partibus, ijsdemque affectibus, quasdam non ita magnas vocis mutationes adhibebit. Nā varietas cū gratiam præbet, ac renovat aures; tū dicente ipsa laboris mutatione reficit.

De Geſtu.

Caput. 58.

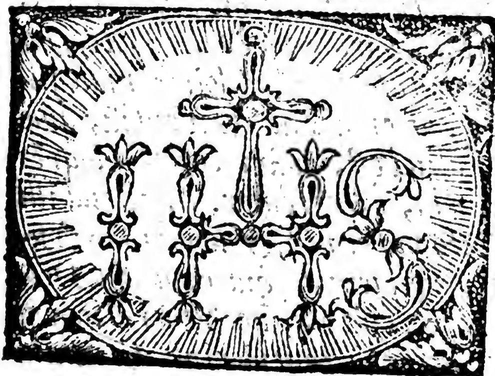
VOcem ſubſequi debet geſtus, & animo ſimul cum ea parere. Geſtu ſic utendum eſt, ut nihil in eo ſuperſit. Status erit erectus, & celſus, rarus inceſſus, nec ita longus, excurſio moderata, eaque rara, nulla mollicia cervicum, nullæ argutiæ digitorum; non ad numerum articulus cadens; trunco magis toto ſe orator moderabitur, & virili laterum flexione, brachij projectione in contentionibus, contractione in remiſſis, pedis ſupploſione in contentionibus aut incipiendis, aut finiendis. Sed in ore ſunt omnia. In eo autem ipſo dominatus eſt oculorum: animi enim eſt omnis actio, & imago animi vultus eſt, indices oculi. Hæc eſt una pars corporis, quæ quot animi motus ſunt, tot ſignificationes, & commutationes poſſit efficere

re. Nam oris non est nimium mutanda species, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur. Oculorum igitur tum intentione, tū remissione, tū conjectu, tum hilaritate motus animorum significabimus apte cū genere ipso orationis. Est enim actio, quasi sermo corporis, quo magis menti congruens esse debet.

QUoniam in his tribus libris breviter, ut vires nostræ tulerunt, quid esset Rhetorica, quod ejus officium, quæ materia, atque finis, dictum est: & de singulis ejus partibus, earumque vi, & præceptis est disputatum, illud solum nunc superest, ut omnes ad eloquentiā, quæ nihil aliud est, quàm copiosè loquēs sapientia, cohortemur. Ex qua illi profecto maximos, & uberrimos fructus percipient, qui eam ad Dei. Op. Max. cultum, ac venerationem diligentissimè contulerint. Cui enim potius eloquentiæ studia consecrentur,

tur, quàm illi, qui, ut hominis decus ingenium, sic ingenij lumen esse voluit eloquentiam? Hoc igitur agamus, hoc curemus, in hoc conatus, cogitationesque nostræ semper evigilent, ut tum eloquentiæ, tum cæterarum artium studia parenti vitæ nostræ deserviant. Cui omnia honoris, omnia virtutis, omnia ingenij sine ulla exceptione debentur ornamenta.

FINIS.

INDEX TOTIUS OPERIS.

LIBER I.

Cap.

LIBER II.

Cap

